

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કાપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૨૩૦૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૦૫ મૂર્તિ ૬૭૫૩

વિષય ૮૭૬૨

ॐ

विश्वकर्मायनमः

गंगाधर प्रणीत.

शिल्पदीपक.

सलाट कडीया अने सुथारोने अत्यंत उपयोगी.

छपावी प्रसिद्धकर्ता.

महादेव रामचंद्र जगुष्टे, पुकसेलर.

त्राणुदरवान्न—अमदावाद.

“सत्यप्रकाश” प्रिन्टींग प्रेसमां शा. प्रेमचंद नहालयंद तथा डाब्राबाध
शकराबाध गांधीचे छाप्यु. हे. आदीयांमां—अमदावाद.

आवृत्ती श्री ७

प्रत—१२००

या आवृत्तिमां कर्मिण्यु हेरकार कर्यामां आनो नशी.

सर्वे छळ प्रसिद्धकर्ताचे पोताने स्वाधीन राख्या छ.

संवत् १९६८.

सने १९१२.

किंमत रुपिया दोड.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમુદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ .

૪૨૩૯ ૪૪૨

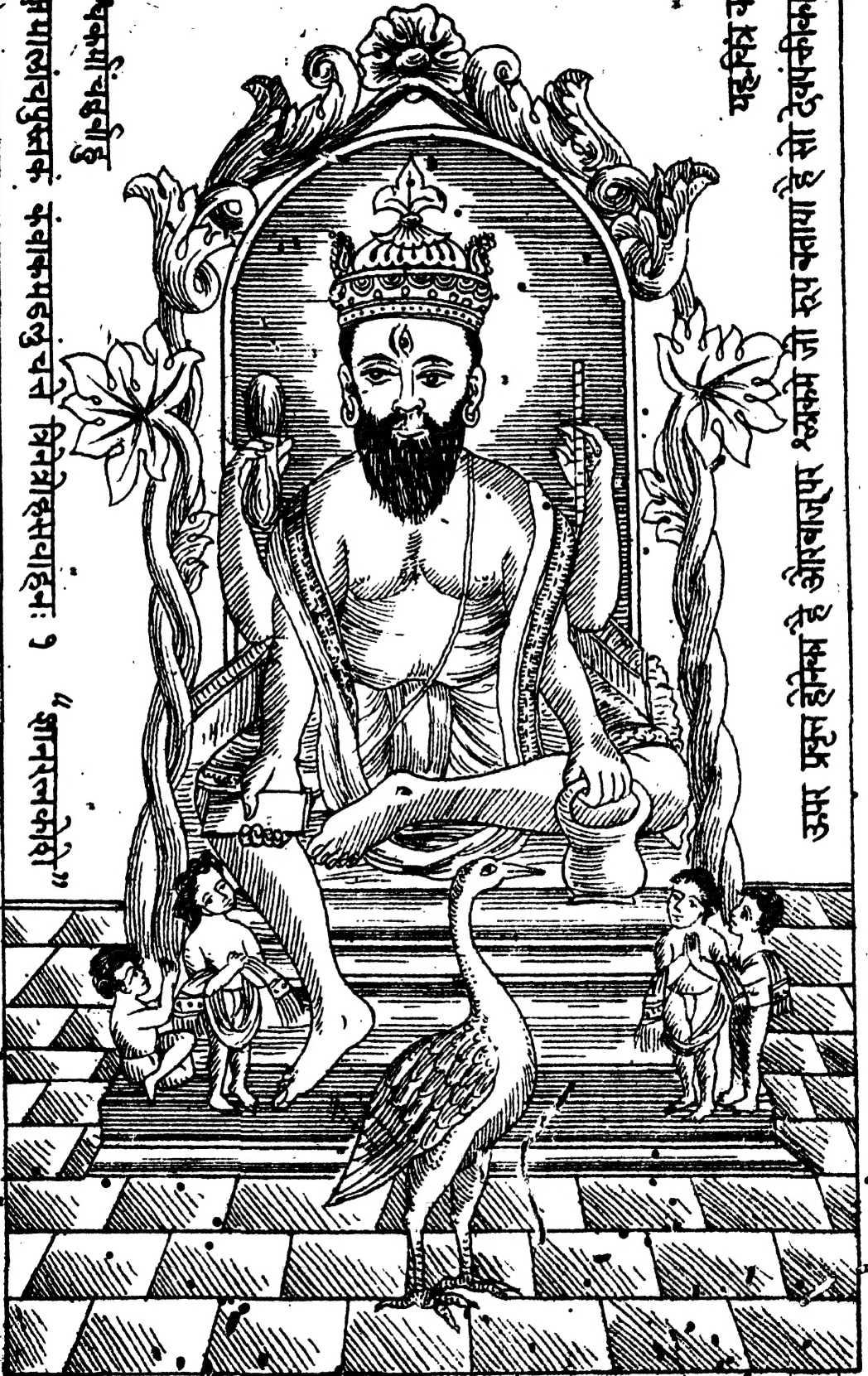
Registered for Copy right under the
Government of India's Act xxV of 1867.

All rights are reserved by the Publisher.

यह विप्र कर्मि
उमर प्रभु होनि है और बाजु पर शस्त्र मे जो रूप बनाया है सो देवपंक्तीका है

विश्वकर्माचरुनीहु
अक्षयालाचपुष्पक कवाकमहलुचने त्रिनेत्रोत्सवाहनः १ “शानराजकोशे”

પરતાવના.

ઉત્તમ પ્રકારનાં ઘરો, વાવ, કુવા, તળાવ અને કિડલાઓ કેવી રીતે બાંધવા? આકાશમાં ચાલતાં પિનાનો, કુદના ઘોડા, દુર્ખાનો, કાળમાપક યંત્રો વિગેરે કેવી રીતે બનાવવાં? મેઘાસ, પવનાસ, અગ્ન્યાસ, ચક્ર, ત્રિશુળ વિગેરે દિવ્ય શસ્ત્રોની ગોઠવણ કેવી રીતે કરવ? અને દુકામાં વ્યવહારમાં કામ લાગતી અનેક ચીજો સહેલાઈથી તૈયાર કરવાનું સાંચાકામ કેવી રીતે બનાવવું? વિગેરે જાણવાની જે વિદ્યાકળા તે શિલ્પશાસ્ત્રના નામથી ઓળખાય છે. પ્રાચીન-કાળમાં આ ભૂમિમાં જેમ વેદક, જ્યોતિષ્ય, યોગ, વિગેરે ચમત્કારીક વિદ્યા; એના મહાન શોધકો થઈ ગયા છે, તેવીજ રીતે વિશ્વકર્મા નામે એક દેવના શિલ્પી થઈ ગયા છે કે જેમને શિલ્પનું અતિ ચમત્કારીક જ્ઞાન હોવાથી પોતે એવાં તો યંત્રો બનાવ્યાં હતાં કે જેની મદદથી માત્ર એક રાત્રિમાં મોટાં નગરાનાં નગરો બાંધી તૈયાર કરતા; તેમજ જે જે દેવને જેવી ઈચ્છા થાય તેવી જાતનાં વિમાનો, શસ્ત્રો, બાગ બગીચા વિગેરે બનાવી આપતા અને તેઓના એવા સામર્થ્યના લીધે એ શિલ્પશાસ્ત્ર વિશ્વકર્માની વિદ્યાના નામે પણ ઓળખાય છે.

આ શાસ્ત્ર સંબંધી ખાસ વિશ્વકર્માના હાથથીજ લખાયેલા કોઈ ગ્રંથો છે કે નહીં તે હજી નક્કી થતું નથી; પરંતુ શોધ જોળ કરતાં તેમની પાછળ થઈ ગયેલા બીજા આચાર્યોના રચેલા ગ્રંથો જેવાકે રાજવલ્લભ, વિશ્વકર્માવિદ્યા-પ્રકાશ, વિગેરે મળી આવે છે; જે ગ્રંથોમાં વિમાન, વિગેરે ચમત્કારીક યંત્રોની બાબતો છોડીને બાકી હાલના શિલ્પીઓને કામ લાગે તેવી તમામ બાબતોનો સંગ્રહ કરેલો છે. પરંતુ તે ગ્રંથોની રચના અતિ કઠીણ હોવાથી સાધારણ બુદ્ધિવાળા શિલ્પીઓથી તે જલદી સમજી શકાય તેમ નથી. અને તેથી તેવા શિલ્પીઓના હિતને સારૂ એકાદ ઉત્તમ ગ્રંથની શોધ જોળ અમે અનેક વર્ષોથી કરતા હતા, તેવામાં દક્ષિણના કોઈ ગંગાધર નામના વિદ્વાન શિલ્પીનો રચેલો આ ‘શિલ્પદીપક’ નામનો ગ્રંથ અમારા હાથ આવ્યો, જે વાંચી-જોતાં તેમાં હાલના શિલ્પીઓને ઉપયોગી તમામ બાબતો જેવી કે ઘર બાંધવાનાં તમામ પ્રમાણો, લેણદેણ, દરેક ઈમારતના આયુષ્યનાં પ્રમાણો, તે ઈમારત આખરે કેવી રીતે નાશ પામશે, કેવી રીતે મીનમાં કઈ બગતે કુવો વિગેરે જળાશયો ખુદવાથી તેમાં અખુટ જળ થઈ શકશે વિગેરે બાબતો અતિ સરળ રીતે સમજાવેલી હોવાથી તે ગ્રંથ ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે થોડાંક વર્ષો પર અમારી તરફથી છુપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો, જે ‘શિલ્પીઓને’ અત્યંત ઉપ-

યોગી પડવાથી ટુંક સમયમાં તેની બધી પ્રતો ખપી જવાથી આ બીજી આવૃત્તિ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે.

જે કે આ ગ્રંથ સર્વે ઉપયોગી બાબતોથી ભરપૂર છે, તેપણુ તેમાં નથી અને રાજવલ્લભાદિ બીજા ગ્રંથોમાં છે, એવી કેટલીક બીજી ઉપયોગી બાબતોનો હાલના કેટલાક વિદ્વાન શિષ્યોની સૂચનાથી આ આવૃત્તિમાં સુધારો વધારો કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી પહેલી આવૃત્તિના કરતાં આ આવૃત્તિ શિષ્યોને વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ આશા રખાય છે. જે આ ગ્રંથને દિડ પ્રતિદીન વધારે આશ્રય મળતો જશે; તે આગળ ઉપર આ શાસ્ત્રના વિમાનાદિક બનવાની ક્રિયાના ગ્રંથોનો પણ શોધ બોળ કરી તેઓને છપાવવા ઉત્સાહિક થઈશું-હાલ એજ.

પ્રસિદ્ધકર્તા.

મહાદેવ રામચંદ્ર જગુષ્ટે બુકસેલર.

ત્રણદરવાજા-અમદાવાદ.

સાંકળીયું.

પ્રકરણ ૧ લું.

વિશ્વકર્માના રૂપનું વર્ણન.	૧
પ્રથમ ઘર કરનાર સૂચધારનાં લક્ષણ	૨
નિર્દોષ સમય	૨
ગજવિધાન	૨
ગજનું માપ	૩
આંગળનાં નામ	૩
છાયાદિકની સમજણ	૪
ગજની સમજણ	૪
તાળાદિ માપ	૭
આઠ પ્રકારનાં સુત્રનાં નામ	૭
અહારંભ કરવાના માસની સમજણ	૭
ખાતને વિષે તિથિનું પ્રમાણ લેવાનું	૮
શુભાશુભ માસકોષ્ટક	૯
ઘર કરવાની રાશી જોવાનું.	૯
વછ જોવાની રીત	૧૦
વછ ચક્ર.	૧૧
ઉપરના વછચક્રની સમજણ નીચે	૧૧
દીશાની સમજણ	૧૨
ધ્રુવમાંકડીનું પ્રમાણ	૧૩
ઘર કરવાની રાશી	૧૫
ભુમિ પરીક્ષા	૧૫
ભુમિનું બળીદાન	૧૬
બીજી રીતે ભોમી પરીક્ષા	૧૬
પાણીના વહનનું ફળ	૧૭
અથ ખુંટીનું પ્રમાણ	૧૮
શત્રુ કાઢવાની વિધી, ભુમિ સોધન	૧૯
અથ શત્રુની વીધી	૧૯
અથ ખાત કરવાની વિધી.	૨૨
ખાતકોષ્ટક.	૨૩
ઘર આગળ કેવી રીતેનાં આડો વાવવાં	૨૪

પ્રકરણ ૨ લું.

અથ આયવિચાર	૨૬
આયનું ઉદાહરણ	૨૬
આયનાં નામ દીશાકોષ્ટક	૨૬
આય દેવનાં સ્થાન	૨૭
માણસની આય લાવવાની રીત	૩૧
માણસની આય લાવવાનું ઉદાહરણ	૩૧
આયનાં સ્વરૂપ	૩૨
ઘરનાં માપ કદવાની વિધી	૩૩
આય કદવા વીશે	૩૩
ક્ષેત્રફલ કાઢવાનો પ્રકાર	૩૪
મુળરાશી લાવવાનું ઉદાહરણ	૩૪
મુળરાશી ટુંકામાં લાવવાની સમ- જણના નિયમ	૩૫
નક્ષત્ર લાવવાની સમજણ	૩૬
સ્પષ્ટિ કરણ	૩૬
ગણ જોવાવાનો પ્રકાર	૩૭
ગણનાં નક્ષત્ર	૩૭
નક્ષત્રની દીશા મુખ જોવાનો પ્રકાર	૩૮
તિર્યકમુખાં નક્ષત્ર	૩૮
અધોમુખ નક્ષત્ર	૩૯
ઘરની રાશી કાઢવાની રીત	૩૯
નક્ષત્રની રાશી જોવાનું	૩૯
ઘરના ચંદ્રનું ફળ જોવાનું.	૪૦
ચંદ્રનાં ફળ	૪૦
ધનનું કોષ્ટક	૪૧
ખડાષ્ટક જોવાનું.	૪૧
ઘર તથા ઘરની રાશી ઉપરથી ઇષ્ટ અનિષ્ટ ખડાષ્ટક સમજવાનું કોષ્ટક.	૪૨
કોષ્ટક સમજવાની રીત.	૪૩
રાશીના સ્વામિની સમજણ	૪૩
સ્વામી જોવાનું કોષ્ટક	૪૫

વ્યય સમજનો પ્રકાર.	૪૫
અંશક જાણવાનો પ્રકાર.	૪૭
અંશક જોવાનું.	૪૮
નવ તારા સમજણ.	૪૯
તારા ગણવાનું કોષ્ટક.	૫૦
હોડાયક ઉપરથી ઘરધણીના નામનું.	
નક્ષત્ર કહાડવાની સમજણ.	૫૧
ઘરના અધિપતીની સમજણ.	૫૧
ઘરના અધિપતી સમજવાનું કોષ્ટક.	૫૨
કોષ્ટકની સમજણ.	૫૨
અધિપતીના વર્ગ.	૫૨
ઘરની ઉત્પત્તિ.	૫૩
સરળતાથી ઘરની ઉત્પત્તિનું જોવાનું કોષ્ટક.	૫૩
યોનીવૈર સમજવાની રીત.	૫૩

પ્રકરણ ૩ જી.

નક્ષત્રના વૈર સમજવાની રીત.	૫૫
નક્ષત્રની નાડી સમજવાની રીત.	૫૫
ઘરવિશે સારોનરસો પ્રવેશ જોવાની રીત.	૫૬
ખડકીના બારણા વિશેની સમજણ.	૫૬
બારણા ઉપર બારણું મુકવા વિશે.	૫૭
બારણું પુરવા વિશે.	૫૭
બારણાવેધ	૫૮
બારણાના ઉદયના લેહ.	૫૮
ધ્વજદંડના પ્રમાણની સમજણ	૫૯
નક્ષત્રની નાડીની સમજણ.	૬૦

પ્રકરણ ૪ થું.

બારણું મુકવાની વિધી.	૬૧
ઘરના ભાગની વિધી.	૬૧.

પદભાગમાં થાંભલા મુકવાની વિધી.	૬૩
થાંભલો મુકવાની વિધી.	૬૪
સ્થંભ મુકવાની વિધી.	૬૫
ઘરનું લાંબા દુકાની પ્રમાણ.	૬૬
જાગી તાકાં મુકવાનું પ્રમાણ.	૬૬
માળનું પ્રમાણ.	૬૭
વેધવિધી.	૬૭
દ્વાર મુકવાની વિધી.	૬૮
વેધવિધી.	૬૮
ઘરના વિભાગ વિશે.	૬૮
સમુળદ્વાર વિશે.	૬૯
પ્રતીકાર ઘર વિશે.	૬૯
એક ઘરનાં બે ઘર કરવા વિશે.	૬૯
એક વાસ્તુના બે ઘરના વેધ.	૬૯
પછીતવિધી.	૭૦
ઘરનિશેધવિધી.	૭૦
ઘરમાં ચિત્રવિધી.	૭૦
વાસ્તુભંગ ન કરવા વિશે.	૭૦
દ્વીશાલોપ.	૭૧
ગુણદોષ વિધી.	૭૧
ઘર ઉંચું કરવા વિશે.	૭૧
ઘરના ખુણાવેધ.	૭૨
રાહુમાં દ્વાર મુકવા વિશે.	૭૨
દ્વાર મુકવાનું અંગ.	૭૩
ઘરના માનનો લોપ ન કરવા વિશે.	૭૩
બે બારણાનો વેધ.	૭૩
પદભંગ વિશે.	૭૩
માનભંગ વિશે.	૭૪
ઘરના મુખ વિશે.	૭૪
નલહિન ઘર વિશે.	૭૪
તત્વપરથી હરેક કામનો આયુષ.	૭૪
અગ્નિ તત્ત્વનું ફળ.	૭૫
ધ્વાદિ ઘરોના નામની સંખ્યા.	૭૫

સોળ ધરનાં નામ.	૭૭
ધરની કાંબરીનું પ્રમાણ.	૭૭
ધરનો નકશો.	૭૮
કાંબરીની રેખાવિધાન.	૭૯

પ્રકરણ પ મું.

ચકવર્તિરાજનાં ધરને વિસ્તાર.	૭૯.
મહા મંડલિક રાજાએ કેટલું ધર ખનાવવું તેનો વિચાર.	૮૦
મંડલિકના ધરનો વિચાર.	૮૦
સામંતના ધરનો વિસ્તાર.	૮૦
જાગીરદારના ધરનો વિસ્તાર.	૮૦
સેનાપતિના ધરનો વિચાર.	૮૦
પ્રધાનના ધરનું પ્રમાણ.	૮૦
ખીજ હલકા કામદારોનાં ધરો.	૮૦
સાધારણ માણસના ધરનું પ્રમાણ.	૮૧
દેવ અને રાજાના ધરનાં નામ.	૮૧
સાધારણ માણસના ધરનાં નામ.	૮૧
નાનાં મોટાં ધરોના પાયાનું પ્રમાણ.	૮૧
પાયાના પથરોની લંબાઈ પહોળાઈ.	૮૧
ધરની પહોળાઈ ઉપરથી દ્વારનું માપ.	૮૨
કુંભીઓનું માપ અને તે ગોઠવ- વાની રીત.	૮૨
ગોખલા મૂકવાની રીત.	૮૨
ખડકી મૂકવાની રીત.	૮૨
ખડકીના બારણાનું માપ.	૮૩
તૈયાર બારણું ચણીલેવાંથી થતી હાનિ.	૮૩
બારણું નાનું મોટું કરવાથી થતી હાનિ.	૮૩
વાસ્તુ કરેલા ધરનો લંગ કરવાથી થતી હાનિ.	૮૩
બારણાની ઉભીણીનું માપ.	૮૩
કેવીજાતનાં બારણાંથી ભય પેદા થાય.	૮૩
ધરની છાંયોનો વિચાર.	૮૩

એક પાટડાવાળા ધરના ચતુર નુકશાન.	૮૪
ઘોષા વધારે માપવાળી કુંભીથી થતું નુકશાન.	૮૪
થાંભલાનો વિચાર.	૮૪
કરુની છંચાઈનો વિચાર.	૮૪
ઢાળનું પ્રમાણ.	૮૪
ધરમાં નીસરણી કઈ તરફ રાખવી.	૮૫
પછીતનો વિચાર.	૮૫
જુના ધરને પાડવાનું વિધાન.	૮૫
શ્રીમંતના ધરમાં જમીન કઈ તરફ વધારે રાખવી તે.	૮૬
ધરમાં ધનશાળા કીટા ઠેકાણે કરવી ?	૮૬
વસ્ત્રશાળા કયાં કરવી ?	૮૬
દેવશાળા કયાં કરવી ?	૮૬
વાસણો કઈ જગોએ રાખવાં ?	૮૬
અશ્વશાળા કઈ તરફ ખનાવવી ?	૮૬
ઔષધશાળા કયાં ખનાવવી ?	૮૬
લોજનશાળા કયા ઠેકાણે કરવી ?	૮૬
અગ્નિશાળા કયાં કરવી ?	૮૬
ગૌશાળા કયાં કરવી ?	૮૬
પાણીયાડું કયાં કરવું ?	૮૬
ગજશાળા કયાં કરવી ?	૮૬
શસ્ત્રાલય કયાં કરવું ?	૮૬
સ્રીવાસ કયાં કરવો ?	૮૬
ભંસો બકરાં ઘેટાં વગેરે કયાં રાખવાં ?	૮૬
નાટકશાળા કયાં કરવી ?	૮૬
રાજમાતા અને પટરાણીનું ધર.	૮૬
ધર્મશાળા કયાં ખનાવવી ?	૮૬
તીજેરી કયાં રાખવી ?	૮૬
ગધેડાં અને ઝીંટનાં સ્થાનકો.	૮૬
કોઠાર કયાં કરવો ?	૮૬
શંકરનું દેવળ કયાં કરવું ?	૮૬
બજાર કઈ બાજુ રાખવું ?	૮૬

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુળે બુકસેલર.

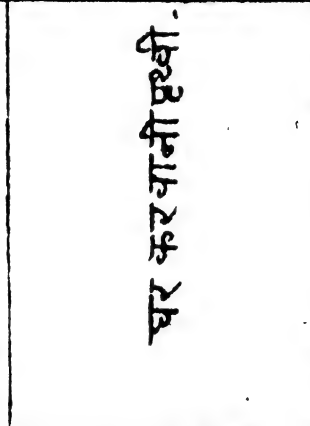
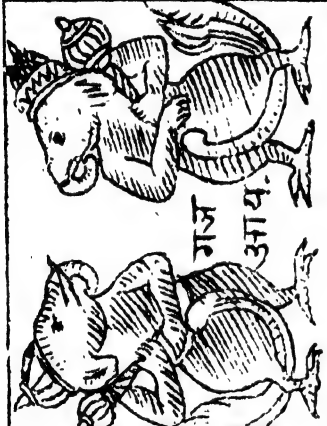
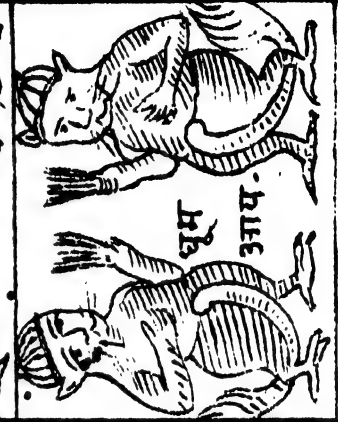
ત્રણ હરવાળા—અમદાવાદ.

આ નીચે આયોના વેવે રૂપો બતાવ્યમ છે, તેમાં એકસી.
અને બીજો પુરુષ છે.

દિશાન.

પ્ર.

દિશાન.

શાવક.

પશ્ચિમ.

દક્ષિણ.

ઉત્તર.

દક્ષિણ.

अथ श्री शिल्पदिपक.

श्रीगणेशायनमः
श्रीसरस्वत्यैनमः
श्रीविश्वकर्मणेनमः

स्तुति.

प्रकरण · १ · लुं.

श्लोक ॥ स्मृत्वास्वचित्तेसततंगणेशं
गोवर्धनाख्यो धरणीसुरोऽहम् ॥
श्रीशिल्पदिपकसंज्ञकस्य
व्याख्यासुभाषांसरलांप्रकुर्वे ॥ १ ॥

अर्थ—श्री गणपतीनुं चीत्तने विशे सो बार स्मर्तुं करीने हुं गोवर्धन
नामने। द्वीज आ शिल्पदिपक नामना ग्रंथनी मनोहर भाषाये करी लुपित
सरल सर्वे शिषी सज्जनोने समज्जु पडे तेवी रीते गुजराती भाषानी
टीका कइं छुं. ॥ १ ॥

विश्वकर्माना इपतुं वारुन.

श्लोक.

कंबासूत्राबुपात्रंवहतिकरतलेपुस्तकंज्ञानसूत्रं
हंसारुद्धं त्रिनेत्रः शुभमुगटशिरोः सर्वतोवृद्धं काया ॥
त्रैलोक्यं नमृष्टं सकलसुखं गृहं राजहम्यादिहम्या.
देवोऽसौ सूत्रधारो जगतः खिलहितः पातु वोऽस्मिन् विश्वकर्मा ॥ २ ॥

અર્થ—જેના એક હાથમાં કાંખી, બીજા હાથમાં સૂત્ર ને ત્રીજામાં જળનું કમંડળ અને ચોથા હાથમાં પુસ્તક ધારણ કરેલું, બીજી જેને હંસનું વાહન છે, ને જેને ત્રી નેત્ર છે, જેના મુસ્તક ઉપર મુકુટ ધારણ કરેલો છે, એટલુંજ નહીં પણ સર્વે પ્રકારે જેનું શરીર વૃદ્ધિ પામેલું છે, તથા ત્રણઘોડા જેણે સર-જેલાં છે, તેમજ સર્વે પ્રકારનાં દેવધરો, રાજધરો અને સર્વે સામાન્ય લોકનાં ધરો જેણે રચેલાં છે, એવા સર્વે જગતનું હીત કરતા વિશ્વકર્મા જે સૂત્રધાર તે તમારું રક્ષણ કરે. ૨

પ્રથમ ધર કરનાર સુત્રધારનાં લક્ષણ.

શ્લોક.

સુશિલચતુરોદક્ષ શાસ્ત્રજ્ઞલોભવર્જિતા ॥

ક્ષમાવાનસ્યદ્વિત્તશ્ચૈવ સુત્રધારસત્ત્વચ્યતે ॥ ૩ ॥

અર્થ—જેની શાંત વૃત્તિયો હોય ને ઘણો ચતુર, ડાહ્યો, શિલ્પશાસ્ત્રને પરીપુર્ણ જાણનાર ને લોભ રહીત, ક્ષમાવાન (ક્રોધ રહીત) દ્વીજ સમાન આચરણવાળો સુત્રધાર કહીએ. એવો સુત્રધાર સર્વે કામને વિશે અચેસર કરીએ. ૩

નિર્દોષ સમય.

શ્લોક.

શુભમાસેસિતેપક્ષે અતિતેચોત્તરાયણે ॥

ચંદ્રતારાબલંભર્તુ સુલભેચશુભેદિને ॥ ૪ ॥

અર્થ—સર્વે સુત્રધારે શુભ માસ, અજવાળીયું પક્ષ, ઉત્તરાયણના સૂર્ય તથા ચંદ્ર તારાનું પરીપુર્ણ જળ જોઈ શુભ લગ્ન રૂડો દીવસ નિરવિધન સમય જોઈ નવીન કામનો આરંભ કરવો. ૪

ગજ વિધાન.

શ્લોક.

માત્રાપ્રોક્તાષ્ટભિર્જેષ્ઠાનિસ્તુષેશ્ચૈવયવોદરે:

માત્રાભિસ્તિમૃભિઃ પર્વપ્રોક્તઃપર્વષ્ટભિઃકરઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—છોડાં બગરના (છડેલા) આઠ, આઠાં જવની એક દિવસ માત્રા કહી છે, ત્રણ માત્રાનું એક પર્વ કહ્યું છે ને આઠ પર્વનો એક હાથ (ગજ) કહ્યો છે એજ

પ્રમાણે સાત આડા જવની મધ્યમ માત્રા છે અને છ આડા જવની કનિષ્ઠ માત્રા જાણવી. ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ માત્રાનાં ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ગજ જાણવા.

ગજનું માપ.

શ્લોક.

છાયાવાણુરેણુંકેશાગ્રલિક્ષા
યુકાંપ્રોક્તાઃસ્યાંઘવસ્ત્વંગુલશ્ચ ।
છાયાદિભ્યોષ્ટમ્માનસ્યવૃદ્ધિઃ
પ્રોક્તોહસ્તોજૈનમંરખ્યાંગુલશ્ચ ॥, ૬ ॥

અર્થ—છાયાદીકના અનુક્રમે આઠ આઠ ગુણ કરવાથી માપ થાય છે તે એવી રીતે કે,

એક છાયાને આઠ ઘણું કરતાં એક અણું થાય તથા તેવા આઠ અણુંની એક રેણું થાય, તેવા આઠ રેણુંનો એક કેશાગ્ર થાય, ને તેવા આઠ કેશાગ્રની એક લીક્ષા (લીખ) થાય. તેવી આઠ લીક્ષાની એક યુકા (જુ) થાય, તેવી છ જુનો એક જવ થાય, તેવા આઠ આડા જવનો એક આંગળ થાય. ને તેવા ચોવીશ આંગળનો એક હાથ (ગજ) થાય. ૬

આંગળનાં નામ.

૧ આંગળનું નામ માત્રા.	૨૧ આંગળનું નામ રત્ની.
૨ " " કળા,	૨૪ " " અરત્ની (પુરોગજ)
૩ " " પર્વ.	૪૨ " " કિંકુ (એક ગજને અઠાર આંગળ ૧૧૧૧ ગજ.)
૪ " " મુષ્ટી.	૮૪ " " પુરુષ (સાડા ત્રણ ગજ.)
૫ " " તલ.	૬૬ " " ધનુષ્ય (ચાર ગજ.)
૬ " " કરપાદ (પા ગજ)	૧૦૬ " " દંડ (ચાર ગજને દશ આંગળ.)
૭ " " દ્રષ્ટી.	૧૦૦ " " ધનુષ્ય (ચાર હજાર ગજનો એક ફોપ.)
૮ " " તૃણી.	
૯ " " પ્રાદેશ.	

૧૦	આંગળનું નામ	શયતાળ પોંચાથી મધ્યમાના અંત સુધીનો ભાગ.	૨, કોષનો (આઠ હજાર ગજનો એક ગચ્ચુતી. ને ૨, ગચ્ચુતી (સોળ હજાર ગજનો એક ભોજન.
૧૧	,,	,, ગોકર્ણ.	
૧૨	,,	,, વિતસ્તી (વેંત).	
૧૪	,,	,, અનાહપદ.	

છાયાદીકની સમજણ.

છાયા એટલે ઘરના છાપરાના ધ્વીંદ્રમાંથી સૂર્યના તડકાનાં ફીરણોની ભોંય સુધી પ્રભા ગોળ દડના જેવી ધુમાડીયા રંગની પડેલી દેખાય છે. અને તેમાં જે ઝીણી રજકરણ ઉડતી દેખાય છે તે રજકરણોને આંખું કહે છે તે આંખની છાયા દ્રષ્ટીએ પડતી નથી. પણ ચંત્રવડે કરીને ભેદાં તે છાયા દેખાય છે. એવી આઠ છાયા જ્યારે મળે ત્યારે એક આંખ થાય છે. તે આંખું ને ત્રસરોળું પણ કહે છે.

વળી રોળું આથી ઝીણા રજકરણ છે જે હાથમાં આવી શકતી નથી તેને રોળું અથવા રથરોળું કહે છે.

કેશાત્ર (વાળની અણી) લીક્ષા (માંથાની લીખ) અને ચુકા (જી) ને ચંવ (જવ) આંગળ (આઠ આડા જવ) તે તે ગજનો ચોવીશમો ભાગ થાય છે.

ગજની સમજણ.

ઉત્તમ મધ્યમ ને કનીષ્ઠ એવા ત્રણ પ્રકારનાં ગજનાં માપ નીચે પ્રમાણે છે.

ઉત્તમ ગજનો પ્રકાર.

આ ઉત્તમ ગજના ત્રણ આંગળનું પ્રમાણ છે એવા આઠ ભાગે એક ગજ થાય છે.

(એક પર્વનું.)

આ મધ્યમ ગજના ત્રણ આંગળનું પ્રમાણ છે તેવા આઠ ભાગે આ ગજ થાય છે.

(એક પર્વનું.)

આ કનીષ્ઠ ગજના ત્રણ આંગળનું પ્રમાણ (એક પર્વનું) માપ છે તેવા આઠ ભાગે ગજ થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે ત્રણે પ્રકારના ગજ કરવાનો વીધાન છે. તે ગજનાં આઠ પર્વ છે તે દરેક પર્વને ત્રીશે દેવતાઓનું સ્થાપન છે.

દેવતાઓનાં નામ.

શ્લોક.

રુદ્રવાયુવિશ્વકર્મહુતાશો
બ્રહ્મકાલસ્તોયપઃસોમવિષ્ણુ ॥
પુષ્પેદેવામુલતોંસિંશ્રમધ્યત
પંચાષ્ટાંત્યંદ્રચમિવેદૈર્વિભજ્ય ॥ ૭ ॥

અર્થ—ગજના પ્રથમના છેડાનો દેવતા રુદ્ર છે. પ્રથમ પુલ અથવા ચોકડીનો વાયુ દેવ છે. બીજા પુલે વીશ્વકર્મા દેવ છે. ત્રીજે અગ્ની, ચોથે બ્રહ્મા, પાંચમે પુલે કાળ છે, છઠે વરુણ. સાતમે સોમ, આઠમે વીશ્ણુ છે એ પ્રમાણે પુલોનું રક્ષણ દેવ કરી રહ્યા છે માટે તે પુલોમાં તે તે દેવનું સ્થાપન કરવું.

ગજના મધ્ય (વચમાં) ભાગથી બાકી રહેલા ઉત્તર ભાગના પાંચમા તસુના ચાર ભાગો કરવા, અને આઠમા તસુના પાંચ ભાગો કરવા અને બારમા તસુના છ ભાગો કરવા એ રીતે ગજ કરવો,

વળી ત્રેવીશ દેવતાનાં નામ.

શ્લોક.

ઇશોમારુત્ત વિશ્વવન્દિ વિધયઃ સૂર્યશ્ચરુદ્રોયમઃ ॥
વૈરુપોવસવોષ્ટદંતિવરુણોષ્ઠક્રુ, ઇચ્છાક્રિયા ॥
જ્ઞાનંવિત્તપતિર્નિશાપતિજયો શ્રીવાસુદેવોહલી ॥
કામોવિશ્વરુષિક્રમેણમરુતોહસ્તેત્રયેર્વિંશતિ ॥ ૮ ॥

અર્થ—એક ગજના ચોવીશ તસુની ત્રેવીસ રેખાઓ છે તે દરેક રેખા અગર અંક ઉપર એક એક દેવનું સ્થાપન જણતાં ત્રેવીસ દેવતાઓ થાય છે. તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે.

પ્રથમ રેખા ઉપર મહાદેવ, બીજી ઉપર વાયુ, ત્રીજી ઉપર વિશ્વદેવ, ચોથી ઉપર અગ્નિ, પાંચમી ઉપર બ્રહ્મા, છઠી ઉપર સુર્ય, સાતમી ઉપર રૂદ્ર, આઠે યમ, નવે વિશ્વકર્મા, દશ અષ્ટ વસુવો, અગિઆરે ગણપતિ, બારે વરૂણ, તેરે કાર્તિક સ્વામી, ચૌદે ઇશ્વરા દેવી, પંદરમે ક્રીયાદેવી, સોળમે જ્ઞાન, સત્તરમે કુબેર, અઠારમે ચંદ્રમા, આગણીશમે જય, વીશમે વાસુદેવ, એકવીશે બળભદ્ર, બાવીશમે કામદેવ, ત્રેવીશમે રેખા ઉપર વિષ્ણુ 'ભગવાનનું' સ્થાપન, જ્યાં જ્યાં જે દેવનું સ્થાપન ત્યાં ત્યાં તે દેવનું પુજન કરવું.---

અથ ગજના દેવે દબાવા વીશે.

શ્લોક.

ઉચાટસ્રોગમયંચદુઃસ્વંન્દેર્ભયંપીડિતકંપ્રજાયાઃ

મૃત્યુર્વિનાશોપિધનક્ષયઃસ્યાન્મોહઃક્રમૌદૈવતપીડિતેન ।

અર્થ—ગજના મુળનો દેવતા શિલ્પીના હાથમાં દબાય તો ઉચાટન કરે, જો પેહેલા કુલનો દેવ દબાય તો રોગ કરે, બીજાનો હુઃખ કરે, ત્રીજાનો અગ્નિ ભય કરે, ચોથાનો બાળકને હુઃખ કરે, પાંચમાનો મૃત્યુ કરે, છઠાનો કુટુંબનો નાશ કરે, સાતમાનો ધનનો ક્ષય અને આઠમા કુલનો દેવ દબાય તો ચિત્ત ભ્રમ કરે અગર ગાંઠો કરે માટે ઘર કરવા જતી વખતે પ્રથમ ગજનું પુજન કરીને ગજ આલવો પણ કોઈ કુલ ઉપર આંગળી કે અંગુઠો આવે નહીં. જો કુલના વચમાં આલવો તેનું પ્રમાણ ૯

શ્લોક.

હસ્તેયત્નાત્પુષ્પયોરંતરાલે

ત્વષ્ઠાધ્યાર્યોમંદિરાદેર્નિવેશ

હસ્તામ્દુમૌયાત્યકસ્માત્તદાસૌ

કાર્યોવિઘ્નદુઃસ્વમાવિષ્કરોતિ ॥ ૯ ॥

અર્થ—ઘર કરનાર સૂત્રવારે ઘરનું કામ કરવા જતી વખતે ગજના બે કુલોના મધ્યે ભાગે ગજને યત્નવડે પકડવો જોઈએ, અગર જો ગજ ઉપાડતી વખતે તે સજ જમીન ઉપર પડી બાય તો તે કામમાં વિઘ્ન કરે. ૧૦.

અથ તાળાદીક માપ.

શ્લોક.

તાલેદ્વાદશમાત્રકાપરિમિત તાલદ્વયંસ્યાત્કરઃ
પાદોનદ્વીકેરોપિકિષ્કુરુદિતશ્રાંપચતુર્ભિઃ કરૈઃ ॥
ક્રોશોદંડસહસ્રયુગ્મમુંદિતોદ્રાભ્યાચગવ્યુતિકા ।
તાભ્યાંયોજનમેવમુમિરસિલાકોટીસતૈર્યોજનેઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—ખાર માત્રાનો એક તાળ થાય, બે તાળનો એક ગજ થાય, પોણા બે ગજનો એક કિષ્કુ થાય, ચાર ગજનું એક ધનુષ. અથવા દંડ થાય, બે હજાર ધનુષનો એક કોસ થાય, બે કોસે એક ગવ્યુતિ થાય, બે ગવ્યુતિએ એક જોજન થાય, એવો સો (૧૦૦) ફાડ જોજનની એક પૃથ્વી થાય. ૧૧

આઠ પ્રકારના સુત્રનાં નામ.

શ્લોક.

સૂત્રાષ્ટકંદ્રષ્ટીનૃહસ્તમૌજં
કાર્પાસકંસ્યાદવલંબસંજ્ઞમ્ ॥
કાષ્ટંચસૃષ્ટાખ્યમતોવિલેખ્ય
મિત્યષ્ટસૂત્રાણિવદંતિતજ્ઞાઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—સૂત્રના જાણનારાઓએ આઠ પ્રકારનાં સુત્ર કહ્યાં છે તેમાં પ્રથમ દ્રષ્ટી સુત્ર, બીજો ગજ, ત્રીજો મુંજની દોરી, ચોથો સુત્રનો દોરો, પાંચમો ઓળખો એ આઠ પ્રકારના સુત્રો કહ્યાં છે. ૧૨

ગ્રહારંભ કરવાના માસની સમજણ.

શ્લોક.

ચંદ્રતારાવલંભર્તુ શુભેલમેશુભેદિને ॥
ચૈત્રશોકકરંવિદ્યાત્ વૈશાકેચધન્નાગમં ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—જ્યેષ્ઠમાસ આરંભ કરેલી જમતે ચંદ્રનું બળ તથા તારાનું બળ જોવું અને શીલ્પશુભમં બતાવેલા દીવસ ને કહિલાં જે • જ્યેષ્ઠ વૃજન આવે ત્યારે

આરંભ કરવો. તેમાં પ્રથમ માસ જોવા. જે ચૈત્ર માસમાં ખાત કરે તો ઘર-
ધણીને શોક ઉપજે, વૈશાખે ખાત કરે તો ધણીને ઘણો લાભ થાય. ૧૩

શ્લોક.

જેષ્ઠગૃહસ્તુપિઙ્ગંતે અષાઢેપશુનાશનં ।

શ્રાવણેધનવૃદ્ધિસ્યાત્ શુન્યંનાદ્રપદંતથા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—અને જેઠ માસમાં કરે તો ઘરધણીને ગ્રહની પીડા થાય ને
અષાઢ માસમાં પશુનો નાશ કરે શ્રાવણ માસમાં ખાત કરે તો ધનવૃદ્ધિ કરે,
ને ભાદરવા માસમાં કરે, તો [શુન્યતા] અશુભ કરે.

શ્લોક.

કલહંચચાશ્વીનમાસે ભર્તૃનાશંચકાર્તિકે ॥

માર્ગશિરેધનપ્રાપ્તિ પૌષેચકામસંપદા ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—આસો મહિને ખાત કરે તો કલેશ થાય. કાર્તિક માસે કરાવ-
નારના શેવકનો નાશ થાય, માર્ગશીર માસે કરે તો તેને ધનની પ્રાપ્તિ થાય,
અને પૌષ માસને બીશે કરે તો સર્વે સંપત્તિ પ્રાપ્તિ થાય.

શ્લોક.

માઘેઽગ્નિભયંવિદ્યાત્ ફાલ્ગુનેચશ્રીયોત્તમા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જો કદાપી માઘા મહીનામાં ખાત કરે તો તે ઘરને અગ્નિનો ભય
કરે ને ફાલ્ગુ માસમાં કરે તો તેને લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ થાય.

ખાતને વિશે તિથીનું પ્રમાણ લેવાનું.

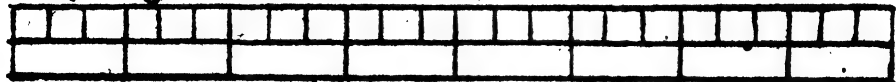
શ્લોક.

ત્રતિયાપંચમીચૈવ સપ્તમીનવમીસ્તથા

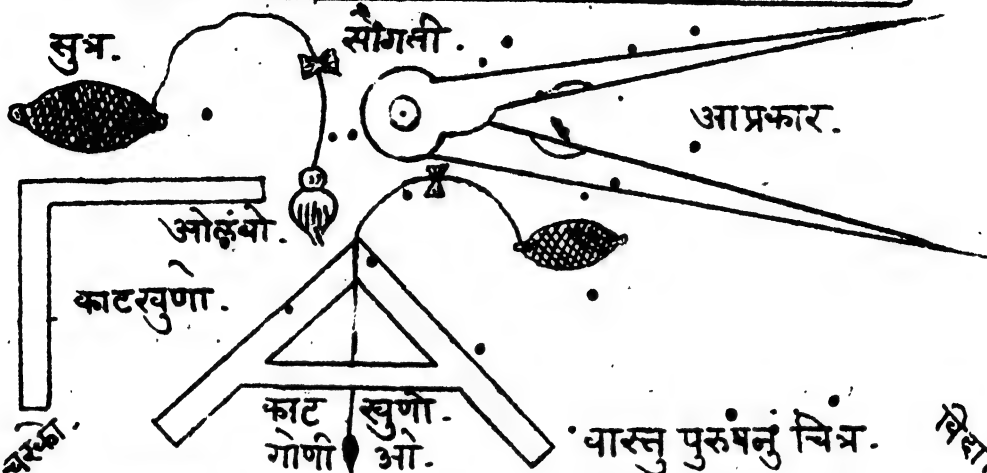
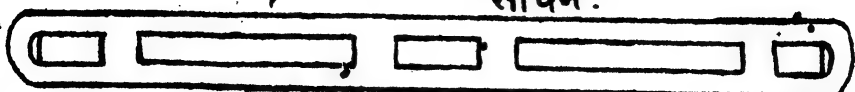
એકાદશ્યાંત્રયોદશ્યાંણ્તેતિથીસુખાવહા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—૩-૫-૭-૯-૧૧-૧૩ આ છ તિથીઓ ઘર ઇત્યાદીનાં ખાત કર-
વામાં શુભ કહી છે ને બાકીની ૧-૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨-૧૪-૧૫-૦)) અ-
માસ ઇત્યાદી તિથીઓ ખાતના કામમાં વરજવી કહી છે. ૧૭

रुद्र. वायु. विश्वकर्मा जग्नि. ब्रह्मा. काल. वरुण. सोम. विष्णु.

साधन.

इन्द्र.	पर्जन्य.	अप.	इन्द्र.	सूर्य.	सत्य.	भृश.	आकाश.	अग्नि.
दिति.	आप.	आपयता.	अर्यमा.	सवित्र अन्न सविता				पूषा.
अदिति.								विसय.
शैल.	पृथीवर.	ब्रह्मा.				गृहक्षत.		
कुम्भेर.								
मल्लाट.								यम.
मुख्य.	रुद्र अन्न सविता.							गंधर्व.
नाग.								मृग.
रोग.	पापयंत्र.	शेष.	असुर.	वरुण.	पूष्य.	सुधीव.	नदि.	मृग.

विदारिका.

मोक्ष.

पूजा.

શુભાશુભ માસ કોષ્ટક.

માસ.

ફલ.

પરીણામ.

૧	ચૈત્ર.	શોક	અશુભ
૨	વૈશાખ.	ધનવૃદ્ધિ	શુભ
૩	જેઠ.	મૃત્યુ.	અશુભ
૪	અષાઢ.	પશુનાશ	અશુભ
૫	શ્રાવણ.	પશુની વૃદ્ધિ	શુભ
૬	ભાદરવો.	ઘર ઉગડ થાય	અશુભ
૭	આસો.	કલેશ	અશુભ
૮	કાર્તિક.	સેવકનો નાશ	અશુભ
૯	માગસીર.	ધનપ્રાપ્તિ	શુભ
૧૦	પોસ.	લક્ષ્મી મળે	શુભ
૧૧	માહા.	અગ્ની લય થાય	અશુભ
૧૨	ફાગણ.	લક્ષ્મી વૃદ્ધિ	શુભ

ઉપરના જે માસનું કોષ્ટક કર્યું છે તેમાં શુભ માસમાં ગ્રહારંભ તથા પ્રવેશ કરવો ને અશુભ કહેલા માસમાં ગ્રહારંભ કે પ્રવેશ કરે તો તેને અશુભ થાય.

ઘર કરવાની રાશી જોવાનું.

શ્લોક.

આદિત્યેહરિકર્કનક્રમઘટગેપુર્વાપરાસ્યમ્દં.

કર્તવ્યંતુલમેષવૃશ્ચિકવૃષેયામ્યોતરાસ્યંતથા ॥

દ્વારંભિન્નતયાકરોતિકુમતિર્દ્રવ્યપ્રણાશસ્તંદા ।

કન્યામિનધનુર્ગતેમિથુનગેચાસ્મિન્કાર્યગૃહં ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:—સિંહ, કર્ક, મકર, અને કુંભ, એટલી રાશિના સૂર્યમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના દ્વારવાળું ધર કરવું. તથા તુળા, મેષ, વૃશ્ચિક, અને વૃષ, એટલી રાશિના સૂર્યમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર દીશાના દ્વારવાળું ધર કરવું, પણ કુમતિવડે તેથી ઉલટી રીતે કોઈ કરે તો દ્રવ્યનો નાશ થાય. તેમજ કન્યા, મિન, ધન ને મિથુન એટલી રાશિના સૂર્ય હોય ત્યારે કોઈ દીશાના દ્વારવાળું ધર કરવું નહીં. ૧૮.

વત્સ જોવાની રીત.

શ્લોક.

કન્યાદિત્રિષુપૂર્વતોયમદિશિત્યાજ્યંચાપાદિત ।

દ્વારંપશ્ચિમતસ્ત્રિકેજલચરાત્સૌમ્યેરવૌયુગ્મતઃ ॥

તસ્માદ્વત્સમુખંદિશાસુભવનદ્વારાદિકંહાનિકૃત

સિંહંચાથવૃષંચવૃશ્ચિકઘટંયાતહિતસર્વતઃ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:—કન્યા, તુળા, અને વૃશ્ચિક એ ત્રણ રાશિના સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સનું મૂળ પૂર્વમાં હોય છે, ધન, મકર અને કુંભ, એ ત્રણ રાશીના જ્યારે સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સનું મૂળ દક્ષિણ દિશામાં હોય છે, અને મીન, મેષ ને વૃષ, એ ત્રણ રાશિના સૂર્યમાં વત્સનું મૂળ પશ્ચિમ દિશામાં હોય છે, વળી મિથુન, કર્ક અને સિંહ એ ત્રણ રાશિના સૂર્ય હોય ત્યારે વત્સનું મૂળ ઉત્તર દીશા તરફ હોય છે. માટે તે વત્સને સામે ધરનું દ્વાર મુકવામાં આવે તો કોઈ પ્રકારની હાની થાય, અને તે વત્સની પાછળ જો દ્વાર મુકાય તો આયુષ્યનો ક્ષય થાય, પણ સિંહ, વૃષ, વૃશ્ચિક અને કુંભ, એ ચાર રાશિના સૂર્યમાં ધરનાં ચારે દિશાઓનાં દ્વારો મુકવામાં આવે તો વત્સનો દોષ નહે નહીં. ૧૯

વત્સચક્ર.

ઉત્તર.

વાયવ્ય.	૫	૧૦	૧૫	૩૦	૧૫	૧૦	૫	ઈશાન.
૫	<div> આ ઘર કરવાની ભુમિ છે . એમ સમજવું. </div>							૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								૧૦
૧૫								૧૫
૩૦								૩૦
૫								૫
૧૦								

કરેલા છે, તે દરેક દીશામાં વત્સ ત્રણ ત્રણ માસ સુધી રહે છે તેનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે છે. -

મિથુન, કર્ક, ને સિંહરાશિના સૂર્યમાં એટલે જોઈ, અષાઢ ને શ્રાવણમાં વત્સ ઉત્તર દિશા ભોગવે છે. તે ઉત્તરનો ભાગ ઇશાન અને વાંચકોણ વચ્ચે છે તે વત્સ વાંચકી ઇશાન તરફ જાય છે. તે ઉત્તરના ભાગમાં સાત વિભાગો કરેલા છે. તેમાં પેહેલા ભાગમાં ૫) દીવસ વત્સ રહે છે ને બીજામાં ૧૦) દીવસ સુધી રહે છે ત્રીજામાં ૧૫) દીવસ વત્સ રહે છે, અને ચોથા ભાગમાં ૩૦) દીવસ સુધી વત્સ રહે છે. તે ભાગ દીશાનું મધ્ય બીંદુ છે અને તે પછી ૧૫ (પાંચમાં વિભાગે ૧૦ દીવસ છઠા વિભાગે ૫) દીવસ સાતમા વિભાગે વત્સ રહે છે તે રીત જાણનારા કોઈ કોઈ ટુશિયાર જોશીઓ તેવા સમયમાં બારણું બેસારવાનું મુરત આપે છે, પણ જે વખત દીશાના મધ્યભાગમાં વત્સ હોય છે તે વખત વત્સની સામે કે પાછળ મુરત આપતા નથી. પણ ઘણી જરૂરીથી ઉતાવળા હોય તો ડાબી બાજુ ૧૫-થી તે ૫) સુધી કે જમણી બાજુ ૧૫, થી કે ૫) સુધી ચંદ્ર, તારા, નક્ષત્ર, વાર, તીથી, ઇત્યાદી શુભ વખત જોઈ દ્વાર મુકવાનું મહુરત આપે છે એ રીતે ચારે દિશાઓની સમજણ લેવી.

ચાર દીશાઓના ઘર કે પ્રાસાદ કે રાજાઓનાં ધામ ચાર દ્વારવાળાં હોય તો વત્સનો બાધ લાગતો નથી ઇતિ ॥

દિશાની સમજણ.

પ્રાચીમેષતુલાસ્વીઉદયતેસ્યાદ્રૈષ્ણવેવન્દિભે ।

ચિત્રાસ્વાતિભમધ્યગાનિગદિતાપ્રાચિબુધૈઃપંચધા ॥

પ્રાસાદંભવનંકરોતિનગરંદિગ્મૂઢમર્થક્ષયં ॥

હમ્યંદેવગૃહેપુરેચનિતરામાયુર્ધનંદિગ્મુખે ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જે દિશામાં મેષ અને તુળા રાશિનો સૂર્ય ઉગે તથા શ્રવણ અને કૃતિકા નક્ષત્રો ઉગે તેજ પુર્વ દીશા છે એમ જાણવું તથા ચીત્રા અને સ્વાતિ એ બે નક્ષત્રો જે મધ્ય ભાગ છે તેજ પુર્વ દિશા છે એમ સમજવું, એમ પાંચ પ્રકારે વિદ્વાન પુરૂષોએ બતાવી છે તે દિશા સાધી ઘર તથા પ્રાસાદ અને નગર બાંધવામાં આવે તો આયુષ્ય અને ધનની વૃદ્ધિ થાય, પણ દિગ્મૂઢ અથવા દીશાના

ભાગમાં ન રહેતાં વાંકું ચુંકું ઘર પ્રસાદ કે નગર રચાય તો આયુષ્ય અને ધનનો નાશ કરે ૨૦

ધ્રુવ માંકડીનું પ્રમાણ.

શ્લોક.

તારેમાર્કટિકેધ્રુવસ્યસંપ્રતાનીતેજ્વલંબેનતે ।

દીપાગ્રેણતદૈવ્યતશ્ચકથિતાસૂત્રેણસૌમ્યાદિશા ॥

શંકોનેત્રયુણેતુમંડલવરે છાયાદ્રયાન્મત્સયોઃ

જાતાંયત્રયુતિસ્તુશંકુતલતોયામ્યોત્તરેડતઃસ્ફુટે ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—ધ્રુવની માંકડીના આઘ જ્ઞાગે જે બે તારાઓ છે તે તારીકાઓ છે, તે તારીકાઓ ધ્રુવની સીધી લીટીમાં આવે તે વખત તેની સાથે ઓળખો જાલવો અને જ્યારે એ બે તારાઓ ધ્રુવની સિધી લીટીમાં આવ્યાથી ઓળખાની સીધી લીટીમાં અથવા ધ્રુવ તથા બે તારીકાઓ અને ઓળખો એ ત્રણે એક સીધી લીટીમાં થાય ત્યારે સમજવું કે તે બરોબર ઉત્તર દીશા છે. અને ધ્રુવ તથા ધ્રુવની માંકડીના આઘના બે તારા ને ઓળખો એ એક સૂત્રમાં થાય ત્યારે તે ઓળખાની પાછળ એક ઘડા ઉપર દીવો મૂકી જોવું કે એ દીવો અને ઓળખો એક સૂત્રમાં છે તો તે દીવાવાળી દીશા દક્ષિણ સીદ્ધ થઈ ॥ ૨૧ ॥

આ ધ્રુવ છે

આ તારો અને

આ તારા એ બે ધ્રુવ નીચે અથવા ઉપર એક સૂત્રમાં આવે એટલે સીદ્ધ થાય.

વિશેષ સમજણ—ધ્રુવની માંકડી છે તારાની છે તે નીરંતર ધ્રુવની પાછળ ઘડીઓળના કાંટાની માફક નીરંતર એક દીવસ રાત્રીએ ફરી રહે છે. છ તારામાંના ધ્રુવની નજીક રહેનારા બે તારા ધ્રુવના સમસુત્ર રહે છે તે સીધી લીટી તજી ધાંકા થતા નથી. ધ્રુવની ઉપર કે નીચે એક સીદ્ધી લીટીમાં આવે ત્યારે તે વર્ણ જોજ ઉત્તર દીશા છે એમ સીદ્ધ થાય છે પણ એકલા ધ્રુવના આધારે ઉત્તર દીશા નક્કી થતી નથી કારણ એ ધ્રુવને અજાણ જગત અચળ માને

છે પણ કાંઈક ચળાયમાન છે. સાંજે એક ઉત્તર દીશાની ભીતના કરા ઉપર ધર-
વને મુકીએ ને સવારે જોઈએ તો અરધ હાથને આશરે પુર્વ દીશા તરફ ગયો
માત્રમ પડશે, પણ પોતાનું મંડળ મુકી બહાર જતો નથી. એ ધ્રુવને આધારે
દરીયામાં વહાણ પાણ ચલવે છે પણ જો માંકડીની ઓળખાણ ન હોય તો કોઈ
વખત દીશાસુન્ય થઈ જાય છે માટે જરૂર એ માંકડી કે જોને સમજવી કહે
છે તે ઓળખી રાખવી અને સુખદીવાન પુરૂષ પોતાનું મૃત્યુ એ ધ્રુવી છાસ
આગળ કળી શકે છે. શાસ્ત્ર પુરાણમાં એમ કહે છે કે મર્ણુ આગળ છ માસથી
એ ધ્રુવ દેખાતો નથી.

આવી રીતનાં પ્રાચીન સાધનો હાલના શિલ્પી ત્યાગ કરી બેઠા છે, કારણ
કે કૃત્રીમ સાધનો જોઈને (ધરૂવમાંછલી) વીગેરે

ઉપર બતાવેલી છ તારાની માંકડી વાંકી આકૃતિની છે (તે માંકડીના છેલા
બે તારા ધ્રુવથી નીચે ઘણા દુર દેખાય છે. એ માંકડીના મથાળાના બે તારાઓ
ફાગણશુદ્ધમાં સીદ્ધી લીટીમાં આવેલા જોવામાં આવે છે એ રીતે ધ્રુવ સાધવાની
એક રીત થઈ.

હવે બીજી રીતે દિશા સાધવાને માટે પ્રકારવડે બત્રીસ આંગળનું એક
ગોળ મંડળ કરી તેમાં શંકુ સ્થાપન કરવો (સુર્યોદય થતા પહેલાં) એને જોવું કે
સુર્ય ઉદય થતાં જ મંડળ બાહાર શંકુની છાયા પશ્ચિમ દીશામાં દુર નીકળી
જશે. પણ જેમ જેમ સુર્ય ચડતો જશે તેમ તેમ શંકુની છાયા મંડળ સામે
ખેંચાતી આવશે તે વખત ધ્યાન રાખવું કે મંડળની લીટી ઉપર શંકુની છાયાની
અણીનો છેલ્લો ભાગ જ્યાંહાં આવે ત્યાંહાં એક બિંદુ કરવું. તે છાયા મંડળના
મધ્ય ભાગે (શંકુની પરધિ અથવા પડધી નીચે) આવે તે ઠેકાણે એક ચીન્હ
કરવું ત્યાર પછી સુર્ય પશ્ચિમે જશે તેમ તેમ શંકુની છાયા પૂર્વ તરફ ચાલતાં
છેવડે મંડળની લીટી ઉપર દાખલ થાય એટલે ત્યાં પણ એક બિંદુ કર્યા પછી
આધના બિંદુ અથવા અંત્યના બિંદુ ઉપર, પ્રકારની એક અણી મુકી ગોળ
ફેરવવો અને તેજ રીતે બીજા બિંદુ ઉપર પ્રકાર ફેરવવો એટલે બંને ગોળ
મંડળો પ્રથમના ગોળ મંડળના મધ્યે સ્થાપેલા શંકુ નીચે કરેલાં ચીન્હોનો સ્પર્શ
ન થતાં મધ્ય બિંદુની આજુબાજુ મરજાકૃતિ અથવા માછલાંના પેટ જેવો આગ થશે.
તે ભાગના મધ્ય બિંદુને લગાવી એક ઉત્તર અને દક્ષિણ સામે એક સીદ્ધી લીટી
ખેંચી દેવી અથવા રેખા પડકારી તે મજના પાછળની દક્ષિણ દીશાને આગળની
ઉત્તર દીશા ધશે એ દીશા સીદ્ધ થઈ એમ જાણવું.

ધર કરવાની રાશી.

શ્લોક.

રાશિનામેલિમીનસિંહ ભવનંપુર્વામુખંશોભનં ।

કન્યાકર્કટનક્રરાંશિગૃહિણાંયામ્યાનનંમંદિરમ્ ॥

રાશેર્ધન્વંતુલાયુગસ્ય સદનંશસ્તંત્રતિવીમુખં ।

પુંસાંકુંભવૃષાજરાશિજતુષાંસૌમ્યાનનંત્યાદગૃહમ્ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—વૃશ્ચિક, મીન, અને સિંહ રાશીવાળા મનુષ્યોએ પૂર્વ દિશા સામેના દ્વારાવાળું ઘર કરવું. તથા કન્યા, કર્ક અને મકર, રાશિવાળા પુરૂષોએ દક્ષિણ દિશાના દ્વારનું ઘર કરવું તથા ધન, તુલા ને મિથુન રાશિવાળા પુરૂષોએ પશ્ચિમ દિશાના દ્વારાવાળું ઘર કરવું. અને કુંભ, વૃષભ ને મેષ રાશિવાળા મનુષ્યોએ ઉત્તર દીશાના દ્વારવાળું ઘર કરવું. ॥ ૨૨ ॥

ભૂમિ પરિક્ષા.

શ્લોક.

શ્વેતાબ્રાહ્મણભૂમિકાચઘૃતવદ્ગંધાશુભસ્વાદિની ।

સ્ત્રક્ષોણિતગંધિનીનૃપતિભૂઃસ્વાદેકષાયાચસા ॥

સ્વાદેમ્લાતિલતૈલગંધિરુદિતાપિતાચવૈશ્યામહી ।

કૃષ્ણામત્સ્યસુગંધિનીચકટુકાશૂદ્રેતિભૂલક્ષણમ્ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—જે ભૂમી રંગે ઘોળી હોય, તથા ઘી જેવી સુગંધી હોય અને જેનો સ્વાદ સારો હોય તેવી ભૂમિમાં બ્રાહ્મણે ઘર કરવું. તથા જે પૃથ્વી લાલ હોય તથા રૂધીર જેવી સુગંધી હોય અને કષાયોનો જેનો સ્વાદ હોય (હીમજી હરડે જેવો) તેવી ભૂમિમાં ક્ષત્રીએ ઘર કરવું; તથા જે પૃથ્વીનો રંગ પીળો હોય તથા તલના તેલ જેવી જેની સુગંધી હોય અને સ્વાદમાં જે ખાટી હોય તેવી ભૂમિમાં વૈશ્યને ઘર કરવું. અને જે પૃથ્વીનો રંગ કાળો હોય તથા માછલા જેવી જેની સુગંધી હોય અને સ્વાદમાં કડવી હોય તેવી ભૂમિમાં શૂદ્રને ઘર કરવું. ૨૩

શ્લોક.

સ્વાદેભવેદ્યામધુરાસિતાભા
 ચતુર્ણવર્ણેષુમહિપ્રશસ્તા ।
 સ્નેહાન્વિતાવધ્રુભુજાગયોર્યા
 સૌહાર્દવત્યાલુબ્ધિઙ્ગલયોર્યા ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જે પૃથ્વી સ્વાદે મીઠી હોય તથા રંગે ઘોળી હોય અને જે પૃથ્વીમાં નોળીઓ ને સર્પ નીરવૈરપણે એકઠા રહેતા હેય, તેમજ ખીલાડી અને ઉંદર સં-
 પીને એકઠા રહેતાં હોય તેવી જૂમીમાં ચારે વરણે ઘર કરવું એમ બીજા પક્ષાં-
 તરે કહ્યું છે. ૨૪

અથ ભુમિનું બળીદાન.

શ્લોક.

પરીક્ષિતાયાંભુવિવિગ્નરાજં
 સમર્ચયેચ્છંડિકયાસમેતં ॥
 ક્ષેત્રાધિપંચાષ્ટદિશાધિનાથાન્
 સપુષ્પ ધુપૈર્બલિભિઃ સુસ્વાય ॥ ૨૫ ॥

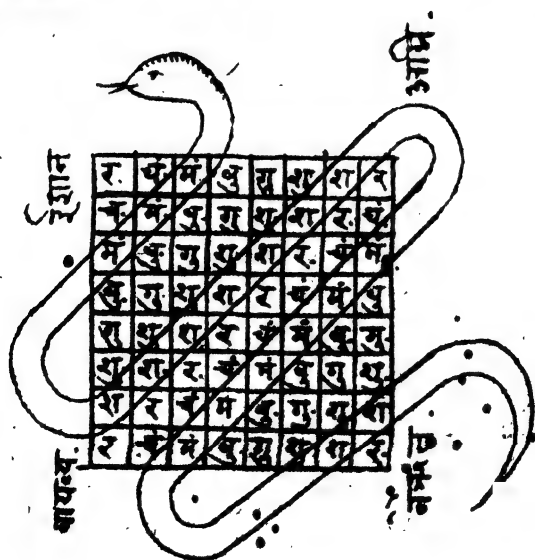
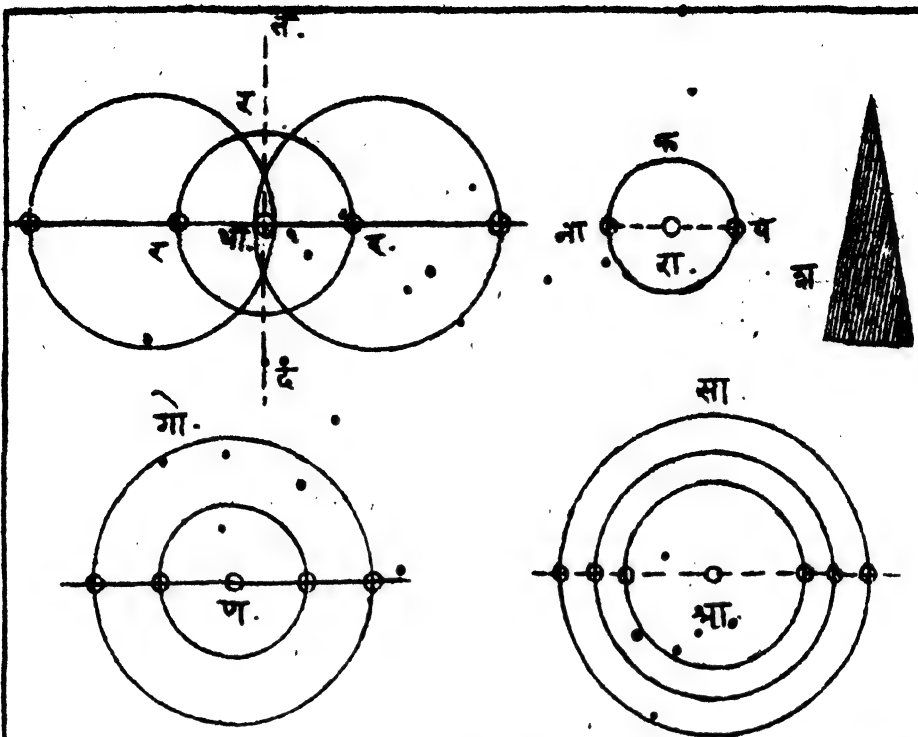
અર્થ—પૃથ્વીની પરીક્ષા કરી ચંડી સહીત ગણપતીનું પૂજન કરવું.
 તેમજ ક્ષેત્રપાળ અને આઠે દીગ્ગપાળોનું પૂજન પુષ્પ ધુપ અને બળીવડે કરવાથી
 સુખ થાય.

બીજી ભુમી પરીક્ષા.

શ્લોક.

સ્વાતંભૂમિપરિક્ષણેકરમિતંતત્પુરયેત્તન્મૃદા ।
 હીનેહીનફલંસમેસમફલંભોરજોવૃદ્ધિતઃ ॥
 તત્કૃત્વાજલપુર્ણમાસતપદંગત્વાપરિક્ષ્યંતતઃ ।
 પાદાર્દ્રેનવિહિનકેથનિભૃતેમધ્યાધમેષ્ટજલે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—પૃથ્વીની પરીક્ષા બીજા પ્રકારે પણ કરવાનું કહ્યું છે તે એવી રીતે કે
 ઘર કરવાની જમીનમાં એક હાથ જાડો ખાડો ખોદવો, અને તે ખાડો ખોદતા

નીકળેલી માટી પાછી તે ખાડામાં પુરતાં ઘટે તો હીન ફળ જાણવું, તથા ખોદેલી માટી પાછી તે ખાડામાં પુરતાં બરોબર જમીન પ્રમાણે થાય તો તેનું સાધારણ ફળ જાણવું. અને પુરતાં જે કદાપિ વધે તો તે ઘરં લાલકારી થાય.

હવે જે ખાડો ખોદી માટી કઢાવી પાછી તેજ ખાડામાં પૂરી હોય તે માટી પાછી બહાર કઢાવી પછી તે ખાડામાં પાણી પૃથ્વીની સપાટી બરોબર આવે તેટલું ભરીને પછી તેની પાસેથી (૧૫૦) ડગલું દુર જઈને પાછા આવીને પાણી ભરેલું જોવું. તેમાં ચોથા ભાગનું પાણી ઘટયું હોય તો મધ્યમ ફળ જાણવું. ને અડધ ભાગનું પાણી ઘટયું હોય તો અધમ ફળ થાય. અને જે-ટલું ભર્યું હોય તેટલું ને તેટલું રહે તો ઉત્તમ ફળને આપે. ૨૬

પાણીના વહનનું ફળ.

શ્લોક.

ભૂમે:પ્રાક્લવનંચશંકરકક્ષોમ્યાશ્રિતંસૌખ્યકૃત
વન્હૌવન્દિભયંયમેચમરણં ચૌરાદ્રયંરાક્ષસે ॥

વાયવ્યેપ્લવનંચધાન્યહરણં સ્યાચ્છોકદંવારુણે ।

વિપ્રાદેરન્નુવર્ણતશ્ચસુખદંમૃષ્ટે: ક્રમાત્સૌમ્યત: ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—જે જમીન ઉપર ઘર કરવાનું હોય તે જમીન ઉપર પાણીનું વહન (ગતિ) પૂર્વ દીશા, ઉત્તર ને ઇશાન આ ત્રણ દીશાએ વહી જાય તો સુખ થાય, જે અગ્નિકોણ તરફ વહન થાય તો અગ્નિનો ભય કરે, તથા દક્ષિણ તરફ પાણીની ગતિ થતી હોય તો તે મૃત્યુને કરાવે. નૈરૂત્યકોણ તરફ પાણીની ગતિ હોય તો તે ચોરનો ભય કરાવે. ને વાવ્યકોણે જાય તો તે અન્નનો નાશ કરાવે, અને પશ્ચિમ દીશા તરફ પાણીની ગતિ થતી હોય તો તે શ્વેક (પરીતાપ) કરાવે.

વળી પશ્ચાંતરે કહ્યું છે કે, ઉત્તર દીશા તરફ વહન થાય તેવા ઢાળની જમીન પ્રાદ્યુષ્યે શ્રેષ્ઠ છે ને પૂર્વ તરફ પાણીની ગતિવાળી જમીન ક્ષત્રીને શ્રેષ્ઠ છે, તથા દક્ષિણ તરફ પાણીની ગતિ થતી હોય તેથી જમીન વૈશ્યને શ્રેષ્ઠ છે. ને પશ્ચિમ તરફ ગતિ કરે એવી જમીન શુદ્રને શ્રેષ્ઠ છે. ૨૭

અથ ખુંટીનું પ્રમાણ.

શ્લોક.

અમૌરાક્ષસવાયુશંકરદિશિસ્થાપ્યઃક્રમાતર્કીલિકાઃ ॥

અશ્વસ્થાત્વદિરાચ્છીરૈષકકુમાત્વૃક્ષાત્ક્રમેણદિજાત્ ॥

વર્ણનાંકુશમુંજકાશંશણજંસૂત્રંક્રમાત્સૂત્રેણ ॥

નિમ્ના મૂઃસ્ફુટિતોષરાચિલ્વતિશલ્યૈર્યુતાન્નોશુમા ॥૨૮॥

અર્થ—જે જમીનમાં ઘર કરવું હોય તે જમીનમાં પ્રથમ અગ્નિ કોણે ખીલી ઘાલવી. ખીણ ખીલી પછી નેરૂત્ય કોણે ઘાલવી, તે પછી ત્રીજી બાવ્ય કોણે ઘાલવી ને ચોથી ખીલી ઇશાન કોણે ઘાલવી. તેની રીતી એવી છે કે, *પ્રાહ્લણને પીપળાની, ક્ષત્રીને ખેરના લાકડાની, તથા વૈશ્યના ઘર વીશે સરખ (કળીયો સરખ કહે છે તે), શુદ્ર જાતીને કુકુલ (સાદડ) ના લાકડાની ખીલીઓ ઘાલવી, એ રીતે ચારે દિશાઓની ચારે ખીલીયો ઘાલ્યા કેડે તેને દોરી બાંધવી. તેમાં પ્રાહ્લણનું ઘર હોય તો તે ડાહની તથા ક્ષત્રીનું ઘર કરવું હોય તો મુંજની દોરી અને વૈષ્યનું ઘર કરવું હોય તો તેને કાસની દોરી બાંધવી. ને શુદ્રનું ઘર કરવું હોય તો શણની દોરી બાંધવી જોઈએ. વળી ઘરનો આરંભ કરતાં પહેલાં જે જમીનમાં ઘર કરવું હોય તે જમીન ખાડાવાળી તથા ફાટેલી [જેમ દરાર અથવા મોટા ચીર પડી ગયા હોય તેવી જમીન] તથા આરવાળી અને જેમાં ઉંદર અને સર્પનાં દરો હોય તથા જેને ખોદતાં જેમાં ૧ હાડકાં નીકળે તેવી જમીન સર્વદા તજવી, તેમાં ઘર કરવું નહીં. ૨૮

* ચાર જાતી માટે ચાર પ્રકારનું સૂત્ર અતાવ્યું છે પણ વાસ્તુમંડન નામનો ગ્રંથ કરનાર મંડન તો એમ કહે છે કે ચાર વરણને રૂનું સૂત્ર હોય તો યાત્રે, તેમજ ચાર જાતીઓને માટે ચાર જાતના લાકડાની ખુંટીઓ કહે છે પણ તે ખુંટીઓનું માપ અતાવ્યું નથી. પણ વાસ્તુમંડનમાં કહ્યું છે કે વીપ્રને પીપળાની ૩૨) આંગળ લાંબી અને ચાર હાંસિવાળી ખુંટીઓ જોઈએ તથા ક્ષત્રીને અઢાવીશ આંગળની ખે ના લાકડાની આઠ હાંસિની કરવી. તથા વૈશ્યને ચોવીશ આંગળ સોળ હાંસિની કરવી, અને શુદ્રને સાદડની વીશ આંગળ ગોળ કરવી.

૧ હાડકાંવાળી જમીન તજવાની કહી છે એણે શક્ય કાઠી શોધન કરી તે જમીનમાં ઘર કરવું તેવું આગળ શ્લોકમાં અંતરવશે.

શલ્ય કાઢવાનો વિધી. ભૂમિશોધન.

આ કોઠાઓ કાઢ્યા છે તે ઘર કરવાનો ભૂમિ છે એમ સમજવું.

પૂર્વ.

દિશાન.	પ. વર્ગના પાંચ અક્ષર ૫.	અ. વર્ગના પાંચ અક્ષર ૫.	ક. વર્ગના પાંચ અક્ષર ૫.	અગ્નિ.
ઉત્તર.	શ. વર્ગના ચાર અક્ષર ૪.	આ મધ્ય. ચ. વર્ગના ચાર અક્ષર ૪.	ચ. વર્ગના પાંચ અક્ષર ૫.	દક્ષિણ.
વાંચ.	ત. વર્ગના પાંચ અક્ષર ૫.	એ. વર્ગના ચાર અક્ષર ૪.	ટ. વર્ગના પાંચ અક્ષર ૫.	નૈરૂત.

પશ્ચિમ.

૧ પ્રથમ પૂર્વ દિશાના કોઠામાં, અ, વર્ગના અ, ઇ, ઉ, ઋ, ૠ છે.

૨ અગ્નિ કોણના કોઠામાં, ક, વર્ગના, ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ, છે.

૩ દક્ષિણ દિશાના કોઠામાં, ચ, વર્ગના, ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, છે.

૪ નૈરૂત્ય દિશાના ટ, વર્ગના કોઠામાં ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, છે.

૫ પશ્ચિમ દિશાના કોઠામાં એ, વર્ગના એ, ઐ, ઓ, ઔ છે.

૬ વાંચ દિશાના કોઠામાં ત, વર્ગના ત, થ, દ, ધ, ન, છે.

૭ ઉત્તર દિશાના કોઠામાં શ, વર્ગના શ, ષ, સ, હ, છે.

૮ ઇશાન કોણના કોઠામાં પ, વર્ગના પ, ફ, બ, ભ, મ, છે.

૯ છેલા મધ્ય કોઠામાં ચ, વર્ગના ચ, ર, લ, વ, એ ચાર છે.

ઉપરનું મંડન સુત્રધારનું પ્રમાણ રાજવલ્લભમાં છે પણ ભુપાળ વલ્લભ તેથી કાંઈ ઉલટી રીતે બતાવે છે તે નિચે પ્રમાણે છે.

અથ શલ્યની વિધી.

શ્લોક.

વલ્મિકિમિરુજંનિત્યમુંષરાફુટિતામૃતિમ્ ॥

દત્તેભુઃશલ્યયુગ્મદુઃસ્વંશલ્યજ્ઞાનમંથોવદેત ॥૨૧॥

અકચતૈહશૈયાન ક્રમાદ્રણાનિમાન્નવ ॥
 નવકોઠીક્રતેભૂમીભાગેપ્રાચ્યાદિતાન્લિખેત ॥ ૩૦ ॥
 અપ્રશ્નેસ્યાદ્યદિપ્રાચ્યાં નરશલ્યંતદાભવેત ।
 સાર્ધહસ્તપ્રમાણેનતદ્વમાણ્યમૃત્યવે ॥ ૩૧ ॥
 અમેદિંશિતુકપ્રશ્નેસ્વરશલ્યંકરદ્વયે ॥
 રાજદંડોભવેત્તસ્યભયંનૈવનિવર્ત્તેતે ॥ ૩૨ ॥
 ચામ્યાંદિશિચસ્યપ્રશ્નેનરશલ્યંતથાવદેત ॥
 તદ્ગ્રહસ્વામિનોઽમૃત્યુંકરોત્યાકટિસંસ્થિતમ્ ॥ ૩૩ ॥
 નૈઋત્યાંદિથિતપ્રશ્નેસાર્ધહસ્તાદધસ્તલે ॥
 શુનોસ્થિજાયતેતર્જીહ્વાનાંજનયેન્મૃતિમ્ ॥ ૩૪ ॥
 એપ્રશ્નેપશ્ચિમસ્યાંતુશિશોઃશલ્યંપ્રજાયતે ॥
 સાર્ધહસ્તેપ્રવાસાયસદનસ્વામિનઃપુનઃ ॥ ૩૫ ॥
 વાયવ્યાંદિશિહપ્રશ્નેતુષાંગારાશ્ચતુઃકરે ॥
 કુર્વતિમિત્રનાશંતેદુઃસ્વપ્રસ્યપ્રદર્શનાત્ ॥ ૩૬ ॥
 ઉદીચ્યાંદીશિશપ્રશ્નેતિમિશલ્યંકટેરધઃ ॥
 તચ્છિગ્રંનિર્ધનત્વાયકુબેરસદૃશસ્યાહિ ॥ ૩૭ ॥
 ઇશાન્યાંદિશિપ્રશ્નેગોઃશલ્યંસાર્ધહસ્તતઃ ॥
 તદ્ગોધનસ્યનાશાય જાયતેગૃહમેધિનઃ ॥ ૩૮ ॥
 મધ્યકોષ્ટેચપ્રશ્નેવક્ષોમાત્રેભવેદધઃ ॥
 કેશાઃકપાલંમર્ત્યસ્યભસ્મલોહંચમૃત્યવે ॥ ૩૯ ॥

અર્થ:-રાફડાવાળી ભૂમિમાં ઘર કરવાથી ઘરધણીને રોગ કરે, ખારલાળી
 અને ફાટેલી જમીનમાં ઘર કરવાથી ઘરધણીનું મૃત્યુ કરે, અને શંક્યવાળી ભૂ-
 મિમાં ઘર કરવાથી ઘરધણીને દુઃખ પ્રાપ્ત થાય તેટલા માટે સર્વજ્ઞાન કહેવું
 જોઈએ. ॥ ૨૯ ॥

એ શલ્યજ્ઞાન સમજવાની રીત એવી છે કે જે જમીનમાં ઘર કરવાનું હોય તે જમીનના નવ ભાગ (કોઠા) કરી તે દરેક કોઠામાં પૂર્વ દિશાથી આ-રંભી (શ્રદ્ધી) માર્ગે મધ્ય દિશા સુધી નવ કોઠામાં અનુક્રમે નવ અક્ષરો લખવા અથવા કલ્પવા. ૨૦

તે અક્ષરો એ છે કે—અ ક ચ ત ણ હ શ પ ય એ નવ અક્ષરો છે. તે નવ કોઠાઓમાં કલ્પી ઘરઘણી પાસે ફળ મુકાવવું. અને પછી જોવું કે અ, વાળા પૂર્વના કોઠામાં મુકે તો તે ઘર કરવાંતી જમીન મધ્યે પૂર્વ દિશાએ જમીનમાં દોડ હાથ ઉંડું માણસનું હાડકું છે તે હાડકું રહી જાય તો તે જમીન ઉપર કરેલા ઘરમાં વસનારનું મરણ થાય. ૩૧ અગ્નિકોણના કોઠામાં જ્યાં ક, છે ત્યાં જો ફળ મુકે તે તે જમીનમાં ગધેડાનું અસ્તી હોય; તે રહે તો તે ઘરમાં વસનારને જાજ્યદંડ થાય, એટલુંજ નહીં પણ તે ઘરમાં વસનારને નિરંતર ભય રહે. ૩૨ દક્ષિણના કોઠામાં ફળ મુક્યું હોય તો ત્યાં ચ છે. તે જમીનમાં પુરૂષની કેડ સુધી ઉંડું ખોદતાં માણસનું હાડકું હોય તે રહી જાય તો તે ઘરમાં રહેનારનું મરણ કરે. ૩૩ નૈરૂત્ય તરફના કોઠામાં ત છે. તે કેઠામાં ફળ મૂકે તો ત્યાં દોડ હાથ ઉંડું કુતરાનું હાડકું હોય તે રહી જાય તો તે ઘરમાં રહેનાર ઘણીનાં બાળકો જીવે નહીં. ૩૪ પશ્ચિમ દિશાના કોઠામાં એ, છે. ત્યાં ફળ મૂકે તો તે કોઠાની જમીનમાં દોઢ હાથ ઉંડું બાળકનું અસ્તી હોય તે રહી જાય તો તે ઘરમાં રહેનાર ઘણીને વારંવાર પ્રવાસ કરવો પડે. ૩૫ વાન્યકોણના કોઠામાં હ છે. ત્યાં ફળ મૂકે તો ત્યાં ચાર હાથ ઉંડે ક્ષેત્રમાં અથવા કોયલા હોય. તે જમીન ઉપર વસનારને વારંવાર ખોટાં સ્વમાં આવે માટે શલ્ય કહાડવું. અને ખોટાં સ્વમાના પ્રતાપથી મિત્રનો નાશ થાય. ૩૬ ઉત્તર દિશાના કોઠામાં શ, છે. ત્યાં ફળ મૂકે તો જમીનમાં કમ્મરથી નિચે થોડેક ઉંડે ખોદે તો માછલાનું હાડકું હોય. (બીજા ગ્રંથોમાં બકરાનું કહ્યું છે.) તેવી જમીનમાં વસનાર માણસ કુબેર જેવો ધનવાન હોય તો પણ ઉતાવળથી નિરધન થાય. ૩૭ ઇશાન ખુણાના કોઠામાં પ, છે, તે કોઠામાં ફળ મૂકે તો તે પૃથ્વીમાં દોઢ હાથ નિચે ગાયનું હાડકું હોય તે રહી જાય તો જમીન ઉપર રહેનાર માણસનાં ગાયો વિગેરે ઢારોનો નાશ થાય. ૩૮ મધ્યના કોઠામાં ય છે. તેમાં ફળ મૂકે તો તે જમીનમાં માણસની છાતી બરો-બર શલ્ય છે. તે શલ્યો એવી રીતે હોય કે મનુષ્યના વાળ માણસના માથાની ખોપરી, ભસ્મ, લોહું વિગેરે સર્વે શલ્યો અથવા તેમાંથી કોઈ પણ શલ્ય હોય એમ જાણવું. શલ્ય જમીનમાં રહી જાય તો તે ઘરમાં રહેનાર માણસનું મરણ થાય. ૩૯.

ઉપર ક્ષતાઓ પ્રમાણે ભુપાળવંદ્ય નામે ગ્રંથ કરતા શલ્યનું માપ

ખતાવે છે તેજ રીતે ખીજા ગ્રંથોમાં પણ ખતાવે છે. પરંતુ અ ક ચ જે અ-
ક્ષરો કોઠામાં મુકવાના ખતાવ્યા છે તેમાં ને રાજવલ્લભના કર્તાના કહેવામાં
થોડોક ફેર છે. તે વાંચકવર્ગે વિચારી લેવું. શલ્યના દોષો શિલ્પ શાસ્ત્રના
તમામ ગ્રંથોમાં કહેલા છે માટે જરૂર કહાડયા વિના ઘર કરવું નહીં.

શ્લોક.

જાનુમાત્રં સ્વનેદ્ભૂમિમથવાંપુરુષોન્મિતામ્ ।

અર્થ—શલ્ય કાઢવા માટે ઢીંચેણુ સુધી અથવા ન્યુરૂષ પ્રમાણે ખોદવું—વળી
“પ્રતિષ્ઠાસાર સમુશ્રય” વિષે લખે છે કે—

અધઃપુરુષમાત્રાત્તુનશલ્યંદોષદંઘ્રહે ॥

જલાંતિકંસ્થિતંશલ્યં પ્રાસાદેદોષદંઘ્રણામ્ ।

તસ્માત્પ્રાસાદિકોભૂમિંસ્વનેદ્યાવજ્જલાંતકં ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—ઘર કરવાની જમીનમાં એક પુરૂષ પ્રમાણથી નિચે શલ્ય હોય તો
તે શલ્યનો કાંઈ દોષ નથી. પણ પ્રાસાદ કરવાની ભૂમિ વિશે તો પાણી આવે
ત્યાં સુધી શલ્યનો દોષ છે. ૩૯

અથ ખાત કરવાનો વિધી.

શ્લોક.

આમેય્યાં સ્વનનં કુર્યાત્ મીનાદિત્રિતયરવૌ ।

મિથુનાદિત્રયેમાનો નૈઋત્યાંસ્વનનંશુભમ્ ॥ ૪૧ ॥

કન્યાદિત્રિતયેચૈવં વાયવ્યાંસંસ્વનેદ્બુધઃ ।

ચાપાદિત્રિતયેમાનાદિશાન્યાંસ્વનનંસ્મૃતં ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—મીન, મેષ, અને વૃષભ રાશિના સૂર્ય હોય તો અગ્નિ કોણમાં
ખાત કરવું. (કારણ કે એ ત્રણ રાશિમાં નાગનું મુખ પશ્ચિમે હોય છે.)
મિથુન, કર્ક ને સિંહ રાશિના સૂર્ય હોય તો નૈરૂત્ય કોણમાં ખાત કરવું. (કાર-
ણકે નાગનું મુખ તે સંક્રાંતિમાં ઉત્તરમાં હોય છે.) ૪૧ તેમજ કન્યા, તુલા
ને વૃશ્ચિક સંક્રાંતિ હોય તો વાયવ્ય કોણમાં કરવું. (શાથી “કે” નાગનું મુખ
પૂર્વમાં હોય છે) ને ધનુ, મકર ને કુંભ આ સંક્રાંતિમાં ઇશ્વર કોણમાં ખાત

કરવું (કારણ કે તે સંક્રાંતિમાં નાગનું મુખ દક્ષિણ દિશામાં છે) નાગના મુખ ઇત્યાદિ શરીરમાં જે ખાત થાય તો અનેક પ્રકારની હાની ને ઉપાધી થાય માટે ખાલી જગ્યા (નાગની કુખે ખાલી ભાગમાં) ખાત કરવું. ખાત મૌહુરત એટલે જે કોણ ખાલી હોય ત્યાં એક ગજ સમચોરસ ખાડો કરવો ને તે ખાડામાં પંચરત્ન કળસમાં મુકી ઉપર ઇંદો કે પથ્થર પ્રાંચ ચણવા. ૪૨

ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ એ ત્રણ માસમાં અગ્નિ કોણમાં ખાત કરવું. જેઠ, અષાઢ, શ્રાવણ એ ત્રણ માસમાં નૈરત્ય કોણમાં ખાત કરવું. ભાદરવો, આશો, કાર્તિક એ ત્રણ માસમાં વાઘ્ય કોણે ખાત કરવું. માગસીર, પોષ, ને મહા એ ત્રણ માસમાં ઇશાન કોણમાં ખાત કરવું.

સ્વાત કોષ્ટક.

પુર્વ.

ઇશાન કોણ.	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">ખાત.</div> <p>ધન, મકર, કુંભ. માગસીર, પોષ, મહા.</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">ખાત.</div> <p>મીન, મેષ, વૃષભ. ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ.</p>	અગ્નિકોણ
ઉત્તર.	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">ખાત.</div> <p>કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક. ભાદરવો, આશો, કાર્તિક.</p>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">ખાત.</div> <p>મીથુન, કર્ક, સિંહ, જેઠ, અસાઢ, શ્રાવણ,</p>	દક્ષિણ.
વાઘ્ય કોણ.	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">ખાત.</div>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">ખાત.</div>	નૈરત્યકોણ

પશ્ચિમ.

એ રીતે ખાત કરવાની સમજણ ઉપરના કોષ્ટક પ્રમાણે છે પણ ખા-
રણ મૂકવું તેનો વિચાર કરવો કે ખાત કરતી વખતે જે દિશામાં મુખ હોય
તે દિશામાં ખારણ ન મૂકવું: જેમકે અગ્નિકોણે ખાત તો નાગનું મુખ પ-
શ્ચિમમાં છે ને નૈરત્યકોણે ખાત તો નાગનું મુખ ઉત્તર દિશામાં છે. અને
વાઘ્ય કોણે ખાત તો નાગનું મુખ પૂર્વ દિશામાં છે; વળી ઇશાન કોણે ખાત
તો નાગનું મુખ દક્ષિણ દિશામાં છે. માટે જ્યાં નાગનું મુખ હોય ત્યાં ખા-
રણ ન મૂકવું ને મૂકે તો દોષ ભરેલું છે.

વળી જે કંદાપી તે નાગના મુંદતકે ખાત કરે તો ઘૂરના માલીકનાં માત,
પિતાનો મૌશ થાય. ને પુછડા ઉપર ખાત કરે તો રોગનું ફરે, વળી નાગની

પીઠ ઉપર ખાત કરે તો હાનીને ભય થાય અને જો કુખમાં ખાત કરે તો ધન અને પુત્રની વૃદ્ધી થાય.

દક્ષિણ પૂર્વ વિભાગે પૂજન પૂર્વ શિલા સમાસ્થાપ્યા ।

શેષ શિલા દક્ષિણતઃ સ્તંભ્યોપ્યેત્રં વિધાનેન ॥

પૂર્વ દક્ષિણના મધ્ય ભાગે અગ્નિ ફોણમાં સમચોરસ પત્થરને પૂજી સ્થાપવો. અને એવી રીતે બાકી રહેલી શાળાઓનું કમવાર મંડાણ કરવું એ પ્રમાણે કમવાર દીશાઓના થાંભલા સ્થાપવા.

ભિત્તે મૂલં સ્થાપનીયં જલાંતે પાષાણે વા હેમરત્નૈઃસર્ગર્ભમ્ ।

શીર્ષે ગુર્વીલેપહીનાધિકા વા સંધિ શ્રેણીપાદહીનાર્થહાન્યૈ ॥

પાણી સુધી અગર તો સંલંબન પત્થર સુધી ભીંતનો પાયો નાંખવો. ઉપર બતાવેલ પત્થર પંચરત્ન ઉપર મુકવો અને એ મુકેલ પત્થર ઉપરથી પાયો ચણવો. પાયામાંથી ભીંતની લીધેલ પહોળાઈ (ઓસાર) જ્યાં સુધી ચણાય ત્યાં સુધી એવીને એવી રાખવી. પણ ઉપર પહોળો અને નીચે સાંકડો એમ કરવું નહીં. પાયાની અંદર માટી કે ચુનાવતી ઇંટો મૂકવી. તેની શ્રેણી ટુટવી ન જોઈએ. નહીંતો મકાનની હાણજ થાય.

ભવનપુર સુરાણાં સૂત્રણે પૂર્વ મુક્તઃ ।

કથિત ઇહ પૃથિવ્યાઃ શોધને ચ દ્વિતીયઃ ॥

તદનુ મુખ નિવેશે સ્થંભ સંરોપણ સ્યાદ્ ।

ભવન વસનકાલે પંચધાવાસ્તુ યજ્ઞઃ

મકાનની જમીનને પહેલાં દોરીથી ભરી વાસ્તુપુજા કરવી. ભૂમિને શોધતાં પહેલવાર, પત્થર સ્થાપતાં બીજીવાર, દ્વાર મૂકતાં ત્રીજીવાર, સ્થંભ મૂકતાં ચોથીવાર, અને મકાન તૈયાર થયે વાસો કરવા જતાં ત્યાંચમીવાર વાસ્તુનું પુજન કરવું.

સદુગ્ધ વૃક્ષા દ્રવિણસ્ય નાશં કુર્વતિ તે કંઠકિનોરિભીતિમ્ ।

પ્રજા વિનાશં ફલિનઃ સમિપે ગૃહસ્ય વર્જ્યાઃ કલધૌતપુષ્પાઃ ॥

દુધવાળાં આડ ઘર આંગણે રાખીએ તો લક્ષ્મી નાશ. કંઠકિનાળાં આડથી દુશ્મનનો પ્રાસ, અતી ફળ, યુક્ત આડથી પ્રજા નાશ થાય છે. અને પીળાં ફુલવાળાં આડો પણ વાવવાં નહીં.

દુષ્ટો ભૂત નિષેવિતો વિટપિનો ચ્છિદ્યતે શક્તિઃ ।
તદ્દ્વિત્વશમીત્વ શોક વકુલૌ પુનાગ સચંપકૌ ॥
દ્રાક્ષા પુષ્પકમંડપંચતિલકાન્ કૃષ્ણાં વપેદાદિમીમ્ ।
સૌમ્યાદેઃ શુભદૌકપિત્ય કવટાંવૌદુંબરાશ્વત્થકૌ ॥

દુષ્ટ તેમજ જે વૃક્ષમાં ભુત રહેતું હોય તેને ભેરથી ન કાપવું. તે-
મજ ખીલી, ખીજડો, આસોપાલવ, બોરમળી, પુન્નાગ અને ચંપો, તેને પણ
ન વાઢવાં, આંગણામાં દ્રાક્ષ, ચંદન, પીપળી, દાડમી એ રોપવાં કહ્યાં છે.
રહેણાકની ઉત્તરે કોઠી, દક્ષિણે ઉંબરો, પૂર્વે વડ, પશ્ચિમે પીપળો એવી રીતે
આડ વાવવાં.

સ્વર્જરી દાદિમી રંભાં બદરી बीज पूरिकाः ।
केतकीचेक्षवो रूढा स्वयं गेहेन सौख्यदाः ॥
अश्वत्थोदुंबर वटप्रक्षाम्र कार्मुकादिकान् ॥
वर्जयेद् गृहमाश्रित्य हर्म्य वृद्धि विघातकान् ॥
करवीरमुनिद्राक्षा जाति तगर कुब्जिकाः ।
अन्ये देवद्रुमास्तेषां न कुर्यादाश्रितं गृहं ॥

ખજૂરી, દાડેમ, બોરડી, કેળ, કેતકી, લીંબુ, પીપળો, શેરડી, ઉંબરો.
પીપળી, વડ, આંબો, ખેર, કણેર, અગથીઓ, દ્રાખ, તગર, બાઈ અને સે-
વતી, એ આડો જ્યાં હોય ત્યાં ઘરઘણીને સુખ ન થાય.

बदरी कदली चैव इक्षुदंडेषु दाडिमी ।
यत्र गृहं प्ररोहन्ति तद् गृहं न प्ररोहति ॥
द्राक्षा मुनि करवीरै र्जाती तगर कुब्जिका ।
अन्येषां देववृक्षाणां नकुर्याद् गृहवास्तुतः ॥

કેળ, શેરડી, બોરડી, દાડેમ, દ્રાક્ષ, અગસ્ત, કણેર, બાઈ, તગર, સેવતી
(ગુલાબ) એવાં ખીજાં કોઈ પણ દેવનાં આડો આંગણે રોપવાં નહીં. વા-
વવાં નહીં.

ઈતિશ્રી ચારતુશાસ્ત્રે શિલ્પદિપકે અથે ઘરં પ્રકરણ પ્રથમ ॥ ૧ ॥

પ્રકરણ ૨ જું.

અથ આય વિચાર.

શ્લોક.

આયઋક્ષવ્યયતારા અંશકાનિક્રમેણતુ ।

સગુણ્યંદિર્ઘવ્યાસંચ અષ્ટભિભાગમાહરેત ॥ ૧ ॥

અર્થ:-આય, નક્ષત્ર, વ્યય, તારા, અંશક એટલાં જ્વાનાં ઘર કરનારને ક-
મવડે કરી શુભ ને અશુભ જોવાં પછી આરંભ કરવો. જે જમીનમાં ઘર કરવું
હોય તે જમીનને લાંબી તથા પોહોળી ભરી ભરતાં જેટલા ગજ થાય તે લંબાઈ
તથા પહોળાઈનો ગુણુકાર કરી આઠે ભાગવા. ભાગ જતાં શેષ જે અંક વધે
તે આય બાણવી. ૧

પણ તે આય કાઢવાને ક્ષેત્રની લંબાઈને પોહોળાઈના જે ગજ તથા અં-
ગુળ થયા હોય, તે બધાનો ગુણુકાર કરતાં ઘણી ગુચવણ પડે છે માટે ટુંકાણુમાં
થાય તેવી સમજણુ નિચે પ્રમાણુ છે.

૧ ગજના આંગુળ ૨૪) છે ને આયો ૮) છે તો ૨૪) ને ૮) આઠે
ભાગતાં શેષ ૦) વધે છે માટે એ ૮) મી આય થાય. માટે જેટલા ગજ હોય
તે બધાના આંગળ કરી આઠે ભાગતાં શેષ કાંઈ વધે નહીં માટે ભરતાં જેટલા
લંબાઈના ને પોહોળાઈના ગજ થયા હોય તે કાઢી નાંખી કેવળ લંબાઈ પોહોળાઈના
ગજ ઉપર આંગળ હોય તેનો ગુણુકાર કરી આઠે ભાગવા એટલે તે ક્ષેત્રની
આય જે હશે તે આવશે. કારણ આઠથી વધારે એછે ભાગવાનું હોત તો ગજ
કાઢી નાંખવાની જરૂર નહોતી. પણ આ આઠે ભાગવાનું છે માટે ગજને ત્યા-
ગવાનું છે.

આયનાં નામ.

ધ્વજાદિશેષમાયંતુલભ્યંતેનાત્રસંશયઃ ।

ધ્વજોધુમ્રોતથાસિંહોશ્વાનવૃષોઽરોગજ ॥ ૨ ॥

ધ્વાંક્ષશ્રૈવસંસુદિષ્ટંપ્રાચ્યાદિષુપ્રદક્ષિણ ।

અન્યોન્ધ્યાભિમુખાતેચક્રમ્હંદાનુસારત ॥ ૩ ॥

અર્થ—ધ્વજાદી આંદ આયનાં નામ ધ્વજાય, ધુમ્રાય, સિંહાય, શ્વાનાય,

વૃષાય, ખરાય, ગળાય. ૨ અને દ્વાંક્ષાય ઇત્યાદિ આઠ આયો છે, તે આયોને પૂર્વાદિ દિશાએ સૃષ્ટીક્રમ પ્રમાણે દેવી. તે આઠે આયો સાંભાસામી સનમુખ રહે છે એમ વિશ્વકર્મા કહે છે. તે સમજવાને નિચે કોષ્ટકમાં જોવું ૩

આયનાં નામ ને દિશા કોષ્ટક.

આયની સંખ્યા.	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
આયનાં નામ.	ધ્વજાય	ધુમ્ર	સિંહાય	શ્વાનાય	વરાય	ખરાય	ગળાય	દ્વાંક્ષાય
આયની દિશા.	પૂર્વ	અગ્નિ	દક્ષિણ	નૈરૂત્ય	પશ્ચિમ	વાયવ્ય	ઉત્તર	ઇશાન

આયન્દેવાનાં સ્થાન.

ધ્વજેસિંહોવૃષશ્ચૈવ ગજશ્ચશસ્વેશ્માનિ ।

અધમાન્યેશ્વરચ્ચાંક્ષં ધુમ્રશ્વાનસુખાવહા ॥ ૪ ॥

કલ્યાણકુરુતેસિંહે નૃપાણાંચવિશેષતઃ ।

વિપ્રગૃહેધ્વજંશ્ચૈવ ક્ષત્રીણાંસિંહમેવચ ॥ ૫ ॥

વૈષશ્ચવ્રષભાયશ્ચ ધનધાન્યસુખપ્રદા ।

શુદ્રમ્યગજમેવોક્તં સર્વકામફલપ્રદા ॥ ૬ ॥

ધ્વજશ્ચૈવાર્થલાભશ્ચસંતાપોધુમ્રમેવચ ।

સિંહેચવિપુલાન્મોગાન્ કલહં શ્વાનેસદાભવેત્ ॥ ૭ ॥

ધનધાન્યંવૃષેશ્ચૈવ સ્ત્રિમરણંસમેનતુ ।

ગજમદ્રાણિપશ્યંતિ ધ્વાક્ષેચમરણંધ્રુવં ॥ ૮ ॥

અર્થઃ—આજી કરનારી જે વરણ છે તેને ઘેર ધ્વજાય, વૃષાય, સિંહાય, ગળાય દેવી. ૪ ગ્રાહ્યણના ઘર વિષે ધ્વજાય દેવી, ક્ષત્રીના ઘર વિશે સિંહાય દેવી. ૫ અને વૈશ્યના ઘર વિશે વૃષભાય દેવી, શુદ્રના ઘર વિશે ગળાય.દેવી. એ પ્રમાણે આરે વરણને અધીકાર પ્રમાણે આય છે. તેા ધરધણીને સર્વે પ્રકારે સુખ આપે. તેથી ઉક્તી રીતે આય છે તેા હોષ કરતા છે. ૬ ધ્વજાય જે તેા ધરધણીને અર્થને લાભ ઘણો થાય, ને જો ધુમ્રાય છે તેા શોક ને અનેક પ્રકારના સંતાપ આય. અને સિંહાય છે તેા ઘણી લક્ષ્મીને નાના પ્રકારના

લોભ મળે, ને શ્વાનાય દે તો સદાકાળ કલેશ થાય. વૃષભાય દે તો ધન અને ધાન્યનો લાભ થાય અને ખરાય બે દે તો ઘર કરાવનારની સ્ત્રીનું મરણ થાય. તથા ગમ્ભય દે તો શુભ ફળ પ્રાપ્તિને થાય, ને દ્વાંક્ષાય દેવામાં આવે તો મરણ નિપજે. એ પ્રમાણે આય દેતી વખતે, સૂત્રધારે ખરોખર તપાસી ગણીત કરી કોષ્ટકમાં બેઠી અધિકાર પ્રમાણે ઉત્તમ આય દેવી ને બે કનિષ્ઠ આય દીધામાં આવે તો નિશ્ચયે ઘરપણીને વિધન કરે. ॥ ૮ ॥

ધ્વજાયનાં સ્થાન.

પ્રસાદેપ્રતિમાયેભ્રમયંત્રેપીઠમંડપે ।

વેદીકુંડશુચિનાં ચ પતાકાછત્રચામરં ।

વાપિકૂપતટાગેષુકુંડાનાં ચ અલાશયે ॥ ૯ ॥

ધ્વજોશુભઃ સિંહસ્થાનેધ્વજંતત્રપ્રજાપયેત્ ।

આસનેદેવપીઠેષુ વચ્ચાલંકારમુષણે ॥ ૧૦ ॥

કેયુર્મુગટાદ્યંચનિવેશયેધ્વજંશુભં ।

અમીકર્મેષુસર્વેષુહોમશાલાગૃહેષુચ ॥ ૧૧ ॥

અર્થઃ—સર્વે પ્રકારના પ્રાસાદ, ઉમી બેઠી પ્રતિમાને વિષે, ભ્રમણ કરનારા યંત્રમાં પ્રાદ્યબુને ઘેર, પીઠ મંડપે, વેદી, કુંડ, શુચીસ્થાને, પતાકા, છત્ર, ચામર, વાવ, કુચો, તળાવ, ટાંકામાં, ૯ સિંહસ્થાને, દેવને બેસવાનું આસન તથા ગાદીએ, વચ્ચ મુકવાને ઠેકાણે, અલંકાર આમૂષણ મુકવાને ઠેકાણે. ૧૦ હાર મુગટ, સઘળા અગ્નિ સ્થાને, અગ્નિ કુંડમાં, ચોરીમાં ઇત્યાદિ હોમશાળામાં, ધર્મશાળામાં, દેવાલયમાં, સિંહાસનના ચાતરે, દેવ મંદીરે, મહાદેવના બાણમાં ઇત્યાદિ ઠેકાણે ધ્વજાય મુકવી. બુલશી બીજી મુકે તો વિધનકર્તા છે ૧૧

ધોમાનાંગ્રહેચૈવ ધોમંતત્રપ્રદાપયેત્ ।

આયુધાનાંસમસ્તેષુ નૃપાણાંભુવનેષુચ ॥ ૧૨ ॥

નૃપસિંહાસનશ્રૈવ સિંહતત્રનિવેશયેત્ ।

શ્વાનંમ્લેચ્છાયસંપ્રોક્તા વિશ્વાંગારેનટેષુચ ॥ ૧૩ ॥

વેશ્યાગૃહેષુસર્વેષુ શ્વાનંશ્વાનોપજીવનં ।

વળીજંસર્વકર્મેષુ ભોજનપાત્રેષુમંડપે ॥ ૧૪ ॥

વૃષાનાંતુરગાગારે ગોશાલાગોકુલેષુચ ।

તંતુર્વિતનુસરૈશ્ચ વાજીત્રાણાંગૃહેષુચ ॥ ૧૫ ॥

કુલારજકાદીનાં સ્વરંગર્ધમજિવીનામ્ ।

અન્યોપરકરંકર્માદ્યં મદનાગારેગૃહેગજં ॥ ૧૬ ॥

ગજંચગજશાલાયાં સિંહયત્નેનવર્જયેત્ ।

સિંહાસનગજશ્રૈવ જાનુજંગાદિષુદ્ભવઃ ॥ ૧૭ ॥

મંઠેષુયંત્રશાલેષુ જૈનશાલાદિસંભવે ।

ધ્વાક્ષૈચૈવમદાતવ્યં શિલ્પિકર્મોપજિવીનં ॥ ૧૮ ॥

સ્વકેસ્વકેવૈસ્થાનેષુ સર્વેકલ્યાણકારયેત્ ।

સ્નેહાનુંગાશ્ચમૈત્રાદ્યા તત્રાર્થેહિતકામદા ॥ ૧૯ ॥

ધુમ્રાય દેવાનાં સ્થાન.

અર્થ:-લુહારનું ઘર, સોનીનું ઘર, કંસારાના ઘરમાં, રાંધવાનો ચુલો, ધુમાડો નિકળવાનું સ્થળ, અગ્નિથી કામ કરવાનું ઘર, અને રસોડું, એટલે સ્થાનકે ધુમ્રાય દે તો શ્રેષ્ઠ. ૧૨

સિંહાય દેવાનાં સ્થાન.

રાજાઓના મહેલ, નગરનો કીલ્લો, દરવાજો, સરવે પ્રકારનાં આયુધ રાખવાની જગ્યાએ, રાજાને બેસવાના સિંહાસને, અન્ન ભરવાના ઘરમાં, યંત્ર (તોપ) વિગેરે શસ્ત્ર, કવચ, કેદખાનું ઇત્યાદિ ઠેકાણે સિંહાય દે તો ઉત્તમ ફળને આપે.

શ્વાનાય દેવાનાં સ્થાન.

ચાંડાળને ઘેર, અંત્યજને ઘેર, નાટ્યકાર (નટને ઘેર), વેશ્યા (ગુણકાને ઘેર), શ્વાનની આજીવિકા વાળાને ઘેર, અને તાજખાનું, મલેચ્છને ઘેર ઇત્યાદિ ઠેકાણે શ્વાનાય દે તો ઉત્તમ ફળ આપે. ૧૪

વૃષાય દેવાનાં સ્થાન.

ભોજનશીળા, બળદ બાંધવાનું સ્થળ, અશ્વશાળા, વેશ્ય (વાણીઆને ઘેર) (વેપારીની હુકાન), લોકડાં ભરવાનું સ્થાન, ખાવાનાં વાસણમાં, મંડપમાં, ઘોડા બાંધવાના ઠામે, ગોશાળા, ઇત્યાદિ સ્થાનકોને વિશે વૃષભાય દે તો ઉત્તમ ફળ આપે.

ખરાય દેવાનાં સ્થાન.

સર્વે પ્રકારનાં વાજીંત્ર વગાડનારનાં ઘરમાં તથા ગધેડાં પાળનારના ઘરમાં કુભાર, ગોલા, ઓડ, રાવળીયા વિગેરેના ઘરમાં તથા ઘોળીના ઘરમાં તથા ખંભારના ઘરમાં, તથા કલાલના ઘરમાં, હુગડાં વણનારના ઘરમાં, ચાચકના ઘરમાં, વેશ્યાના ઘરમાં એટલે હામે ખરાય શ્રેષ્ઠ છે.

ગજાય દેવાનાં ઠામ.

શુદ્રના ઘરમાં, પાલખીમાં, મેનામાં, તાવદાનમાં, રથ, ગાડી, ગાડાં, વહાણ, કોચ, પલંગ, ગજશાળામાં, રાજાને કીડા કરવાના સ્થાનમાં, વાડીમાં, રાણીના ઘરમાં, આસનમાં, શયનમાં, અને સામાન્ય સ્ત્રીના ઘરમાં, પેડાર (ઢાર ચારનારના ઘરમાં) ઇત્યાદિ સ્થળોમાં ગજાય સારી તથા અશ્વશાળામાં પણ સારી. ઋતિ ૧૮

• • • દ્વાંક્ષાય દેવાનાં સ્થાન.

શિલ્પી, તપાસ્વીન્દ્ર ઘરોમાં તથા કલીકા એટલે ગોળા હવાઈ રે દાડખાનું રહેવાના રથળે, સન્યાશીના મઠમાં તથા ગોરજીના ઉપાશ્રયમાં તથા પોપટ, મેના વિગેરેના પાંજરામાં એવે હામે દ્વાંક્ષઆય સારી છે. ૧૯

ઉપર જે આઠ પ્રકારના આયોના ભેદો કહ્યા તે પોતપોતાના સ્થાનકે કલ્યાણકારી છે પણ બિલકે હામે ઉલટું કરે, એટલે અકલ્યાણકારી થાય. ઉપરની ટીકાનો અર્થ ૧૨ થી તે ૧૯ શ્લોક સુધીનો છે. ભેગા અર્થ કરવાનું કારણ શ્લોકમાં શેળભેળ વાત છે તેથી વાંચનારને ના સમજાય તેટલા માટે વિભાગ પાડીને અર્થ લખ્યા છે. અને ગ્રંથાન્તરે બાગતો બધી છે.

वृषभस्थाने गजं दद्यात् सिंह वृषभ हस्तिनौ ।

ध्वजं सर्वेषु दातव्यं वृषं नान्यत्र दियते ॥૨૦॥

અર્થ—વૃષભઆયને ઠેકાણે ગજઆય દીજે, પણ વૃષભ ને ગજઆયને ઠેકાણે સિંહાય ન દેવો પણ સઘળે ઠેકાણે ધ્વજઆય દેશે એમ વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહે છે માટે સર્વે શિલ્પીઓએ તે પ્રમાણે કરવું. ૨૦

વળી ગ્રંથાન્તરે એમ કહે છે કે આય ગણનાર શિલ્પીએ નક્કી ધ્યાનમાં રાખવું, કે જે જાતીને ઘેર આય લાવવાનો હોય તે આય પેહેલા માળમાં નાખવો. પેહેલા માળમાં ગજાય હોય તો તેના ઉપરના માળમાં સિંહાય કે ધ્વજાય રાખીએ તો 'સાડું' ફળ આપે. ધ્વજ, સિંહ, વૃષ અને ગજાય, એ ચારમાંથી કોઈપણ આય પ્રાપ્તિના કામમાં સારા છે. પણ કોઈપણ પ્રખત સિં-

હાય ઉપર ત્રણ કે ગળાય રાખવો નહીં; કારણ તે પ્રમાણે જો રાખવામાં આવે તો ઘર કરાવનાર ધણીનું મૃત્યુ નીપજે, તેજ પ્રમાણે કોઈપણ આય ઉપર ૫ પાય લાવવો નહીં, લાવે તો હાનીકર્તા છે.

આયનું મુખ જે દિશામાં હોય તે દિશામાં ઘરનું કે દેવમંદિરનું દ્વાર રાખવું એ ઇષ્ટ છે, ડાબી તથા જમણી બાજુએ ઘરનું બારણું રાખવું તે પણ ઇષ્ટ છે. પણ ઘરનો જે આય હોય તેના મૂળ આગળ ઘરની પછીત હોય તો એ અનીષ્ટ (ઇષ્ટ નથી), એ આયનાં મૂળ આગળ સમજાશે.

. માણસના આય લાંબવાની રીત.

રુદ્ર માગાયંતે ક્ષેત્રે કૃતે પંચાંશ વિસ્તરે ।

ઉર્ધ્વપદ્મૈકૌક્રમત્કૌષ્ઠેભિન્દ્રધિષ્ટમ્યદ્દિ ભાસ્કરાન્ ॥૨૧॥

તિથ્યષ્ટ વેદ રામેષુ રાગ નન્દાન્સમાર્લિખન્ ।

તદધો માતૃકાન્વર્ણનાદ્યાન્ક્ષંતાન્ક્રમાલિખેત્ ॥૨૨॥

ઋઋલૂલૃ વિસર્ગાન્તિ સંયોગાક્ષર વર્જિતાન્ ।

નામાક્ષરં સંઘાતં વસુભિર્વિભજેત્સુધીઃ ॥૨૩॥

શેષમાયો મનુષ્યસ્ય ધ્વજાદ્યો દેહગો ભવેત્ ।

નક્ષત્રં તારકાંશશ્ચ વ્યયાદ્યં ચાપિ દેહગમ્ ॥૨૪॥

ધ્વજાદિનાં ચતુર્ણાંતુ ચત્વારો વૃષભાદય ।

મક્ષકે ભવનેવજ્યા ગૃહસ્વામ્યાયમક્ષકાઃ ॥૨૫॥

અર્થ:—અગીયાર અંશ લંબાઈ અને પાંચ અંશ વિસ્તાર કરેલા ક્ષેત્રમાં ઉપરની પહેલી પંક્તીમાં પ્રથમના કોઠાઓ અનુક્રમે ૧૪, ૨૭, ૨, ૧૨, ૧૫, ૮, ૪, ૩, ૫, ૬, ૬, એ અંકો લખવા પછી તેની નીચેના કોઠાઓમાં અકારાદિ વર્ણો આદિ લેઈને વર્ણ અનુક્રમે ક્ષ ના અંત સુધી લખવા. ૨૩

તેમાં ઋ ઋ લૂ લૂ ળ, અનુસ્વાર, વિસર્ગ અને સંયોગાક્ષરો લેવા નહીં એ રીતે કૌષ્ઠક ભરવું. ૨૪

માણસના નામાક્ષર જેટલા હોય તેટલી સંખ્યાનો નામનો આદ્ય-અક્ષર કૌષ્ઠકમાં જોઈ ઉપર જે અંક હોય તેની સાથે ગુણી, તે ગુણાકારને આઠે ભાગવો; ભાગતાં જે શેષ રહે તે માણસના ધ્વજાદિ આય દેહના જાણવા, એ પ્રમાણે

બુદ્ધિવાન પુરૂષે નક્ષત્ર, વ્યય, તારા, અંશકાદિક દેહનાં આણુવાં. ધ્વજાદિ (ધ્વજ, ધુમ્ર, સિંહ, શ્વાન.) એ ચાર આયોનાં અનુક્રમે વૃષભાદિ, ખર, અને ધ્વાંશ) એ ચાર આયો ભક્ષ છે હવે જો ગૃહનો આયદાર ધણીની આયનું ભક્ષણ કરે એટલે સ્વામીનું મૃત્યુ થાય. ૨૫

૫ ૦

૧૪	૨૭	૨	૧૨	૧૫	૮	૪	૩	૫	૬	૯
અ	આ	ઇ	ઇ	ઉ	ઉ	એ	એ	ઓ	ઓ	ક
ખ	ગ	ઘ	ડ	ચ	છ	જ	ઝ	ઞ	ટ	ઠ
ડ	ઢ	ણ	ત	થ	દ	ધ	ન	પ	ફ	બ
ભ	મ	ય	ર	લ	વં	શ	ષ	સ	હ	ક્ષ

અ

માણુસની આય લાવવાનું ઉદાહરણ

આપણે ધારો કે ઘરધણીનું નામ જગજીવન છે તો તેનો પેહેલો અક્ષર જ, થયો તે, અ, વાળા કોઠામાંથી શોધી કાઢવો ને કોઠાથી ઉપરના ઇ વાળા કોઠામાં ૪) નો અંક છે તો હવે જગજીવનના ૫) અક્ષર થયા તે પાંચને ચારે ગુણતાં વીશ ૨૦) થયા ને તે વીશને ૮) વડે ભાગતાં શેષ ૪ વધ્યા. માટે ઘર-ધણીનો ૪) થો જ્ઞાનાય થયો ને તે ઘરનો ધ્વાંશાય છે તો તે માણુસનું મૃત્યુ થાય માટે ઘરનો આય બદલવો.

ધ્વજં પુરુષરુપેણ ધુમ્રં માંજારુપક ।

સિંહે ચ સિંહરુપેણ શ્વાનં ચ શ્વાનરુપકં ॥૨૬॥

વૃષં ચ વૃષભરુપેણ સ્વરં ગર્દભરુપકં ।

ગજાય ગયંદરુપેણ ધ્વાંશ વાયસરુપકં ॥૨૭॥

આયનાં ૩૫.

અર્થ—ધ્વજાય પુરૂષ રૂપે છે, ધુમ્રાય બીલાડાના રૂપે છે, ને સિંહાય સિંહ રૂપે છે, જ્ઞાનાય કુતરા રૂપે છે, વૃષભાય જીવન રૂપે છે, ગર્દભાય ગર્ધડાના રૂપે છે, ગજાય હાથીના રૂપે છે, અને ધ્વાંશાય કાગડા રૂપે છે. ૨૬-૨૭

સર્વેષુ સિંહવર્ગાદ્યા પ્રબલાશ્ચ મહોકટાં ।

મહાગણેશ સંપ્રોક્તા દિશાષ્ઠો ક્ષેત્રપાધિપ ॥૨૮॥

સર્વે કુર્કટરુપેણ પુરુષાકારે ચ પુષ્કલા ।

હસ્તમ્યાં નારુપામ્યાં પાદામ્યાં વિહગાક્રતિ ॥૨૯॥

અર્થ—સર્વે આશ્વની કોટ સિંહના સરખી છે ને મહા બળવાંત છે. આઠે દીશાઓના વિશે સ્થાનકના પ્રધાન છે. તે સર્વે આયની પુણ કરવાથી અનેક પ્રકારનાં વિધ્ન નાશ કરે છે ॥૨૮॥ આઠે આયોની ઠાક કુકડાના જેવી છે. ને પુરુષના આકારે શરીર છે. હાથ પુરુષના સરખા છે ને પગ પક્ષીના સરખા છે. ૨૯ ધરનાં માપ કરવા વિશે.

માનંદેવ ગૃહાદિ ભૂપસંદને શાસ્ત્રોક્તહસ્તેન તત્ ।

ગૈહે કર્મકરસ્ય નાથ કરતઃ સ્યાત્તાર્ણ છાદ્યે ગૃહે ।

આયો દંડ કરાંગુલાદિ મપિતો સ્તંગુલૈરશંતઃ

ક્ષેત્રસ્યાપ્યનુમાનતોપિ નગરે દંડે ન માનં પુરે ॥૩૦॥

અર્થ—દેવ મંદીર અને રાજના ઘર વિશે શાસ્ત્રમાં કહેલા હાથ વડે માપ કરવું અને સાધારણ લોકના ઘરનું માપ શિલ્પીના હાથે કરવું, પણ ઘાસ અને પાંદડાંથી છાદને રહેનાર લોકના ઘરનું, ઘરધણીના હાથવડે માપ લેવાનું કહ્યું છે.

ઘર કરવાની ભુમીને હાથ, આંગુળ, અને જવથી માપીને તે ભુમીનું ક્ષેત્રફળ કહાડી, હાથ આંગુળ અને જવની ગણતરી પ્રમાણે આય મેળવવો પણ નગર અને પુરનું માપ દંડવડે માપી કરવું એમ કહ્યું છે ॥૩૦॥

આય કલ્પવા વિશે.

આય કલ્પો હસ્તમેયઃ કરૈશ્ચ ક્ષેત્રે માત્રાભિર્મિતો માત્રીકાભિઃ ।

મધ્યે પર્યકાસને મંદિરે ચ દેવાગારે મંડપે ભિતિવાહ્યે ॥૩૦॥

અર્થ—હાથ અને આંગુળો માપી તેનું ક્ષેત્રફળ કહાડયા પછી હાથ અને આંગુળો પ્રમાણે આય કલ્પવો કહ્યો છે. પણ ખાટલો અથવા પલંગ જે ઇશો અને જે ઉપલાં મળી ચારને માપમાં ન લેતાં ફક્ત મધ્યનો ગાળો ભરી આય મેળવવો, અને તેજ રીતે ઘરના બે કરા, એક મેલાળ (અગલો ભાગ) ને પછીત એ ચારના આસારને માપમાં ન લેતાં એ ચારના મધ્યેના ગાળાનું માપ લેઈ આય મેળવવો, પણ દેવમંદીર અને મંડપની બહારની ફરકેથી એટલે

આરે તરફની ભીંતના આસારો સહીત (જેટલી જમીન પાયામાં દબાય તે સહીત) માપમાં લેવાનું કહ્યું છે. એવી રીતે માપ ગણી આય મેળવવો. ॥૩૦॥

એ આય કાઢવાની વિશેષ સમજ એવી છે કે છત્ર ઇત્યાદી જે નાના દાગીના છે તેના વિશે ગજ અને આંગુળોનું માપ લેવાય નહીં તે માટે ઉપર ગજ પ્રમાણ લખ્યા પ્રમાણે જવ, યુકા, લીખ અને વાળની અણીવડે માપ લેઈ આય મેળવવો કારણ કે હીરા, રત્ન, વીંટી ને નાનાં રૂપ તેનું આંગુળે માપ થાય નહીં.

વળી ક્ષેત્ર એટલે ઘરની જમીનનેજ ક્ષેત્ર કહેવાય એમ નહીં, પણ જેનું માપ કરવું હોય તે સરવે ક્ષેત્ર કહેવાય. ઇતી આય પ્રકરણ સંપૂર્ણ.

ક્ષેત્રફળ કાઢવાનો પ્રકાર.

आयामं यदि क्षेत्रं च विस्तारं च गुणेशुच ।

सप्तविंशति हरेद्भागं शेषस्यात्फल निश्चयः ॥ ३१ ॥

જે ભૂમીમાં ઘર અથવા હરેક કામ કરવું હોય, તથા કાષ્ટ વિગેરે હરેક કામ કરવું હોય, તેની લાંબાઈ તથા પહોળાઈ ગજે ભરી; પછી તે ક્ષેત્રની લાંબાઈ તથા પહોળાઈનો ગુણાકાર કરી, તે ફળને સત્તાવીસે ભાગવું. ભાગ જતાં જે શેષ અંક રહે તે ક્ષેત્રની મુળરાશી જાણવી. ૩૩

મુળરાશી લાવવાનું ઉદાહરણ.

કોઈ એક ક્ષેત્ર (ઘર) ૧૩ ગજને ૫ આંગળ લાંબુ છે ને ૫ ગજને ૫ આંગળ પોહોળું છે તો તે ક્ષેત્રની કઈ મુળ રાશી થઈ ?

૧૩-૫×૨૪=૩૧૨+૫=૩૧૭ ૧ આંગળ

૫-૫×૨૪=૧૨૦+૫=૧૨૫ ૧ કયાં

૧૫૮૫

૬૩૪

૩૧૭

૨૭) ૩૯૬૨૫(૧૪૬૭

૨૭

૧૨૬

૧૦૮

૦૧૮૨

૧૬૨

૦૨૦૫

૧૮૯

∴ ૧૬ શેષ. વધ્યા તે ક્ષેત્રની મુળ રાશી થઈ.

એ પ્રમાણે વધારે ઓછું ગમે તેવું લાંબુ પોહોળું ક્ષેત્ર હોય પણ ગણ-
નાની તેવી રીત છે બીજી સરલ રીત આગળ આવશે.

फलंचाष्ट गुणेतस्मिन् सप्तविंशति भाजीते ।

यतशेषलभ्यते तत्र नक्षत्रं तद्ग्रहस्यच ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—તે ક્ષેત્રફળને આઠે ગુણવું ગુણતાં જે અંક આવે તેને સત્યાવીશે
ભાગવો, ભાગતાં જે શેષ વધે તે ક્ષેત્રનું નક્ષત્ર જાણવું. ૩૨

ઉદાહરણ.

પ્રથમ જે ક્ષેત્રનું મણિત કંથુ છે તે ક્ષેત્ર ૧૩ ગજ ને ૫ આંગળ લાંબુ
છે ને ૫ ગજ ને ૫ આંગળ પહોળું છે. તેનો ગુણાકાર કરતાં ૩૬:૨૫ ફળ
આવે છે માટે આવેલા ફળને આઠે ગુણી સત્યાવીશે ભાગવા.

૩૬:૨૫

૮

૨૭) ૩૧૭૦૦૦ (૧૧૭૪૦

૨૭

૪૭

૨૭

૨૦૦

૧૮૮

૧૧૦

૧૦૮

૨૦ માટે તે ક્ષેત્રનું નક્ષત્ર જાણવું ને તે મનુષ્ય ગણુ છે.

એ ઉદાહરણ પ્રમાણે ગમે તે ક્ષેત્રનું નક્ષત્ર લાવવું હોય તો આઠે ગુણી
સત્યાવીશે ભાગતાં જે શેષાંક વધે તે નક્ષત્ર જાણવું.

મુળરાશી ટુંકામાં લાવવાની સમજણના નિયમ.

૧ જેટલું ક્ષેત્ર લાંબુ તથા પોહોળું હોય, તેમાં જે ગજ ઉપર આંગળ
હોય, તે આંગળમાં ગજને ત્રણ ઘણા કરી બાદ કરવાને શેષ રહે તે રકમને
લંબાઈ તથા પોહોળાઈનો ગુણાકાર કરી સત્યાવીશે ભાગી મુળરાશી લાવવી.

પણ જો કદાપિ આંગળના અંકમાંથી ગજને ત્રણ ઘણા કરી બાદ કરતાં
આંગળનો અંક ઓછો હોય, અર્થાત્ બાદ થતો ન હોય તો, આપેલા ગજ
માંથી ૧ ગજ લેઈ તેના ૩૪ આંગળ ગંભીરે પેલા આપેલા ગજ ઉપર જે આંગળ

હોય તેને ૨૪ ના અંકમાં મેળવી, બાકી રહેલા ગજને ત્રણ ઘણા કરી સરવાળામાંથી બાદ કરવા. પછી લંબાઈ તથા પોહોળાઈ બંનેના ગજના આંગળ કરી બાદ કરવા પછી લંબાઈ પહોળાઈના આંગળનો ગુણાકાર કરી ૨૭ નો ભાગ દેવો, ભાગ દેતાં જે શેષ વધે તે ક્ષેત્રની મુળરાશી બાજુવી.

નક્ષત્ર લાવવાની સમજણ.

૨. હવે તે આવેલી મુળરાશીના અંકને સવાયો કરવો એટલે ક્ષેત્રનું નક્ષત્ર આવશે. જે કદાપિ સવાય ઘણા કરતાં અંક ઉપર પાછો આવે તો તે દરેક પાણુના સાત આંગળ ગણી, સવાયા અંકમાં મેળવી, ૨૭ નો ભાગ દેવો ને શેષ વધે તે નક્ષત્ર બાજુવું.

ઉદાહરણ.

કોઈ એક ક્ષેત્ર ૯ ગજ ને ૧૭ આંગળ લાંબું છે, અને ૬ ગજ ૧૨ આંગળ પોહોળું છે તો તેની કઈ મુળરાશી થઈ ?

હવે ૯ ગજ ને ૧૭ આંગળ લાંબું છે તો ૯ ના અંકને ત્રણ ઘણા કરતાં ૨૭ તે કરતાં આંગળનો અંક ઓછો છે. માટે ૯ ગજમાંથી ૧ ગજ લેઈ તેના ૨૪ આંગળ ક્યાં ને તેમાં ૧૭ મેળવ્યા એટલે ૪૧ નો સરવાળો થયો. ને પેલા ૯ ગજમાંથી ૧ લીધો એટલે ૮ રહ્યા, તે ૮ ને ત્રણ ઘણા ક્યાં એટલે ૨૪ થયા. તે ૪૧ માંથી ૨૪ બાદ કર્યાં તો ૧૭ આંગળ રહ્યા, લંબાઈના.

હવે પહોળું ૬ ગજ ને ૧૨ આંગળ, તો ૬ ગજ ને ત્રણ ઘણા કરતાં ૧૨ નો અંક ઓછો છે માટે, ૬ ના અંકમાંથી ૧ ગજ લેઈ તેના ૨૪ આંગળ ક્યાં, તેમાં ૧૨ મેળવ્યા તો ૩૬ નો સરવાળો થયો. હવે પેલા ૬ ગજમાંથી ૧ લીધો એટલે ૫, રહ્યા તે ૫, ને ત્રણ ઘણા ક્યાં એટલે ૧૫ થયા. તે ૩૬ ના અંકમાંથી ૧૫ બાદ કરતાં ૨૧ નો અંક રહ્યો તે પહોળાઈ. તેની સાથે લંબાઈના આંગળનો ગુણાકાર કરવો.

રૂપરૂટીકર્ણ.

ગજ- આંગળ ગુ. ગુણ. ગુણાંક ભા. શેષ.
લાંબુ. ૯ ૧૭+૨૪=૪૧-૨૪=૧૭×૨૧=૩૫૭÷૨૭=૬ મુળરાશી.

$$\begin{array}{r} ૧ \\ \hline ૮ \end{array}$$

ગજ.

આંગળ.

પોહોળું. ૬ ૧૨+૨૪=૩૬-૧૫=૨૧

$$\begin{array}{r} ૧ \\ \hline ૫ \end{array}$$

૬ ના સત્રાયા ૭૦. બે પાણુના ૧૪+૭=૨૧ મું નક્ષત્ર ઉત્રાષાઢા મનુષ્ય ગુણુનું છે, બે કોઇ ક્ષેત્ર ૧૦ ગજ થાય તો ૧ ગજનો હીસાગ લેવો. કારણ દરેક દશકે ૧ ગજનો નિયમ છે. એત્રા ૨૦ ગજના ૨, ને ૬૦ ગજના ૬ નું પ્રમાણ બાંધવું. જ્યારે ૧૪૦ થાય એટલે પાણુ ૧ ગજનું પ્રમાણ બાંધવું. તે ૬૦૦૦ ગજ સુધી ૬ ગજનું પ્રમાણ. પછી ૬૦૦,૦૦૦ લાખે ૧ ગજનું પ્રમાણ. એ રીતે હાલના શિલ્પી લોક લાંબી રકમને ટુંકાવી નક્ષત્ર લાવે છે. પણ ગણતાં વાર લાગે ને ભુલ પડે તો વળી ફેર ગણવું. એમ કરતાં ઘણો વખત જતો રહે છે માટે આ પુસ્તકમાં ચોરસ (કોષ્ટક) મુકેલાં છે તેમાં જોવાથી ઝટ માલમ પડશે. માટે તે જોઇ લેવાં.

હવે ઉપરના નિયમ પ્રમાણે ઘરનું જે નક્ષત્ર આવ્યું હોય, તેણે ઘરની નામરાશી જાણવી, તે નામરાશીને ઘરના ધણીની નામરાશી જોઈ પછી આઠ જે ગણ છે તેની મિત્રાઈ જોઈએ. તે આઠ ગણ દેવગણ, મનુષ્યગણ, ને રાક્ષસગણ એવા ત્રણ પ્રકારના છે તે જોવા.

ગણ જોવાનો પ્રકાર.

સ્વગુણે ચોત્તમાંપ્રિતિ મધ્યમા દેવ માનુષ્યેઃ ।

કલહો દેવ દૈત્યાનાં મૃત્યુ માનુષ રાક્ષસં ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—ઘર તથા ઘરધણીનો એકગણ હોય તો ઉત્તમ પ્રીતી જાણવી તથા દેવ અને મનુષ્યનો હોય તો મધ્યમ પ્રીતી; વળી દેવ ને રાક્ષસનો હોય તો કલેશ કરાવે, અને મનુષ્ય અને રાક્ષસ હોય તો મૃત્યુ કરાવે. માટે વેરવાળા ગણ તજવા કહ્યા છે. ૩૩

ગણનાં નક્ષત્ર.

મૃગાશ્વિની ચ રેવત્યાં હસ્ત સ્વાતિ પુનર્વસુ ।

પુષ્યનુરાધા શ્રવણં ચ નવૈતે દેવતાગુણ ॥ ૩૪ ॥

ક્રતિકાં મૂલાશ્લેષા મઘા ચીત્રા વિશાખયોઃ ।

ધનીષ્ઠા શતભીષાશ્ચ જેષ્ઠાદિ રાક્ષસગુણ ॥ ૩૫ ॥

મરણિ ત્રયપુર્વાષુ ઉત્તરા ત્રયમેવચ ।

આરુદ્ધા રોહિણીશ્ચૈવ તવૈતે માનુષ્યાગુણા ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—મૃગશીર, અશ્વિની, રેવતી, હસ્ત, સ્વાતી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુ-

રાધા, શ્રવણ એ નક્ષત્ર દેવગણનાં છે. ૩૪. કૃતિકા, મૂળ, અશ્લેષા, મઘા, ચીત્રા, વિશાખા, ધનીષ્ઠા, શતભીષા, જેષ્ઠા એ નવ નક્ષત્રો રાક્ષસગણનાં છે. ૩૫ ભરણી, પુર્વા ફાલ્ગુની, પુર્વાષાઢા, પુર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરાફાલ્ગુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, આર્દ્રા, રોહીણી, એ નવ નક્ષત્રો માનુષ્ય ગણનાં છે. એ પ્રમાણે સ-તાવીશ નક્ષત્ર ને ત્રણ ગણ છે. દરેક ગણનાં નવ નવ નક્ષત્રો છે.

નક્ષત્રની દિશામુખ જોવાનો પ્રકાર.

મઘા મૂલ વિશાખા ચ કૃતિકા મરુણિ તથા ।
પુર્વાત્રયં તથાશ્લેષા અધોમુખા પ્રકિર્તિતા ॥ ૩૭ ॥
મૂં કાર્યમમિકાર્યં ચ યુદ્ધં વિવિધં ક્ષયેત્ ।
યજ્ઞકુંડ તડાગં ચ વાપિ ભૂમિ ગૃહાણિ ચ ॥ ૩૮ ॥
દુતારંભે નિર્ધિસ્થાપ્ય નિધાનો સ્વનનં સ્તથા ।
ગણિતં જોતિવારંભ સ્વાતં વિલ પ્રવેશનમ્ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ--મઘા, મૂળ, વિશાખા, કૃતિકા, ભરણી, પુર્વા ફાલ્ગુની, પુર્વાશા-ઢા, પુર્વા ભાદ્રપદ, અને અશ્લેષા એ નક્ષત્ર અધોમુખ છે. ૩૭

એ અધોમુખ નક્ષત્ર કચે કચે ઠેકાણે લેવાં સારાં છે તે નિચે પ્રમાણે.
ભુદ્ધિં જોદાવવું હોય, યુદ્ધને ઠેકાણે, ટાંકું, કુવો, તળાવ વિગેરે જગા-શયનાં કામ કરાવવાં હોય ત્યાં ૩૮ દુત રમવાને સ્થાનકે, ભંડારના સ્થાનકે, જોતીપ્યનો આરંભ કરતી વખતે, ખાત કરવામાં, ગ્રહપ્રવેશમાં એટલે ઠેકાણે અધોમુખ નક્ષત્ર લેવું. ૩૯

તિર્યક્ મુખા નક્ષત્ર.

અધોમુખાનિ કાર્યાણિ તાનિ સર્વાણિ કારયેત્ ।
જેષ્ઠાશ્વિની સ્વેત્યાં મૃગશિર પુનર્વસુ ॥ ૪૦ ॥
અનુરાધા તથા સ્વાતિ હસ્ત ચીત્રા તિર્યક્મૂખા ।
નવિનં વ્રણિજં કાર્યં સર્વં વિજાનિ રોપયેત્ ॥ ૪૧ ॥
વાહનાનિ હિ યંત્રાણિ દમનં ચ વિનિર્દિશેત્ ।
અશ્વ ગજં ચ ઉષ્ટ્રં ચ વૃષભં મહિષં સ્વરં ॥ ૪૨ ॥

દમનં ક્રષિ વાણિજ્યં ગમનં ક્ષૌરકર્મણી ।

અન્હર્વ ચક્ર યંત્રાણિ શકટાનાં ચ વાહનં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ:—જેષ્ટા, અશ્વિની, રેવતી, મૃગશીર, પૂનર્વસુ, અનુરાધા, સ્વાતી, હસ્ત, ચીત્રા એ નવ નક્ષત્ર તિર્યક્મુખાં છે. ૪૦ તેમાં જિજ્ઞે લખ્યા પ્રમાણે કાર્ય કરવા.

નવીન વાહનમાં, યંત્ર કરવામાં, ઘોડાં જોડવામાં, ઘોડા, હાથી, ઉંટ, બળદ, ગધેજાં, પાડા ઇત્યાદિ લાવવામાં તથા વાહન કરવામાં, કોઇને પિડાવામાં, ખેતી કરવામાં, વેપાર કરવામાં, ગમન કરવામાં, ક્ષૌર કરાવવામાં, (વાળવડા કરવામાં) ઘાણી દાટવામાં, વા ચલાવવામાં, ગાડાં જોડવામાં, એટલાં વાનાં જો તિર્યક્ મુખાં નક્ષત્રમાં કરે તો સાફ ઇળ આપે. ૪૧-૪૨-૪૩

અથો મુખાં નક્ષત્ર.

તિર્યક્મુખાનિ કાર્યાણિ તાનિ સર્વાણિ કારયેત્ ।

પુણ્યાદ્રા શ્રવણં ચૈવ ઉત્ત્રા ત્રયમેવ ચ ॥ ૪૪ ॥

રોહિણિ શતભિષા ચ ધનિષ્ઠા ઉર્ધ્વક્રયો ।

પ્રાસાદ તોરણં કાર્યં કૃષિ ચૈવ સમારભેત્ ॥ ૪૫ ॥

પટ્ટાભિષેકં રંભા પ્રાસાદં ચ ધ્વજં ક્ષયેત્ ।

ઉર્ધ્વક્રાણિ કાર્યાણિ તાનિ સર્વાણિ કારયેત્ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ:—પુણ્ય, આર્દ્રા, શ્રવણ, ઉત્તરાશ્વિની, ઉત્તરાશાડા, ઉત્તરાભાદ્રપદ, રોહિણી, શતભિષા, ધનેષ્ટા એ નવ નક્ષત્ર ઉર્ધ્વમુખાં છે.

એ નક્ષત્રમાં પ્રાસાદ (હવેલી, દેહેડું) કરવામાં, તોરણ કરવામાં, ખેતી કરવામાં, તથા રાજને પટ્ટાઅભિષેક કરવામાં પ્રાસાદની ધ્વજ ચડાવવામાં ઇત્યાદિ કામમાં ઉર્ધ્વિક નક્ષત્ર લેવાં. ૪૪-૪૫-૪૬

ધરની રાશી કાઢવાની રીત.

ગૃહ ક્ષેત્રેષુ નક્ષત્રં ષષ્ઠીમી ગુણિતં તથા ।

પંચત્રિંશત શતૈ ભાગં શેષં મુમિમેષાદયઃ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ:—ધરતું અશ્વિની આદિ જે નક્ષત્ર આવડું હોય, તે આવેલા નક્ષત્રને ૬૦ ૧ ગણીને એકસોને પાંત્રીશે (૧૩૫) ભાગીએ ને ભાગ જતાં જે શેષ રહે તે ધરતી રાશી જાણવી. ૪૮

નક્ષત્રની રાશી જાણવાનું

અશ્વિન્યાદિ ત્રયં મેષં સિંહે પ્રોક્તં મંચાત્રયં ।

મુલાદિ ત્રતિયં ચાપિ શેષેષુ નવ રાશિનામ્ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—અશ્વિની, ભરણી, કૃતિકા આ ત્રણ નક્ષત્રની મેષ રાશિ જાણવી ને મધ્યા, પુર્વાશ્લેષુની, ઉત્તરાશ્લેષુની આ ત્રણ નક્ષત્રની સિંહ રાશી જાણવી. અને મુળ, પુર્વાશ્લેષુની, ઉત્તરાશ્લેષુની આ ત્રણ નક્ષત્રની સિંહ રાશી જાણવી. અને મુળ, પુર્વાશ્લેષુને ઉત્તરાશ્લેષુ આ ત્રણ નક્ષત્રની ધન રાશી જાણવી. બાકીનાં જે નક્ષત્ર છે તે નવ રાશિનાં છ એટલે રોહિણી, મૃગશીર, વૃષભ રાશિનાં, આર્દ્રા ને પુનર્વસુ મીથુન રાશિનાં છે; પુષ્પ ને અશ્લેષા કરક રાશિનાં હસ્ત ને ચીત્રા કન્યા રાશિનાં છે, શ્વાતી ને વિશાખા તુલા રાશિનાં છે, અનુરાધા ને જ્યેષ્ઠા વૃશ્ચિક રાશિનાં છે. ઉત્તરાભાદ્રપદ ને રેવતી મીન રાશિનાં છે. એ પ્રમાણે નક્ષત્રની રાશિ સમજવી. ૪૮

ધરના ચંદ્રનું ફળ જોવાનું.

કૃતિકાદિ સપ્તમ પુર્વાધ્યા ચ પ્રદક્ષિણા ।

અષ્ટાવિંશતિ મુક્તાનાં તત્ર ચંદ્ર મુનિહરત્ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—કૃતિકા આદિ લેઈ સાત નક્ષત્ર ધરની પૂર્વમાં દેવાં, શ્રદ્ધીકમ પ્રમાણે પછી મધ્યા આદિ લેઈ સાત નક્ષત્ર દક્ષિણમાં દેવાં, પછી અનુરાધા આદિ લેઈ સાત નક્ષત્ર પશ્ચિમમાં મુકવાં, પછી ધનીષ્ઠા આદિ લેઈ સાત નક્ષત્ર ઉત્તરમાં મુકવાં, એમ ચારે દિશામાં અઠાવી નક્ષત્ર મુકીને ચંદ્રમાનું ધર, ધરના વિશે જોવું. ૪૯

ચંદ્રનાં ફળ.

અગ્રેતો હરતે આયુ પૃષ્ઠતો હરતેધનં ।

વામ દક્ષિણાદિશચંદ્ર ધનધાન્ય પ્રદ સ્મૃતઃ ॥ ૫૦ ॥

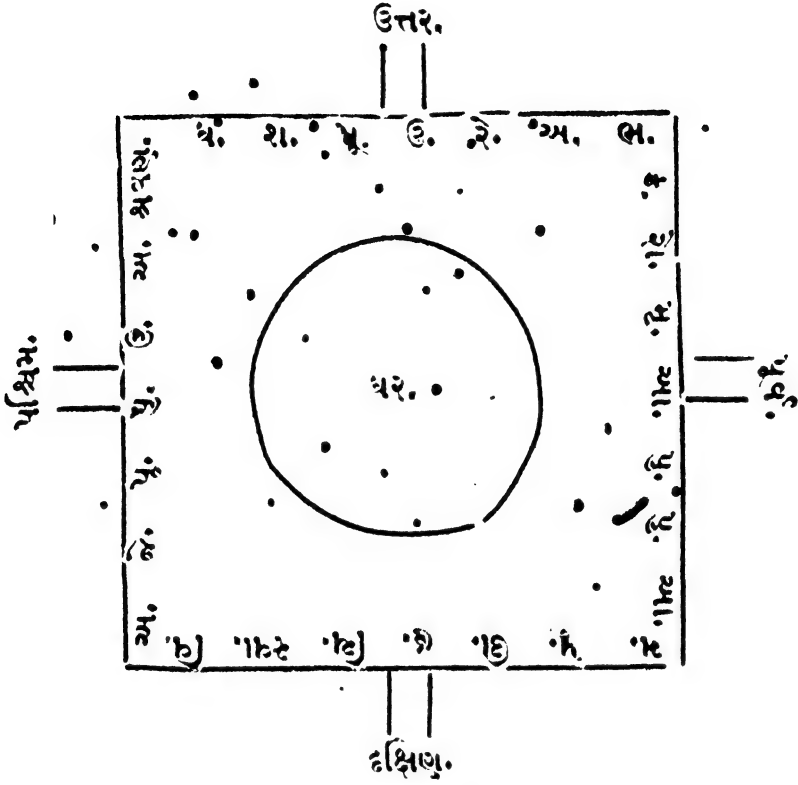
અર્થ—ધરનું ઉત્પન્ન થયેલું નક્ષત્ર જે દિશામાં આવે તે દિશામાં ચંદ્રનું ધર છે એમ સમજવું. પણ તે ચંદ્ર ધરની પાછળ આવે તો હાની કરે. તથા ધરના સામે આવે તો ધરના આયુષ્યનો ક્ષય કરે, અને ધરનીજ જમણી તરફ અથવા ડાબી તરફ આવે તો શ્રેષ્ઠ છે, ધન ધાન્યને આપવાવાળો છે એમ સમજવું.

અર્થ—દેવમંદીર અને રાજના ધરની સામે ચંદ્ર આવે તો શ્રેષ્ઠ છે, શ્રીમંત માણસને ઘર સામે દેવો નહીં. ૪૮

પ્રાસાદે રાજવેશ્મેતુ ચંદ્રો દદ્યાત્તદિ અગ્રતઃ ।

અન્યેષાં જ દાતવ્યં શ્રીમતાદિ ગૃહેષુ ચ ॥ ૫૧ ॥

ઘરનું કોષ્ટક.

ખડાષ્ટક જોવાનું.

સપ્તમે ઉત્તમા પ્રિતી પડાષ્ટકે મરણંધ્રુવં ।

નવ પંચે ચ સામાન્યં સુખદં દશચતુર્થકે ॥ ૫૨ ॥

ત્રતિય એકાદશિ મૈત્રી દ્વિતિયે દ્વાદશે રિપુ ।

एवं षट् विधोक्तव्यं पुस्वेश्मनि परस्परं ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—જો ઘર અને ઘરના સ્વામિનો સાતમે ચંદ્ર અથવા અંક આવે, તો શ્રેષ્ઠ છે. ને એકનો ૮ અને એકનો ૬ આવે, તો તે ખડાષ્ટક કહેવાય; તે મૃત્યુ કરે, એકનો ૯ ને એકનો ૫ આવે, તો સામાન્ય ફળ આપે. એકનો ૧૦ અને એકનો ૪ હોય તો સુખ કર્તા છે. ત્રણ ૩ અને ૧૧ હોય તો મૈત્રી છે. જો ૨ અને ૧૨ હોય તો શત્રુભાવને આપે. તે શિવાય બાકીના અંક આવે તો સમાન ભાવને આપનાર છે. તેની પૂરેપૂરી સમજણ પુઝા માટે નીચે કોષ્ટક કંઈકું છે તેમાં જોવું. ૫૨-૫૩.

ધર તથા ઘરઘણીનો રાશી ઉપરથી દિવ આનીર પડાવક સમજવાનું કાલક.

શિલ્પક.

૨.

ક.

	ધરનાં નંબર.	રાશી	અ	અ	ક	ડ	મ	પ	ર	ન	ભ	જ	ગ	દ
		કે.કે.કે. કે.કે.	સ	વ	ક	લ	ર	૬	ત	ય	ધ	ખ	સ	ચ
		કે.કે.કે. કે.કે.	ધ	કે	વ			લે			૬			ચ
		રાશી	અ.	કે.	મિ.	કે.કે.	સિ.લ.	કન્યા:	વૃળા:	વૃશ્ચિક.	ધન.	મકર.	કે.ભ	મીન.
૧	૨	૩	અ.	દરીદ	અષ	અ	કે.કે.	મરણ	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ	અ	અ	ફરીદ
૪	૫	૦	દરીદ	ધરિ	દરિદ	અ	અ	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ	અ	અ
૬	૭	૦	અ.	દરીદ	ધ	દરીદ	અ	અ	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ	અ
૮	૯	૦	કે.	અ.	કે.કે.	ધરિ	દરીદ	અ	અ	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ
૧૦	૧૧	૧૨	સિ.લ.	ફલિશ	અષ	દરીદ	ધરિ	દરીદ	અ	અ	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	મરણ
૧૩	૧૪	૦	કન્યા	મરણ	ફલિશ	અ	દરીદ	ધરિ	દરીદ	અ	અ	ફલિશ	મરણ	ફલિશ
૧૫	૧૬	૦	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ	અ	અ	દરીદ	ધરિ	ધરિ	અ	અ	ફલિશ	મરણ
૧૭	૧૮	૦	વૃશ્ચિક	મરણ	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ	અ	દરીદ	ધરિ	ફરીદ	અ	અ	ફલિશ
૧૯	૨૦	૨૧	ધ.	ફલિશ	પ્રીતી	મરણ	મરણ	અ	અ	ધરિ	ધરિ	ધરિ	અ	અ
૨૨	૨૩	૦	મકર.	અષ	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	ફલિશ	અ	અ	ફરીદ	ધરિ	ધરિ	ધરિ
૨૪	૨૫	૦	કે.ભ	અ.	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	ફલિશ	અ	અ	અ	ધરિ	ધરિ	ધરિ
૨૬	૨૭	૦	મીન.	ધરિ	અષ	ફલિશ	મરણ	પ્રીતી	મરણ	ફલિશ	અ	અ	ધરિ	ધરિ

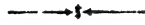
૨.

કોષ્ટક સમજવાની રીત.

આ કોષ્ટકમાં અ, આદિ લેખને બાર રાશિમાંના ૩૨ અક્ષર મૂકેલા છે, તેમાંથી ઘરધણીનો અક્ષર શોધી કહાડવો, અને તે અક્ષરોની નીચે બાર રાશિના કોડા છે તેમાં જે અક્ષરની નીચે જે રાશિનો કોડો હોય તે તે અક્ષરોની રાશી સમજવી. અને તે રાશિના કોડાની ડાબી બાજુએ નક્ષત્ર આપેલાં છે, તેમાંથી ધરતું જે નક્ષત્ર આવ્યું હોય તે શોધી કહાડવું અને તેજ નક્ષત્ર સમજવું. ઘરધણીની રાશિથી નીચે ઉતરતાં તથા ઘરની રાશીથી જમણી તરફ વધતાં જ્યાં • એક કોડો મળે ત્યાં જે ફળ મૂકેલું હોય તે તેનું ફળ જાણવું.

ઉદાહરણ.

કોઈ એક ઘરધણીનું નામ ભગંવાનદાસ છે, તો તે નિશાની ક, વાળા કોડામાં જોતાં લ, અક્ષર તેનો પહેલોં થયો તો તેની ધનરાશિ થઈ. હવે તેના ધરતું ૧૩ મું નક્ષત્ર રાખેલું છે તે દેવગણું છે તે નિશાની ગ, વાળા કોડામાં જોતાં તે નક્ષત્રની કન્યારાશિ થઈ, હવે તે ઘરધણીની રાશી અને ધરની રાશી બને વધારી નિશાની ન, ની હારના કોડાઓમાં સીધી લીટીએ મેળવતાં શ્રેષ્ઠ ફળ આવે છે માટે તે ધર સાડું ફળ આપે, એવી રીતે દરેક રાશીનાં ઇષ્ટ અનિષ્ટ મેળવવાં.

રાશીના સ્વામીના સમજણ.

મેષવૃશ્ચિકયોર્મોમ શુક્રોવૃષતુલાધિપ ।

બુધકન્યામિથુનપ્રોક્તા કર્કઃ સ્વામીચંદ્રમા ॥ ૫૪ ॥

સિંહસ્યાધિપતિસૂર્ય ધનમિનાધિપૌગુરુ ।

મકર કુંભાધિપોમંદ એતેરાશિધિપાસ્મૃતા ॥ ૫૫ ॥

મેષ તે વૃશ્ચિકનો સ્વામી મંગળ, વૃષભ ને તુળાનો સ્વામી શુક્ર, કન્યા અને મિથુનનો સ્વામી બુધ, કર્કનો સ્વામી ચંદ્રમા છે. ॥ ૫૪ ॥ અને સિંહ રાશિનો સ્વામી સૂર્ય (રવિ) છે, ધન તથા મીનનો સ્વામી ગુરુ છે, અને સ્ક્રમ્બર, તથા કુંભનો સ્વામી શનિશ્ચર છે. એ પ્રમાણે બાર રાશિના સ્વામી સ્મૃતવાર છે. તે ધર કરવી વખતે જોવાના છે. ૫૫

શત્રુ મંદસિતૌસમશ્ચ શશિનો મિત્રાણિશેષા સ્વે ।

સ્તીક્ષ્ણાંશુર્હિમરશ્મિજશ્ચસુહદૌ શેષઃ સમાઃ શીતગોઃ ॥

જીવેન્દુષ્ણકરાઃ કજસ્ય સુહદો જ્ઞેરીઃ સિતાર્કીસમૌ ।

મિત્રે સૂર્યસિતૌ બુધસ્ય હિમગુઃ શત્રુઃ સમાશ્રાપરે ॥ ૫૬ ॥

સૂરેસૌમ્યસિતાવરી રવિસૂતૌ મધ્યોપરેત્વન્યથા ।

સૌમ્યાર્કીસુહદોસમૌ કૃજગુરુ શુક્રસ્યશેષાવરી ॥

સુક્રજ્ઞૌસુહદૌસમઃસુરગુરુઃ મૌરસ્યચાન્યેસ્યો ।

યેપ્રોક્તાઃસ્વત્રિકોણભાદિષુ પુનસ્તેમીમયાર્કીર્તિતાઃ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—સૂર્ય, શનિ અને શુક્ર શત્રુ છે, બુધ સમ છે, મંગળ, ગુરુ અને ચંદ્ર મિત્ર છે.

ચંદ્ર સૂર્ય, અને બુધ મિત્ર છે, મંગળ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિ સમ છે. મંગળ, સૂર્ય, ચંદ્ર અને ગુરુ મિત્ર છે, બુધ શત્રુ છે, શુક્ર અને શનિ સમ છે, બુધ, સૂર્ય શુક્ર એ મિત્ર છે. ચંદ્ર શત્રુ છે, મંગળ, ગુરુ, શની સમ છે. ગુરુ, બુધ અને શુક્ર શત્રુ છે અને શનિ સમ છે, સૂર્ય ચંદ્ર અને મંગળ મિત્ર છે. ૫૬

શુક્ર, બુધ અને શનિ મિત્ર, મંગળ અને ગુરુ સમ, અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર શત્રુ છે.

શનિ, બુધ, શુક્ર મિત્ર છે, ગુરુ સમ છે, સૂર્ય, ચંદ્ર અને મંગળ શત્રુ છે. ૫૭

એ રાશીના સ્વામિની સારી રીતે સમજણ પડવા સાડાં નીચે કોષ્ટક મૂક્યું છે, તેમાં જોવાથી માલમ પડશે.

સ્વામિ જોવાનું કોષ્ટક.

રાશી.	સ્વામિ	મિત્રભાવ.	શત્રુભાવ.	સમભાવ.
સિંહ.	સૂર્ય	ચંદ્ર, ગુરુ	શુક્ર, શનિ	બુધ
કર્ક	ચંદ્ર	સૂર્ય, બુધ	○	ગુરુ, શુક્ર, મંગળ, શનિ
મેષ વૃશ્ચિક,	મંગળ	સૂર્ય, ચંદ્ર, ગુરુ.	બુધ	શુક્ર, શનિ.
મિથુન કન્યા	બુધ	સૂર્ય, શુક્ર	ચંદ્ર	મંગળ, ગુરુ, શનિ
ધન મીન	ગુરુ	સૂર્ય ચંદ્ર મંગળ.	બુધ, શુક્ર	શનિ
વૃષભ તુલા	શુક્ર	બુધ, શનિ	સૂર્ય, ચંદ્ર	મંગળ, ગુરુ
મકર કુંભ	શનિ	બુધ, શુક્ર.	સૂર્ય, ચંદ્ર મંગળ.	ગુરુ.

આ કોષ્ટકમાં ઘર તથા ઘરધણીની રાશીના સ્વામી જોવા ને તે જોતાં તે બંને ઇષ્ટ છે, શત્રુ છે કે સમ છે. જો શત્રુભાવ હોય તો તે ઘર કે પ્રસાદ કરવું નહીં ને સમ કે ઇષ્ટ હોય તો કરવું.

ઇતિશ્રી વાસ્તુશાસ્ત્ર શિષ્યદીપક ગ્રંથનું ૨ જી પ્રકરણ સમાપ્ત.

વ્યય સમજવાનો પ્રકાર.

નક્ષત્રં વસુભિર્મક્તં યતૂ શેષં તત્ વ્યયં ભવેત્ ।

एकोकायस्यस्थानेषु व्ययमेव विधियते ॥ ૧ ॥

અર્થ-ક્ષેત્રનો લંબાઈ તથા પોહોળાઈનો ગુણુકાર કરતાં જે પીંડ (ગુણુકારનો) અંક આવે તેને સત્તાવીશે ભાગતાં જે શેષ વધે તે નક્ષત્ર અને તે નક્ષત્ર અંકને આંકે ભાગતાં શેષ રહે તે વ્યય સમજવો. આયને ઠેકાણે વ્યય પણ જોવો.

સમવ્યયપિશાચાશ્ચ રાક્ષસશ્ચવ્યયાકિકં ।
 નેષ્ટશુન્યેશુમંત્રેયં સમેચસમતા મવેત્ ॥ ૨ ॥
 શાંતા પ્રૌરં પ્રદોતવ્યા શ્રીયાનંદ મનોહરા ।
 શ્રીવત્સા વિભવશ્ચૈવ વિતાત્મક વયસ્મૃતા ॥ ૩ ॥
 ધ્વજેશાંતાર્થમાપ્રોક્તા નિત્યંકલ્યાણકારકા ।
 ભોગાપુજાત્મલંનિત્યં ગત્વાદિત્રસુરાલયે ॥ ૪ ॥
 ધૂમ્રસ્થાનેયદાશાંતા ધાતુદ્રવ્યફલપ્રદા ।
 પ્રૌરંચસિંહસ્થાનેષુ નિત્યંભોગાશ્રીયાદિશં ॥ ૫ ॥
 પ્રાદ્યોતસ્વાનસંસ્થાને નિત્યંસુતસ્યસૌખ્યદા ।
 શ્રીયાનંદવૃષભસ્થાને સર્વકામફલપ્રદઃ ॥ ૬ ॥
 મનોહરંચરંયોગ્યં સર્વસંપત્તિદાયકં ।
 શ્રીવત્સંગજયોગ્યંચ ગજસિંહચલાધિકં ॥ ૭ ॥
 વિભવંચ્વાંક્ષમેવોક્તં સર્વકામફલમ્પ્રદિશેત્ ।
 ચિંત્યાત્મકંવયમિત્યાહ આયાષ્ટેષુવિવર્જયેત્ ॥ ૮ ॥

અર્થ-વ્યય એટલે ખરચ છે માટે ઘરના ધણીના આયથી વ્યયનો અંક આછો જોઈએ, જો આયનો અંક અને વ્યયનો અંક ખરેખર (સમ) હોય તો તેને પિશાચ જાણવો. આયના અંકથી વ્યયનો અંક ન્યૂન (આછો) હોય તો તે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ કરાવે. આયના અંકથી વ્યયનો અંક વધારે આવે તો તે રાક્ષસ જાણવો, સાટે સમ અંક કે વધારે અંક મૂકવો નહીં ને જો ભૂલથી કોઈ મૂકે તો તે ઘરમાં રહેનાર માણસ લક્ષ્મી ને પરીવારથી દુઃખી થાય ને વિનાશ-કરે, કેવાળું ધ્વજાયને વ્યયનો અંક વધારે હોય તો હરૂકત નથી. ॥૨૮॥

એ વ્યય આડું છે તેમનાં નામ ખતાવીએ છીએ, ૧, શાંતા વ્યય, પ્રૌર

વ્યય, ૩, પ્રદોત વ્યય, ૪, શ્રીયાનંદ વ્યય, ૫, મનોહર વ્યય, ૬, શ્રીવત્સા વ્યય, ૭, વિલવ વ્યય, ૮, અને ચિત્તાત્મક વ્યય, એ આઠ પ્રકારના વ્યય છે ॥૩॥

ધ્વજાયના લેખી શાંતાય સારી છે. ગીત ગાવાને સ્થાનકે, વાજાંત્ર વગાડવાના સ્થાનકે તથા દેવસ્થાને કુલ્યાણુ આપનારી છે. ॥૪॥

ધુમ્રાયની જોડે શાંતા દેવાંથી ધાતુનો તથા દ્રવ્યનો લાભ કરે, સિંહાયની જોડે પ્રેર વ્યય દેવી તો લક્ષ્મી અને રૂડા લોગ આવે ॥૫॥

શ્વાનાયની જોડે પ્રદોત દેવી તો પુત્ર પુત્રાદિકની વૃદ્ધિ કરે, વૃષભાયની જોડે શ્રીયાનંદ વ્યય છેત્રી તો સર્વ પ્રકારનું સુખ આવે. ॥૬॥

ખરાય લેખી મનોહરા વ્યય દેવી તો સાગ્ન ક્ષમ આવે, ગજાય લેખી શ્રીવત્સા વ્યય દેવી તો ઉત્તમ ક્ષમ આવે. ॥૭॥

ધ્વાંક્ષાયના લેખી વિલવવ્યય સારી છે, ચિંતાત્મક વ્યય ત્યાગ કરવી તેમ આઠમી આય પણ વરજીત છે, એ પ્રમાણે આયની જોડે વ્યય સારી આવે તો સરવે સંપત્તિનું સુખ આવે છે. ॥૮॥ તે વ્યય તથા આય સમજવાની રીત ટીપણીમાં છે તે જોઈ લેવું.

અંશક જાણવાનો પ્રકાર.

મૂલરાશૈવયંક્ષેપ્ય ગૃહાનામાક્ષરણિચ ।

ત્રિભિરેવહરૈદ્વાગં યચ્છષંઅંશકસ્મૃતા ॥ ૧ ॥

અર્થ—અંશક કાઢાડવાની એવી રીત છે કે ઘરની જે મૂળરાશિનો અંક હોય તે તે અંકમાં વ્યય જે આવેલા હોય તે મેળવો અને તે બન્નેમાં ઘરના નામના અક્ષર મેળવવા, તે મેળવતાં જે અંક આવે તેને ત્રણે ભાગતાં જે શેષ રહે તે અંશક જાણવો. ૯

ઉદાહરણ.

જુઓ કે ઘરની મૂળરાશિનો અંક ૧૨ મો છે ને વ્યય, ૩ જો છે તો $૧૨+૩=૧૫$ થયા તેમાં ઘરનું નામ સર્વ લાભ છે, તેના ૪ અક્ષર એ ચાર અક્ષર પંદરમાં મેળવવા એટલે $-૧૫+૪=૧૯$ થયા તેને ૪ ભાગતાં શેષ ૩ વધ્યો મારે તેને પેહેલો ઇદ્રાંશ આવ્યો એ પ્રમાણે સર્વ કામને વિષે ગણી લેવો અને ટીપણીમાં જોવાથી સહેજ માલમ પડશે.

અંશક બેવાનું.

ઇંદ્રોયમશ્વરાજશ્ચ અંશકત્રયમેવચ ।

ત્રિપ્રમાણંત્રિધોક્તવ્યં શ્રેષ્ઠમધ્યકનિષ્ઠીકઃ ॥ ૧૦ ॥

પ્રાસાદેપ્રતિમાલિંગે જગતિપિઠમંડપે ।

વેદીકુંડશુચીશ્ચૈવ ઇંદ્રોદ્વજપતાકયોઃ ॥ ૧૧ ॥

સ્વર્ગાદ્યાભોગસંયુક્તા નૃત્યગીતેમહોત્સવે ।

અન્યેષુશુભકાર્યેષુ ઇંદ્રાંશવ, મિહોચ્યતે ॥ ૧૨ ॥

ક્ષેત્રપાલંભૈરવસ્યં બાળાધિકેતથૈવચ ।

ગ્રહમાત્રગણાલેક ચમાંશકમિહોચ્યતે ॥ ૧૩ ॥

વાણિજ્યંવિવિધંચૈવ મધ્યમાંસાદિકોદ્ભવઃ ।

આયુધાનાંસમસ્તૈષુ યમાંશકપ્રદાપયેત્ ॥ ૧૪ ॥

સિંહાસનેચસય્યાયાં અશ્વાદિગજવાહને ।

રાજ્યૌપસ્કર્ણહર્મ્યેષ્ઠ રાજાંશકપુરાદિષુ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—અંશક ત્રણ છે, ૧ ઇંદ્રાંશ ૨ ચમાંશ, ૩ રાજાંશ, એ ત્રણેનાં જે પ્રમાણે નામ છે તેવાજ તેના ગુણ છે એમ બજાવું. ઉત્તમ ઇંદ્રાંશક, કનિષ્ઠ ચમાંશક, મધ્યમ રાજાંશક. ૧.

પ્રાસાદને વિષે, પ્રતિમાને, માહાદેવના લિંગને, પીઠ મંડપે, વેદીને, કુંડને, સરવાને, ધ્વજને, પતાકાને વિષે ઇંદ્રાંશક દેવો. ૧૧

સુખ ભોગવવાને ઠેકાણે, નાટકના સ્થાને, ગીત ગાવા, ઉત્સવ કરવાને સ્થાને ઇત્યાદિ શુભ સ્થાને ઇંદ્રાંશ દેવો સારો છે. ૧૨

ભૈરવ, ક્ષેત્રપાળ, શીકેતર નવગ્રહના દેરામાં, માત્રિકાના દેહરામાં, ચમાંશક દેવો સારો છે. ૧૩

વેપાર નિમિત્ત ઘર વિષે, કલાલને ઘેર, ખાટકીને ઘેર, હથિયાર રહેવાનાં સ્થાન ઇત્યાદિ ઠેકાણે ચમાંશક દેવો સારો છે. ૧૪

સિંહાસને, સજ્યાએ, ઘોડારમાં, હાથીશાળામાં, રાજસામગ્રી રહેતી હોય ત્યાં, રાજકાજ ચલાવવાને ઠેકાણે, અને નગરને વિષે રાજાંશક દેવો સારો છે. ૧૫

નવ તારાની સમજ.

યવદ્ગૃહર્ષ ગણયત્સ્વધિષ્ણયા
તારાવિમક્તે નવમિશ્ચ શેષા ॥
શુધૈસ્તૃતિયા સંકલેષૂ વર્જ્યા
યા પંચમિ સપ્તમિકા ન શસ્તા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:—ધરધણીના જન્મનું જે નક્ષત્ર હોય તે નક્ષત્રથી ધરનું જે નક્ષત્ર આબ્યું હોય, ત્યાં સુધી ગણુતાં જેટલા અંક આવે; તે અંકોને નવે ભાગતાં, જે શેષ રહે, તેટલામી તારા સમજવી. એ નવ તારાઓમાંથી ત્રીજી, પાંચમી, અને સાતમી તારા સારી નથી, માટે હાથા માણસે ત્યાંગવી, અને બાકી રહેલી સર્વે શ્રેષ્ઠ છે. (૧-૨-૪-૬-૮-૯ એટલી શ્રેષ્ઠ છે.) એમ જાણવું.

શાંતા મનોહરા કૂરા વિજયા ચ કુલોદ્ભવા ।

પદ્મિનિ રાક્ષસિ બાલા આનંદા નવમી સ્મૃતા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:—શાંતા, મનોહરા, કૂરા, વિજયા, કુલોદ્ભવા પદ્મિની, રાક્ષસી, બાળા, અને આનંદા એ નવ તારાઓ છે. વળી કોઈ મતમાં આઠમી તારાને વિરા પણ કહે છે, એ નવેને ગણવાની રીત નીચે પ્રમાણે છે.

ઉદાહરણ.

ધરધણીના નામનું. ૪, શુ નક્ષત્ર રોહીણી છે અને ધરનું નક્ષત્ર ૨૧ મું ઉત્તરાષાઢા છે, તો તે બે વચેના અંક ગણુતાં ૧૮ નો અંક આવ્યો તેને નવે ભાગતાં શેષ, છ, વધ્યા માટે તે નવમી તારા આનંદા આવી. એ રીતે સરવે તારાઓ ધરધણી તથા ધરના આવેલા નક્ષત્ર ઉપરથી ગણાય છે. તે સમજ લેવું.

તારા ગણવાનું કોષ્ટક.

ન

ધરનાં નક્ષત્ર.			ધરધણીનાં નક્ષત્ર.			૯	૮	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧
						૧૮	૧૭	૧૬	૧૫	૧૪	૧૩	૧૨	૧૧	૧૦
						૨૭	૨૬	૨૫	૨૪	૨૩	૨૨	૨૧	૨૦	૧૯
૧૯	૧૦	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩
૨૦	૧૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૨૧	૧૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૨૨	૧૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૨૩	૧૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
૨૪	૧૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૨૫	૧૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૨૬	૧૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૨૭	૧૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧

હવે આપણે ધારીએ કે, ધરધણીનું (૨૨) મું નક્ષત્ર અને ધરનું ૧૭મું નક્ષત્ર છે; તો તે ધરની કઈ તારા થઈ. નિશાની, ક. વાળા કોઠામાં ૨૨, મો અંક છે ને નિશાની ન, વાળા કોઠામાં ૧૭ નો અંક છે. તે બન્નેને એક સીધી લીટીમાં લેખા કરીએ તો, ૬, તારા પદ્મિની નામની આવી. તે પ્રમાણે સર્વે નામને વિશે તારા ગણી લેવી જોઈએ.

હોડા ચક્ર ઉપરથી ધરધણીના નામનું નક્ષત્ર

કહાડવાની સમજ.

૧ આશ્વિની	ચુ, ચે, ચે, લા. ૧૦	મધ્યા. મ, મી, મુ, મે. ૧૯ મૃગશીર. જે, જો, ભ, ભી.
૨ ભરણી	લી, લુ, લે, લો. ૧૧	પુ. ફા. મો, યા, ટી, ડુ. ૨૦ પુ. પા. ભુ. ધ, ફ, દ.
૩ કૃતિકા	અ, ઇ, ઉ, એ. ૧૨	ઉ. ફા. ટે, ટો, પ, પા. ૨૧ ઉ. પા. ભ, ભા, જ, જી.
૪ રોહિણી	એ, યા, ધી, વુ. ૧૩	હસ્તા. પુ, પ, ભુ, ઠ. ૨૨ શ્રવણ. ખી, ખુ, ખે, ખો.
૫ મૃગશીર	બ, બો, ંક, કી. ૧૪	ચિત્રા. પે, પો, ર, રી. ૨૩ ધનીષ્ઠા ગ, ગ, ગુ, ગે.
૬ આર્દ્રા	ક, ધ, ડ, છ. ૧૫	સ્વાતી. ર, રે, રો, તા. ૨૪ મૂલશી. ગા, સા, સી, સુ.
૭ પુનર્વસુ	કે, કો, હ, લી. ૧૬	વીશાખ. તી, તુ, તે, તો. ૨૫ પુ. ભા. સે, સો, દ, દા.
૮ પુશ્ય	હુ, હે, હો, ડા. ૧૭	અનુરા. ન, ની, નુ, ને. ૨૬ ઉ. ભા. દુ, ધ, ઝ, થ.
૯ અશ્લેષા	ડી, ડ, ડે, ડા. ૧૮	જ્યેષ્ઠા. નો, ય, યી, યુ. ૨૭ રેવતી. દ, દો, ચ, ચી.

આ કોષ્ટકમાં જોવાથી ધરધણીના નામનું નક્ષત્ર માલમ પડશે તે સમજી લેવું

ધરના અધિપતિની સમજ

यद्वाय व्यय संयोगे यदैक्यं वसुभिभजेत् ।

शेषस्त्वधिपतिः केचिन्विषमः समयावह ॥ १८ ॥

અર્થ—ધરની આવેલી આય નેવ્યયના અંકનો શરવાળો કરવો તેનો જે અંક આવે તેને આઠે ભાગવો પછી જે શેષ જે અંક રહે તે, તે ધરનો અધિપતિ જાણવો. એ અધિપતિ એકી આવે, તો સારો અને એકી આવે તો વિષમભાવને આપનાર જાણવો. ૯

विक्रतः कर्णकश्चैव धुम्रदो वितथस्करः ।

बिडालो दुन्दुभिश्चैव दान्त कांतोऽधिनायक ॥ १९ ॥

અર્થ—એ અધિપતિ આઠ છે, તેનાં નામ—૧ વિક્રત, ૨ કર્ણક, ૩ ધુમ્રદ, ૪ વિતથસ્વર, ૫ બીડાલ, ૬ દુન્દુભિ, ૭ દાન્ત અને ૮ કાંત એ આઠ પ્રકારના છે.

ધરના અધિપતિ સમજવાનું કોષ્ટક.

ઉંચાઈના અંકમાં.

			૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૪	૨૩	૨૨
			૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૬	૧૫	૧૪
			૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૭	૯	૧	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૮	૧૦	૨	૨	૪	૬	૮	૨	૪	૬	૮
૧૯	૧૧	૩	૩	૬	૧૧	૪	૭	૨	૫	૮
૨૦	૧૨	૪	૪	૮	૪	૮	૪	૮	૪	૮
૨૧	૧૩	૫	૫	૨	૭	૪	૧	૬	૩	૮
૨૨	૧૪	૬	૬	૪	૨	૮	૬	૪	૨	૮
૨૩	૧૫	૭	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧	૮
૨૪	૧૬	૮	૮	૮	૮	૮	૮	૮	૮	૮

જ

ગ

કોષ્ટકની સમજણ.

કોઈ એક ઘર કે પ્રાસાદની ઉંચાઈમાં ગજ અને આંગળ તેમાં ગજને બીલકુલ ગણવા નહીં, પણ ગજ ભરતાં આંગળ આવ્યા ન હોય તો પેલા આવેલા ગજમાંથી ૧, ગજ લેઈ તેના ૨૪, આંગળ કરવા ને પછી તે અંક કોષ્ટકમાંથી શોધી કહાડવો અને અક્ષેત્રફળનો અંક પણ તેમાંથી શોધી કહાડવો એ બંને અંકની સીધી લીટી ભેળી કરતાં જે અંક ઉપર ભેળી થાય તે અધિપતિ જાણવો.

ઉદાહરણ.

કોઈ એક ઘરની ઉંચાઈ ૨૧ ગજને ૧૩ આંગળ છે તેની નિશાની ગ, વાળા કોઠામાંથી તેર (૧૩) અંક શોધી કહાડવો અને અક્ષેત્રફળનો અંક ૨૪ આંગળ છે તે નિશાની અ, વાળા કોઠામાંથી શોધી કહાડવો. તે બંને ઉભી ને આડી લીટીઓ ભેળી કરતાં, ગ, વાળા કોઠામાં મળી માટે તેનો ૮ માં અધિપતિ કાંત થયો તે સારો છે.

અધિપતિના વર્ગ.

અ, ઇ, ઊ, એ, ને, (૨) ગૃહ, વર્ગ. (૧) ગૃહ અને સર્પને વેર છે.

ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ નો (૨) બીડાલ, વર્ગ. (૨) બીલાડા અને મૂષકને વેર.
ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, નો (૩) સિંહ, વર્ગ. (૩) સિંહ અને મૃગને વેર.
ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, નો (૪) શ્વાન, વર્ગ. (૪) શ્વાન અને, મેષને વેર.
ત, થ, દ, ધ, ન, નો (૫) સર્પ વર્ગ. એમ અન્યેઅન્ય વૈર છે તે ઉલટ-
પ, ફ, બ, ભ, મ, નો (૬) મૂષક વર્ગ. સુલટ વૈર સમજવાં, ધર તથા ધર-
ચ, ર, લ, વ, નો (૭) મૃગ, વર્ગ. ધણીને વર્ગવૈર હોય તે હમેશાં
શ, ષ, સ, હ, નો (૮) મેષ, વર્ગ. તજવાં નીકર મૃત્યુ કરાવે અને
ઉપર લખ્યાથી જો ઉલટા વર્ગ હોય; જેમકે ધરધણીનો ગરૂડ અને ધરનો સર્પ-
ણીનો વર્ગ હોય તો ધરધણીને દારિદ્ર તથા દ્રવ્યની ખીડા થાય, માટે વર્ગવૈર તજવા.
ધર તથા ધરધણીના વામના અક્ષર જોઇ વર્ગ શોધી લેવો તે ઉપર અ-
કારાદિ પાંચ વર્ગ લખેલા છે તે જોવા.

ધરની ઉત્પત્તિ.

નવમ્નં ગૃહ નક્ષત્રં રુદ્રસંખ્યા સમન્વિતૃષ્ઠ ૧

પંચમિસ્તુ હરેત્ ભાગં શેષમુત્પત્તિ પંચધા ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:-ધરના નક્ષત્રને નવગણું કરવાથી જે અંક આવે, તેમાં ૧૧ ઉમે-
રીએ, અને સરવાળાની જે સંખ્યા આવે, તેને પાંચે ભાગ દેતાં જે શેષ રહે;
તેને પાંચ પ્રકારના ગરની ઉત્પત્તિ જાણવી. તે નીચેના કોષ્ટકમાં જોતાં માલમ પડશે.

ધરનું નક્ષત્ર ૭ મું પુનર્વસુ હોય તો ભ, વાળા કોઠામાં જોઇ સાતનો
અંક શોધી કહાડવો ને પછી ક, વાળા કોઠામાં જોવું તો ૪ નો અંક ધનપ્રા-
પ્તિ ધરની ઉત્પત્તિ આવી, એ પ્રમાણે સર્વે ધરની સમજણ છે, તે કોષ્ટક
જોવાથી સરવાળો કરવો પડતો નથી.

સરળતાથી ધરની ઉત્પત્તિ જોવાનું કોષ્ટક.

નક્ષત્રના અંક.						ઉત્પત્તિ ના અંક.	ફળ.
૧	૬	૧૧	૧૬	૨૧	૨૬	૫	પુત્રપ્રાપ્તિ.
૨	૭	૧૨	૧૭	૨૨	૨૭	૪	ધનપ્રાપ્તિ.
૩	૮	૧૩	૧૮	૨૩		૩	સ્ત્રીપ્રાપ્તિ.
૪	૯	૧૪	૧૯	૨૪		૨	સુખપ્રાપ્તિ.
૫	૧૦	૧૫	૨૦	૨૫		૧	ધણીના કરાવે.

યોનિવૈર સમજવાની રીત.

અશ્વોઽશ્વિની શત મયોર્ભરણિપૌષ્ટ્રમયોગજઃ ।

કૃતિકા પુણ્યયો ભાગ રોહિણી મૃગયોરહિઃ ॥ ૨૨ ॥

શ્વાનો મૂલાર્દયોર્યોનિઃ સર્પાદિત્યત્રિઙ્ગલકઃ ।

પુર્વાષા મઘયોરાશ્વુ રુફોત્તરમ મયોસ્તુગોઃ ॥ ૨૩ ॥

હસ્તસ્વાત્યોસ્તુ મહિષી વ્યાઘ્ર ચિત્રાવિશાખયોઃ ।

જેષ્ઠાનુરાધયો હરણઃ પુષાદ્વા શ્રવણે કપિઃ ॥ ૨૪ ॥

ઉષાદ્વામિજિતોર્મિષ્ટુઃ મિંહઃ પુષા ધનિષ્ટયોઃ ।

અર્થ--અશ્વિની એ એ શતભીષાં એ એ નક્ષત્રની અશ્વની યોની છે.

ભરણી	"	રેવતી	"	ગજની	"
કૃતિકા	"	પુણ્ય	"	અજની	"
રોહિણી	"	મૃગશીર	"	સર્પની	"
મૂળ	"	આરદ્રા	"	શ્વાનની	"
મૃગશીર	"	પુનર્વસુ	"	બીલાડાની	"
પુર્વાશ્વિની	"	મઘા	"	મૂષકની	"
ઉત્તરાશ્વિની	"	ઉત્તરાશ્વિની	"	ગાયત્રી	"
સ્વાતી	"	હસ્ત	"	મહીષની	"
ચિત્રા	"	વિશાખા	"	વાધની	"
જેષ્ઠા	"	અનુરાધા	"	મૃગની	"
પુર્વાષાઢા	"	શ્રવણ	"	કપીની	"
ઉત્તરાષાઢા	"	અભિજીત	"	નકુળની	"
પૂર્વાભાદ્રપદ	"	ધનેષ્ઠા	"	સિંહની	"

એ ઉપર પ્રમાણે ઘર તથા ઘરધણીનું નક્ષત્ર જોળી બકાડી પછી યોનિ-વૈર જોવાનો પ્રકાર જાણી લેવાનો છે.

સેઠા વા મેષની યોનિને મરકટની યોનિ સાથે વૈર છે.

ગાયત્રી	અને	વાધને	"
ગજને	અને	સિંહને	"
શ્વાનને	અને	વાનરને	"
સર્પને	અને	નોળવાને	"

ખીલાડાને	અને	મૂષકને	”
મહીષને	અને	અશ્વને	”

ઉપર પ્રમાણે નક્ષત્રોની યોગિને પરસ્પર વૈર છે. તેથી વૈર, કન્યા, કે ધર કે ધરધણીને વૈરવાળી યોગિ ત્યાગ કરવી; કેમકે તે લેવાથી મૃત્યુ થાય છે. તે સમજણ ટીપણીમાં જોઈ લેવી.

નક્ષત્રનાં વૈર સમજવાની રીત.

વૈરંચોત્તર ફાલ્ગુનીશ્વિયુગલે સ્વાતિ. ભરણ્યેર્દ્વાયોઃ

રોહિણ્યુત્તરપાદયોઃ શ્રુતિ પુનર્વસોર્વિરૌધસ્તથા ॥

ચિત્રાહસ્ત મયોશ્ચ પુષ્ય ફણિનો જ્યેષ્ઠ વિશાખા દ્વયોઃ ।

પ્રાસાદે ભવનાસને ચ શયને નક્ષત્રવૈરંત્યજેત્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ-ઉત્તરા ફાલ્ગુની અને અશ્વિનીને પરસ્પર વૈર છે, સ્વાતી અને ભ; રણી એ બન્નેને વૈર છે, રોહિણી અને ઉત્તરાષાડા એ બન્નેને વૈર છે, શ્રવણ અને પુનર્વસુ એ બન્નેને વૈર છે, ચિત્રા અને હસ્ત એ બન્નેને વૈર છે, પુષ્ય-ને અશ્વેષા એ બન્નેને વૈર છે, તથા જ્યેષ્ઠ અને વિશાખા એ બન્નેને વૈર છે. એમ પરસ્પર નક્ષત્રો વિષે વૈર છે, માટે પ્રસાદને વિષે, ધર, આસન અને સજ્યા, ખાટલો, પલંગ, વિગેરે સુધ રહેવાના સાધનોને વિષે એ નક્ષત્રવૈર તજવાનું શિલ્પશાસ્ત્રિઓએ કહેલું છે.

નક્ષત્રની નાડી સમજવાની રીત.

અશ્વિન્યાદિકમત્રયં ફણિનિમં ચક્રંત્રિનાડયુત્રદ્વં ।

લોકસ્થં વર કન્યયોશ્ચ યદિમં તન્મૃત્યુદં ચાંશતઃ ॥

નાડી સેવક મિત્રગેહપુસ્તશ્ચૈકાશુમા સવ્યધાઃ ।

આયાદિ ત્રિક પંચ સપ્ત નવમિસ્ત્વંગૈર્ગૃહં સૌખ્યદમ્ ૨૬ ॥

અર્થ:-સર્પનાદિ આકારે ત્રણ નાડીનું ચક્ર કરી તેમાં અશ્વિન્યાદિ ૨૭) નક્ષત્ર વેધકરવાં. તે સર્પનાડીના નવ ભાગ કરી, તે દરેક ભાગમાં ત્રણ ત્રણ નક્ષત્ર વેધવાં, તે સર્પાકૃતિ ચક્રમાં એક નાડીમાં વર અને કન્યાનાં નક્ષત્ર આવે તો તે મૃત્યુન્કરે; માટે તે સારાં નથી. તેથી તે નક્ષત્રોના અંશ (નક્ષત્રભાગ વાંચરણ) તજવા.

પણ સ્વામી અને સેવકને, મિત્રને, અને ઘર અને ઘરના સ્વામીને

તેમજ નગર અને રાજ્યને એટલાઓનાં નક્ષત્રોનો એક નાડીમાં વેધ થાય તો સારો છે, વળી આગળ આ પુસ્તકમાં ઘરો વિષે આયાદિક નવ પ્રકાર જોવાના કહ્યા છે. પણ તેમાં વિશેષ કરી ત્રણ જોવા અથવા પાંચ સાત કે નવ પ્રકાર જોઈ ઘર કરે તો ઘર કરનાર ઘણી સુખી થાય. ૨૬

ઘર વિષે સારો નરસો પ્રવેશ જોવાની રીત.

પ્રવેશઃ પ્રતિકાયકો કરુણદિગ્વક્ત્રો ભવેત્સૃષ્ટિતૌ ।

વામાવર્ત ઉદાહતો યમમુખે સૌ હીનબાહુર્બુધૈઃ ॥

ઉત્સંગો નરવાહનાભિવદનઃ શ્રષ્ઠાયથાનિર્મિતઃ ॥

પ્રાગ્વક્ત્રોપિ ચ પુર્ણબાહુ રુદિતો ગેહે ચતુર્દ્વાપુરે ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—જે ઘરનું મુખ પશ્ચિમ દિશા સામે હોય, તેમાં પૂર્વ સામે પ્રવેશ કર્યા પછી હરકોઈ દિશાથી જમણા હાથ તરફ નમીને ચલાયા તે શ્રુષ્ઠીમાર્ગ અને ડાબા હાથ તરફ નમીને ચાલ્યા તે સંહારમાર્ગ કહેવાય; માટે સૃષ્ટિમાર્ગ પાછું પશ્ચિમમાં વાસ્તુઘરમાં પ્રવેશ કરાય તો તેનું નામ પ્રતિકાઇક, પ્રવેશ કહ્યા છે. જે ઘરનું મુખ દક્ષિણ સામે હોય તેમાં પ્રવેશ કરી ડાબી તરફ નમી વાસ્તુઘરમાં પ્રવેશ કરવામાં આવે તો તે પ્રવેશનું નામ હીનબાહુ કહેવાય. વળી પાંડીતોએ મતાંતરે કહ્યું છે કે જે ઘરનું મુખ ઉત્તરમાં હોય તે ઘરમાં શ્રુષ્ઠિ માર્ગ થઈ વાસ્તુઘરમાં પ્રવેશ કરવામાં આવે તો તેનું નામ ઉત્સંગ પ્રવેશ કહેવાય. અને જે ઘરનું મુખ પૂર્વ દિશામાં હોય તેમાં પ્રવેશ કરી વાસ્તુ ઘરમાં પણ સન્મુખ પ્રવેશ કરવામાં આવે તો તેનું નામ પુર્ણબાહુ નામ છે એ રીતે ચાર પ્રકારના પ્રવેશ કહ્યા છે. તેજ પ્રમાણે નગરના પણ ચાર પ્રકારના પ્રવેશ સમજવા. ૨૭

ખડકીના બારણા વિષેની સમજણ.

દ્વાગ્રે સ્વટકીમુખં ચ તદધોદ્વાઃ ષોડશાં શાધિકં ।

મર્વ વા શુભમિચ્છતા ચ સતતં કાર્યતુ પટ્ટાદયઃ ॥

તન્નુનં ન શુભં તુલા તલગતં કુક્ષૌ તથા પૃષ્ઠં ॥

કાષ્ઠં પંચક એવનીતમહિતં યન્મૂલ પૂર્વોત્તરં ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—ઘરના બારણા આગળ ખડકીનું બારણું કરવું હોય તો તેની કરવાની એવી રીત છે કે, ઘરના બારણાનો જેટલો ઉદય હોય તેટલા ઉદયમાંથી સોળમે અંશ (૧૬ માં ભાગ) ખડકીના બારણામાં ઊભેરી ગણતાં જેટલું

થાય તેટલા ઉઘાયવાળું ખડકીનું ખારણું કરવું.

ખડકીના ખારણાનો ઉદ્ય વધારવો એમ કહ્યું છે તે એવી રીતે વધારવો કે ખડકીના ઉદ્યના લાગમાં નહી, પણ ખડકીના ખારણાનાં નીચેના ભાગમાં વધારવાનું કહ્યું છે તેમ જાણવું. અર્થાત્ ધરના ખારણાનો ઉત્તરંગ ને ખડકીના ખારણાનો ઉત્તરંગ એ બેનો એકજ સૂત્રમાં ઉદ્ય હોવો જોઈએ. પણ ધરના ખારણાના ઉંબરાથી ખડકીના ખારણાનો ઉંબરો નીચે રાખવામાં આવે છે માટે તે નીચાઈના ભાગમાં સોળમો અંશ (ભાગ) વધારવો, તો પણ ધરના ખારણાના ઉંબરાથી ખડકીનો ઉંબરો નીચે જ હોવો જોઈએ.

મનુષ્યો પોતાનું શુભ ઇચ્છે તો ધરના ખારણાનાં કામો પાટડાથી નીચે રાખવાં; પણ તુળી તળુધટ એટલે ગમે તે દ્વાર પાટડાના તળાંચાથી ઉંચું હોવું નહીં. અને જો તે મુખ્ય શાળાના દ્વારની ઉંચાઈથી બીજાં સરવે ખારણાના ભાગ (ઉંબરાથી) નીચા રાખ્યા; તેમજ કુક્ષ (કુખ) અને પાછળના ભાગ પણ વધારે કમી કરતાં સરખાં દ્વારો રાખવાં જોઈએ અને ધરના કામમાં જોઈતાં જે લાકડાં તે પંચકમાં ન લાવવાં તે લાકડાનાં મૂળ જે થડ તે ધરના પૂર્વ અને ઉત્તરમાં રાખવાં નહીં. ૨૬

ખારણા ઉપર ખારણું મુકવા વિષે.

દ્વારાર્હે યદ્દ્વારમસ્યપ્રમાણં

સંકિર્ણં વા શોભનં નાધિકં તત્ ॥

હસ્વદ્વારાણ્યેવ યાનિ પૃથુની

તેષાં શિર્ષાણ્યેકસુત્રાણિ કુર્યાત્ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—ધરના ખારણા ઉપર ખારણું મુકવું હોય તો તે ધરના નીચેના ખારણા પ્રમાણે કરવું, પણ નીચેના ખારણા કરતાં તે ઉપરનું સાંકડું અને સુશોભિત કરવું. તેમજ નીચેના ખારણાનાં મથાળાં સમસૂત્રે રાખવાં જોઈએ, નીચેના પ્રમાણે અને ઉપરના ખારણાનાં મથાળાં ઉપર પ્રમાણે એક સૂત્રમાં રાખવાં.

ખારણું પુરવા વિષે.

સર્વદ્વારં ચીયમાનં રુજાયે

યદ્દાહસ્વં તત્કરોત્યર્થનાશં ॥

ગેહાદ્યં યત્પૂર્વં વાસ્તુસ્વરૂપં

તેષાં મંગાન્નૈવ સૌખ્યં કદાચિત્ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—તરફયાર કરેલાં ખારણાં (મૂકેલામાંથી) કોઈ પણ ખારણું ચણી (પૂરી) લેવામાં આવે તો તે ઘરનાં માણસોને રોગ પ્રાપ્તિ થાય, અને વળી ઘર કરતી વખતે જે પ્રમાણમાં ખારણું મુક્યું હોય તે ઉખેડી ન્હાનું કે મોટું કરાવે તો તેથી ધનનો નાશ થાય, એટલુંજ નહિ પણ તે ન્હાનું મોટું કરવાથી જે વાસ્તુનું પ્રમાણ ઘર કરતી વખતે આંધ્યું હોય તે વાસ્તુનો ભંગ થાય, તેથી ઘર ધણીને કોઈ દહાડો સુખ આવે નહીં. ॥ ૩૧ ॥

ખારણુ વેધ.

દ્વારં વિદ્ધમશોભનં ચ તરુણા કોણ ધ્રમસ્તંભકૈઃ ॥

કૂપેનાપિ ચ માર્ગ દેવભવનૈર્વિદ્ધં તથા કીલકૈઃ ॥

ઉચ્છ્રાયાત્ દ્વિગુણાં વિહાયપૃથિવી વેધો ન મિત્યંતરે ।

પ્રાકારાંતર રાજમાર્ગપરતો વેધો ન કોણદ્રયે ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—કોઈ ઘરના ખારણામાં ઝાડનો, સામા ઘરના ખુણાનો, ધાણીનો, પાણીના રેંટનો વા કોણું (શેરડી પીલવાનો), સામા ઘરના થાંભલાનો, કે કુવાનો, વેધ એટલાં વાનાં ઘરના ખારણા સામાં ન જોઈએ, ઘરમાં જવા આવવાનો કોઈ ખીજનો માર્ગ ન જોઈએ. ખારણા વચે કે સામે ખીલો ન જોઈએ. એટલા પ્રકારના વેધ તજવા કહ્યા છે, પણ ઘરની ઉંચાઈથી ખારણા આગળ ખમણી જમીન છોડી દીધા પછી વેધ હોય તો દોષ નથી, વેધ ખારણા સામે આવતો હોય પણ વચનાં ભીંત હોય તો તેનો દોષ નથી. વેધ અને દ્વાર વચે કીલકો અથવા કોટ હોય તો તેનો દોષ નથી, અને વેધ વચે રાજમાર્ગ હોય તો તેનો દોષ નથી, અને દ્વાર તથા આવેલા વેધ વચે સામેના ઘરના બે ખુણા આવતા હોય તો તેથી વેધનો દોષ લાગતો નથી એ પ્રમાણે વેધ જોઈ લેવા. ॥ ૩૧ ॥

ખારણાના ઉદયના ભેદ

દૈર્ઘ્યેસાર્ધશતાંગુલં ચ દશભિર્હીનં ચતુર્ધાવિધઃ

પ્રોક્તં ચાથશતંત્વશીતી સહિતં યુક્તં નવત્યાશતં ।

તદ્દદ્ શોડષભિઃ શતં ચ નવભિયુક્તં તથા શિતિકં ।

દ્વારં મત્સ્યમંતાનુંસારિ દશકં યોગ્યં વિધેયં બુધૈઃ ॥૩૨॥

અર્થ—હવે મત્સ્યપુરાણુ વિષે ખારણાના ઉદય દશ પ્રકારના બતાવ્યા છે, તે એવી રીતે કે (૧૫૦) આંગળ પ્રમાણે ઘરના દ્વારનો ઉદય કરવો. એ દો-

ઢસો (૧૫૦) આંગળના ઉદયના આરણના ચાર લેડ છે તે કયા કયા છે. દોઢસો આંગળમાંથી દશ દશ આંગળ દરેકમાંથી બાઢ કરવા એટલે (૧) ૧૪૦ નો ઉદય (૨) ૧૩૦ નો (૩) ૧૨૦ નો અને (૪) ૧૧૦ આંગળના આરણના ઉદય (૫) ૧૮૦ આંગળનો (૬) ૧૬૦ નો, (૭) ૧૪૬ નો, (૮) ૧૦૬ નો (૯) ૮૦ નો અને (૧૦) ૧૫૦ નો એ રીતે આરણના ઉદય કરવા. સુખુદ્ધિવાન પુરૂષે જેવું જ્યાં ઘટે તેવું આરણ કરવું ૩૧.

स्ययंमपि च कपाटोद्घाटनं वापिधानं ।

भयदमधिक हीनं शाखयोर्वाविचाले ॥

पुरुष युवति नाशं स्थंभ शाखा विहीनं ।

भयदमखिल काष्ठग्रं यदाधः स्थितं स्यात् ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:—આરણનાં કમાંડ પોતાની મેળે વચાઈ જાય, તથા પોતાની મેળે ઉઘડી જાય તો લય ઉત્તર કરે, આરણની શાખો ઘૂસતી વખતે એક તરફ સાંકડી રહી જાય તો લય ઉત્તર કરે, તથા સ્થંભ અને શાખો વિનાનું દ્વાર હોય તો સ્ત્રી વા, પુરૂષનો નાશ કરે, વળી આરણના કામમાં જેટલાં ઉભાં લાકડાં વાપરવામાં આવે તે સરવેનાં મૂળ નીચે અને ટોચનો ભાગ ઉપર રાખવો, તથા સ્થંભ પણ તેવી રીતે (થટ નીચે ટોચ ઉપર એમ) રાખવા, પણ જો તેથી ઊલટી રીતે રાખવામાં આવે તો લય પેદા કરે. ॥૩૩॥

देवालयो वा भवनं मठस्य भानौः करेर्वायुभिरेवभिन्नं ॥

तन्मूलभूतौ परिवर्जनीयं छाया गता तस्य गृहस्य कूपे ૩૪

અર્થ:—દેવમંદીર, ઘર, મઠ, ઇત્યાદિની પહેલી ભૂમિમાં સૂર્યનાં કીરણો ન પડવાં જોઈએ. એટલે તેમની પહેલી ભૂમિમાં જાળી કે ખારી મૂકવી નહીં. મંદીરના ગભારામાં અને ઘર તથા મઠના ઓરડામાં જાળી ખારી મૂકવાં નહીં પણ મેડીના ભાગમાં મૂકવી તથા તેમાં પવન પણ ન આવવો જોઈએ, વળી ઘરની છાયા ખીજે કે ત્રીજે પોહોરે જો કુવામાં ઉતરે તો સારી નહીં. ॥૩૪॥

દેવજાદના પ્રમાણની સમજણ.

करद्रय शकशाच्च रुद्रहस्ता विधिक्रमात् ॥

देवालयस्य शिखरे कार्योदंडो हि यत्नत ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:—મે ઢાંચથી તે અગીયાર હાથના દેવાલયના શિખર સુધી દેવજાદના

સારો ને શોભીતો, ચંદન, ખેર કે શીવલુનો કરવો, તેની વચે આંઠ કે વેઠા તથા ગાર (ફાટેલો) ન જોઈએ. જેટલો પ્રાસાદ રેખાએ મોટો હોય તેટલો ધ્વજજંડ કરીએ; પણ જો દેવાલય શિખરમંથ હોય તો તેની બહારની બાજુ-ઓથી ભરી ધ્વજજંડ કરવો. અને ઘર, મંદીર કે ધાખાનું મંદીર હોય તો અંદરનો ગાળો ભરીને ધજાગરો કરવો. ૩૬.

षडांश दिर्घविस्रति सूर्यांशे न तदर्थतः ॥

पीडन्युनस्तु पार्श्वेर्ध્વ ચંદ્ર ઘટ કિંકણિ ચુંતમ્ ॥૩૭॥

અર્થ--જેટલો લાંબો ધજાગરો હોય તેના (૬) ભાગ કરવા અને તેમાંના એક (૧) ભાગની પાટલી લાંબી કરવી અને જેડલી પાટલી લાંબી હોય તેના અરધા ભાગે (ધ્વજજંડના બારમે ભાગે) પોહોળી કરવી અને ધ્વજગરાના (૨૪) મા ભાગથી ન્યુન એટલે તેનાં (૭૬) મા ભાગની જાડી કરવી, તેથી વધારે જાડી નહીં જોઈએ, તે પાટલીની નીચે અર્ધચંદ્રાકૃતિ કરી બે પાસે બે શંકુ કરવા. ને ઉપર કળશ (મોગરો) કરવો તે નીચે ઘંટડીઓ લડકાવવી.

હવે તે જંડ (૧) ગજના દેરામાં એક ગજનો જંડ લાંબો ને ૦૧૧ આંગળા જાડો એ પ્રમાણે જેટલા ગજનો જંડ કરવો હોય તેટલા (દરેક) ગજે ૦૧ આંગળા વધારવો જેમકે ધ્વજજંડ પાંચ ગજનો હોય તો તે (૨૧૧) આંગળા જાડો જોઈએ.

વળી તે જંડ, ઉત્તમ, મધ્યમ, અને કનિષ્ઠ ત્રણ પ્રકારનો છે તે એવી રીતે કે જેટલો લાંબો જંડ હોય તેના દશ ભાગ કરવા, તે દશમાંથી એક હીન કરીએ તો મધ્યમ, બે હીન કરીએ તો કનિષ્ઠ અને પુરે પુરે કરીએ તો ઉત્તમ છે; વળી તે ધજાગરાના જેટલીજ લુગડાની ધજા લાંબી કરવી ને આઠમે ભાગે પોહોળી તથા સારા નવા લુગડાની ત્રણ, પાંચ કે સાથ પાની કરવી. એ ધ્વજગરો દેવાલય કરાવીને તરત ચડાવે તો અશ્વમેધ યજ્ઞનું પુન્ય થાય. પ્રસાદ, કોટ, નમ્ર, પુર, તળાવ, કુવો, વાવ ઇત્યાદિ ઠેકાણે ધ્વજગરો કરવો કલ્પો છે. ॥ ૩૭ ॥

नक्षत्रनी नाडीनी समञ्जसु.

येष्टा रौद्रार्यमांभःपतिभयुगयुगं दास्रभं चैकनाडी ।

पुण्येदुत्वाष्ट्रमित्रાંતકવસુ जलभं योनिबुन्धे च मध्या ॥

वाय्वमि व्याल विश्वो युगयुगमथो पौष्णभं चापरास्या ।

दंष्ट्योरेक नाड्यां परिणयनमसन्मध्यનાડ્યાં हि मृत्युः ॥

અર્થ—જેઘા, મૂળ, ઉત્તરાશ્વિની, હસ્તા, આરદ્રા, પુનર્વસુ, શતભીષા, પુ-
વશ્ણાદ્રાપદ, અને અશ્વિની એ નક્ષત્રોની આદિનાડી છે.

પુષ્ય, મૃગશીર, ચિત્રા, અનુરાધા, ભરણી, ધનીષ્ઠા, પૂર્વાષાઢા પૂર્વાશ્વિની,
અને ઉત્તરાશ્ણાદ્રાપદ, એ નક્ષત્રોની મધ્યનાડી છે.

સ્વાતી, વિશાખા, કૃતિકા, રોહિણી, અશ્લેષા, ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ અને
રેવતી, એ નક્ષત્રોની અંત્યનાડી છે, જર કન્યા કે ઘર કે ઘરધણી એઓની
એક નાડી હોય તો અશુભ છે ને મધ્ય હોય તો મૃત્યુ કરાવે. ૩૮

ઇતિ શ્રી વાસ્તુશાસ્ત્રે શિલ્પદિપિકનું ૩ ભું પ્રકર્ણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૪ થું.

યરમંગો યદા યસ્ય કુવડસ્તત્ર દેવતા. ૧.

શિલ્પિનાં ચ ક્ષયાં યાંતિ તદ્ભવત્ સ્વામિ મૃત્યુદં ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઘરની ઇંટોના યરનો ભંગ થાય, અર્થાત્ ઉંચા નીચી યર આવે
તો ઘરના દેવતા કોપાયમાન થાય, તે દેવથીશિલ્પિનો ક્ષય થાય અને ઘરધ-
ણીનું મૃત્યુ નીપજે, માટે સરળ ઇંટોના યર સૂત્રમાં રાખવા પણ યર.
તોડવો નહીં. ૧

આરણું મુકવાની વિધિ.

મધ્યે ન સ્થાપયેદ્ધારં ગર્ભે નૈવ પરિસ્રજેત્ ।

કિંચિત્માત્રે ચ ઇશાનં દ્વાર સ્થાપયે ધ્રુવં ॥ ૨ ॥

અર્થ—ઘરના મધ્ય ભાગે (ગર્ભ) આરણું મુકવું, પણ ઘરની જમણી
ખાણુનો વધારે અંશ રાખવો ને ગર્ભથી ડાબી ખાણુનો અંશ કિંચિત્ નહાનો
રાખવો એ રીતે દ્વારનું સ્થાપન કરે તો ઉત્તમ પ્રકાર છે. ૨

ઘરના ભાગની વિધિ.

ચતુર્વિંશં શતોશાલા મધ્યમાગે ચતુર્દશ ।

હયાંતેરે ત્રિભાગં સ્યાત્ દ્વૌ દ્વૌ વામે ચ દક્ષિણે ॥ ૩ ॥

અર્થ—શાળા (ઘરના) ચોવીશ ભાગ કરવા, તેમાં પાંચ પાંચ ભાગ ઘરની
જમણી તરફ ડાબી ખાણુએ રાખી મધ્યમાં ચૌદ ભાગ રાખવા. તે એવી રીતે કે
ગર્ભ થકી સ્પર્શ ભાગ જમણે ને સાત ભાગ ડાબી ખાણુએ રીતે ચૌદ ભાગ

રાખવા. હવે તે તથા જમણી ડાબી બાજુએ પાંચ પાંચ ભાગ છે, તેમાં કરાથી માંડી બે ભાગ મૂકી ઘોડા એક મૂકવો, તે ઘોડાથી બીજે ઘોડા ત્રણ ભાગ મૂકી મૂકવો. એ રીતે બે બાજુએ મૂકવા.

વળી ગ્રંથાંતરે ઘરના બત્રીશ ભાગ પણ કરવામાં આવે છે, તેમ ઘરના ચૌદ ભાગ પણ કરવામાં આવે છે.

જ્યારે ઘરના બત્રીશ ભાગ હોય તો તે ઘરની જમણી તથા ડાબી બાજુએ સાત સાત ભાગ મૂકી મધ્યમાં અઢાર ભાગ રાખવા, તે ગર્ભથી બે બાજુએ બે સાત સાત ભાગ મૂકેલા છે તેમાં કરાથી ત્રણ ભાગ મૂકી પ્રથમ ઘોડા મૂકવો. તે પછી ચાર ભાગ મૂકી બીજે ઘોડા મૂકવો એ રીતે બે બાજુએ મૂકવા.

વળી જ્યારે ચૌદ ભાગનું ઘર હોય તો જમણી તથા ડાબી બાજુએ ત્રણ ત્રણ ભાગ મૂકી મધ્યમાં આઠ ભાગ મૂકવા, તે ગર્ભથી ડાબે જમણે ચાર ચાર રાખવા, હવે બે બે બાજુએ ત્રણ ત્રણ ભાગ મૂકવા તેમાં કરાથી એક ભાગ મૂકી પ્રથમ ઘોડા મૂકવો ને પછી બે ભાગ મૂકી બીજે ઘોડા મૂકવો.

ઘોડા

ઘોડા

ઘોડા

ઘોડા

ધોડા

ધોડા

ધોડા

ધોડા

૩૨

ધોડા

ધોડા

ધોડા

ધોડા

પદ ભાગમાં થાંભલા મુકવાની વિધી.

પંચભાગ દ્વયંકત્વા સપ્તભાગ ત્રયંસ્તથા ।

ચત્વારો નવભાગશ્ચ શાલાદિના પ્રમાણતઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ-જો ધરના પદના પાંચ ભાગ કર્યા હોય તે ભાગ એ મધ્યમાં રા-

ખાવા અને જે ખાનુએ કરાઓની પાસે દોઢ દોઢ લાગ મુકીએ અને જો સાત લાગ પદના કયા હોય તો જે ખાનુએ બધે લાગ મુકી મધ્યમાં ત્રણ લાગ મૂકવા.

વળી જો નવ લાગ પદના કયા હોય તો જે ખાનુએ અઢી અઢી લાગ મૂકી મધ્યમાં ત્રણ લાગ મૂકવા એ રીતે પદનાં પ્રમાણ છે.

તેમજ અંતરે અગીયાર લાગ પણ પદનાં પ્રાંચ છે તે અગીયાર લાગના પદના ઘરને ત્રણ ત્રણ લાગ જે ખાનુએ મુકી મધ્યમાં પાંચ મુકવા એમ ગમે તેટલા પદ લાગ બુદ્ધિવાન પુરૂષોએ કરવા અને શાળા અલિંદને પ્રમાણે રાખવી થાંભલો મુકવાની વિધી.

उच्छ्रयेनभिभुक्तै एकांशे पदकुंभिके ।

भागार्धं भरणंशिर्षं मुर्धस्थंभ षडांशकः ॥ ५ ॥

અર્થ:-આંગણના ભોંય તળીયોથી તે પાટડાના મથાળા સુધી ઘરના ઉદયના નવ લાગ કરવા તેમાં એક લાગની કુંભી કરવી ને પછી ઉપરનો થાંભલો છ લાગનો કરવો, તે ઉપર અરધ લાગનું ભરણું કરવું ને અરધ લાગનું શરૂ કરવું, અને એક લાગનો પાટડો કનેરી સુદ્ધાં કરવો, એ પ્રમાણે સ્થાંભનું માપ કરવું, એ માપથી કોઇ લાગ ઓછો વધારે રાખે તો ઘરધણીને નુકશાન થાય. ૫

उदंबर समाकार्या कुंभिका सर्वतो बुधं ।

उभंग्रहं समंश्रेष्ठ मग्नोच न सुखावहं ॥ ६ ॥

અર્થ:-ખારણાની શાખની કુંભી ઉંખરા બરોબર રાખવી અને તે કુંભી બરોબર સર્વે કુંભીઓનાં મથાળાં સમસૂત્રે રાખવાં. વળી ઘર ઓરડામાં ઊંચું રાખવું તેથી પરશાળમાં નીચું, તેથી બહાર શાળા નીચી અને શાળાથી આગળ આંગણાની જમીન નીચી એ પ્રમાણે કરવું, અને જો કદાપી બહારની જમીન ઉંચી હોય ને ઘરનું ભોંયતળીયું નીચું હોય એવી રીતે કે ઘર માંહેની જમીન બહારની જમીનને દેખે નહીં તો ધણીને તે ઘર દુઃખદાયક છે માટે એવું ઘર કોએપણ કરવું નહીં ને તે ઘરમાં વસવું પણ નહીં. ૬

पदहिनं न कर्त्तव्यं प्रासादं मठ मंदीरं ।

एकस्थंभ द्वयंकार्या पुत्र पति धन क्षयं ॥ ७ ॥

પ્રાસાદ, મઠ, કે મંદિર કોઇપણ કામ પદહીન કરવું નહીં ને જો જે ઘર જોડે જોડે હોય તો તેમાં વચે એક થાંભલો ભૂકવો નહીં, માટે પદહીન કે એક થાંભલો મૂકે તો તે ઘરધણીનો પુત્ર કે ધણી મરણ પામે કે ધનહીન થાય. માટે જે કામમાં જે થાંભલા મૂકવા. ૭

દ્વારમધ્યે ગ્રહાણાંતુ કુળમેકં ન કારયેત્.।

યુગ્મેષુ ચ ભવેત્ શ્રેષ્ઠં મેકેકં પરિવર્જયેત્ ॥ ૮ ॥

અર્થ—ઘરને વિષે ખારણું મધ્ય ભાગે મૂકવું, ખુણા ઉપર મૂકવું નહીં. પણ એક વારતુનાં બે ઘર હોય તો ઘોડાગરભે, ખુણાપર મૂકીએ તો શ્રેષ્ઠ છે ને એક ઘરને તો તે ખુણાનું ખારણું વરજીત છે. ૮

•સ્થાન મુકાવવાની વિધી.

દ્વારમધ્યે ગ્રહાણાંતુ મેકસ્થંભ ન કારયેત્

મધ્યેષુ ચ ભવેત્ શ્રેષ્ઠ મેકેકં પરિવર્જયેત્ ॥ ૯ ॥

અર્થ—એક વારતુનાં બે ઘર હોય પણ તેના બે દ્વારના વચ્ચે એક થાંભલો ન મૂકવો, પણ બેના બે થાંભલા મૂકવા તે શ્રેષ્ઠ છે; ને ન મૂકે તો હાનિ કતારી છે. ૯

ઉતાનાં અર્થ નાશાય અધોમુખં વ્યાધિસાધકં ।

મિલિતં વ્યાધિ પીડા ચ વિકર્ણ ચ નહંતિ ચ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—જો ખારપાત મુકતાં ઉતાંણુ રહે તો ઘરઘણીના અર્થનો નાશ કરે, ને અધોમુખ રહે તો ઘરઘણીને વ્યાધિ, રોગ, ને પીડા કરે. અને અંબળાતું રહેતું હોય તો પણ રોગ ને પીડા કરે, ને વિકર્ણ રહે તો નિરંતર કલેશ કરાવે. ૧૦

સ્વયંમુહુ અશ્વનાદ પતિતે મર્ણ ભવેત્ ।

કંપતેન મહારોગા દ્વિઘટાનાં કુલક્ષયં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જો ઘરનાં કમાડ પોતાની મેળે ઉઘાડી જાય, અથવા ઉઘડતાં ઘોડાના નાદ જેવો સાદ કરે, તો ઘરઘણીનો નાશ થાય. ને કંપાયમાન રહે તો રોગ પીડા કરે. વળી કમાડ ઉઘડતાં કચડ કચડ થાય, તો ઘરઘણીના કુળનો ક્ષય કરે. ૧૧

દિગ્મુંદેન કરે વાસ્તુ પુર પ્રાસાદ મંદિરે ।

અર્થનાશો ક્ષયં મૃત્યું નિર્વાણં નૈવ ગચ્છતિ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—પૂર, પ્રાસાદ કે મંદિર હરકોઈ કામમાં તો દિગ્મુંદ દીશાએ વાસ્તુ કરવો નહીં અને જો તેમ કરે તો ઘરનાં ઘણીના અર્થનો નાશ થાય. તેના કળનો ક્ષય થાય ને તે મૃત્યુ પામે તે નિવારણ કોઈ પ્રકારે થાય નહીં. ૧૨

દિશિયો વિદિશૈશ્ચૈવ વાસ્તુમેધ વિશોધનં ।

જિર્ણાન્ વર્તિતે વાસ્તુ વેધે દોષો નવિદ્યતે ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—નવી ઇમારતો વાસ્તુદીશા ભંગ કરીને વિદીશાએ ન કરવી, ને કરે તો તે ઘરનો દીશાવેધ થયો, માટે તે હાનિ કરતો છે. પણ જુલુ જે હોય તે તો મૂળવાસ્તુ પ્રમાણે કરવું તેનો દોષ નથી. ૧૩

યદિ પ્રવેશતો વાસ્તુ ગૃહં દક્ષિણતો ભવેત્ ।

પ્રદક્ષણા પ્રવેશ્યાત્ સિધિપ્રતિપૂર્ણબાહુકં ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—જે ઘરનો જમણે અંગે પ્રવેશ હોય એટલે ઘરનો જમણો કરો જોઈ વાસ્તુ ઘરમાં પ્રવેશ હાલા હાથ તરફ નથી થાય, તે પ્રવેશ ઘણો શ્રેષ્ઠ છે ને તે પૂર્ણબાહુ પ્રવેશ કહેવાય. ૧૪

તત્રાપિપૌત્રાશ્ચ યોગાશ્ચ ધન ધાન્ય સુખાનિ ચ ।

પ્રાપ્નોતિ હિનરોનિત્યં વસતાં તત્ર વાસ્તુકે ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—પૂર્ણબાહુ ઘરને લીધે રહેનાર ઘણીને પુત્ર પૌત્રાદિક ધન ધાન્યનું ધણું સુખ ઉપજે એવા અવાસને વિશે રહેતાં દીન પ્રત્યે ધણું સુખ ઉપજે માટે અવશ્ય તેવા ઘરમાં રહેવું એવું શ્રી વિશ્વકર્માનું વચન છે. ૧૫

ધરનું લાંબા ટુંકી પ્રમાણ.

સુર્પાકારં પ્રષ્ઠોધિકં વિકર્ણં ચ ન કારયેત્ ।

કરતા કારાપિકાશ્ચૈવ અચિરેણ વિનસ્યતિ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—જો ઘર સુપડાના આકારે અથવા છીપના આકારે હોય વળી પછી તે પહોળું હોય તથા ઘરનો ખુણો લાંબો કે ટુંકો હોય તે ઘરને વિકર્ણ કહીએ. તેવું ઘર કોઈનું કરવું નહીં, ને એવું જો કરે તો કરનારને મોટી ખોડ; ને વસનારને પણ મોટી ખોડ છે; તે એ કે રહેનાર ઘણી ચીરંજીવી રહે નહીં થોડે દહાડે મૃત્યુ પામે. ૧૬

જળી તાકાં મુકબાનું પ્રમાણ.

કુડાગારે ગવાક્ષાદિ મુખે ચ આલિયસ્તથા ।

દ્વારસ્થંભ તુલા હીનં શ્રેણિભંગં ન કારયેત્ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—ઘરને વિશે ગુણલા, જળીઓ, તથા તાકાં અને ખીન્ન ખારણાં,

વળી થાંભલા, ભીંતા ઇત્યાદિ મેલવાં, પણ ખારણાની કુંભીનો તળાંચો કે ઉપરની શ્રેણી તૂટતી ન જોઈએ. અર્થાત્ સરવે સમસુત્ર તળે ઉપર જોઈએ, કદાપિ તે તળાંચો કે શ્રેણી ભાગે, તે તે ઘરમાં ઘણા પ્રકારનાં દોષ ઉપજે.

ગોખલો, જાળી, તાંબું એનો મથાળો શ્રેણીએ રાખવો, તેને તળાંચાનો ભાગ લાગુ ન કરવો.

માંગળ્ય પ્રમાણ.

उपर्यु परियद्रेस्म समं मंकल्पयेत् कंचित् ।

समवेधं भवेत्तत्र समस्तं च कुलक्षयं ॥ १८ ॥

અર્થ-ઘરની હેઠળની તથા ઉપરની ભુમિ સરખે ભાગે કરવી નહીં, ને જો તળે ઉપરની ભુમિ સરખી કરે તો સમવેધ ઉપજે તે વેધ ઘરમાં રહેનારનો સમસ્ત કુળનો નાશ કરે આટે એવો વેધ દોષપણુ ઘરમાં લાવવો નહીં. ૧૮

उपर्युपरि भुमिस्तु द्वादशांश विवर्जिता ।

प्रासादे सर्वतकार्या स्तंभस्तत्रानुरतका ॥ १९ ॥

અર્થ-ઘરની નીચડી ભુમિના ઉદયના ખાર અંશ કરવા, તેમાંથી એક અંશ લેઈ ઉપરની ભુમિનો ઉદય ઓછો કરવો, (અગીયાર અંશે) કરવી. તેમાં તેનાથી ત્રીજી ભોમિ પણ એ રીતે ઓછી કરવી. પ્રાસાદને વિશે ઓટવાંણુ ને આશરે થાંભલો ઉદય કરવો. જેવી ઇમારત તે પ્રમાણે થાંભલો કરવો.

वेध विधी

तलवेध तालवेधो द्वौविद्वौ यत्र ईश्यते ।

क्षियंते तद्वेद्रेस्મ क्षेयंकारी च तद्गृह ॥ २० ॥

અર્થ-પણુ તે થાંભલો એવો મુકવો કે ઉંખરાનો વેધ કે ઉત્તરંગનો વેધ આવે નહીં એટલે ઉંખરાનું મથાળુ ને ઉત્તરંગનો તળાંચો એ બંને સમસુત્ર જોઈએ, એમાં નીચે હોય તો વેધ જાણવો. તે વેધ આવે તો તે ઘર ક્ષયકારી જાણવું. તે ઘરમાં રહેનારની સર્વે વસ્તુ નાશ થાય. ઘણીની કદાપિ ઉત્તરંગનો તળાંચો તૂટે પણ ઉંખરાનું મથાળું અવશ્ય તોડવું નહીં. ૨૦

द्वार मुकुवानी विधी.

कुक्षे द्वारं न कर्तव्यं प्रष्टे द्वारं विवर्जयेत् ।

पृष्टे चैव भवेद्गोगी कुलक्षयो विनिर्दिशेत् ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—ઘરની કુખે બારણું કરે, વા પછીતે બારણું કરે, તો રોગની ઉત્પત્તિ, અનેક પ્રકારની વ્યાધી પીડા થાય, ને તે ઘરમાં રહેનાર ધણીના કુળનો ક્ષય થાય. એવું વિશ્વકર્માનું વચન છે.

સંવર્ધનં ચ વાસ્તુનાં તથા સંવરણાતિ ચ ।

પ્રાવર્તનં ચ યદ્દારાણાં સઘઃ પ્રાજ્ઞ હરંતિ ચ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—જો ઘરનું બારણું તળે પોહોળું હોય, અથવા ઉપર પોહોળું હોય, કે ઉપર સાંકડું હોય, કે વારતુનો ભંગ કરી ઘરનું રૂપ ફેરવે, એટલે બારણું આગળનું પુરી, પાછળ કરે, કે હોય, તેથી નાનું કે મોટું ફરે; ફરે, પછીત કે આગલો ભાગ આવો પાછો કરે, તો તે ઘરનું રૂપ ફેરવ્યું કહેવાય. એમ કરે તો ધણીના પ્રાણનો નાશ થાય. ૨૨

માન પ્રમાણ સંયુક્તં શાલાં તત્રૈવ કારયેત્ ।

આયુરંગેગં સૌમાગ્યં લભ્યતે નાત્ર સંશય ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—જો ઘર માન અને પ્રમાણ સહીત થાય, તો તે ઘરમાં વાસ કરનાર પુરૂષોનાં આયુષ, અથવા લક્ષ્મી, પરીવારની વૃદ્ધિ થાય, ને આરોગ્યપણું પામે. નાના પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિ થાય તેમાં સંશય ન જાણવો. ૨૩

વેધ વિધી.

સમાનસુત્રે શુભ ચાગ્ર મિતિ

શ્રેણિવિભાજિતે સુત વિત્ત નાશઃ ॥

ગર્ભસ્ય વેધે ન સુખી કદાચિત્

સ્વામિવિભિન્ને ન ચ દોષકારી ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—ઘરની સર્વે ભીતોનો અગ્રભાગ સમસુત્ર રાખવો. કોઈપણ શ્રેણી ભાગવી નહીં, ને ઘટનો થર પણ તોડવો નહીં. (ઉંચો નીચો થર થવો ન જોઈએ,) એમ હોય તો તે વેધ કહેવાય. તે વેધ ધરધણીનાં પુત્રનો નાશ કરે, અને ગર્ભવેધ હોય તો સુખ કીર્તિત ન પામે; ને ઘરના સ્વામિનો નાશ કરે. માટે એટલા દોષમાંનો એકે દોષ ન રાખીએ. ૨૪

ઘરના વિભાગ વીશે.

અલીંદાશ્ચૈવલીંદાશ્ચ નામસ્ત્રાનુંસારત ।

વઘ્યદારંતુર્કર્ત્તવ્યં કિંચિત્તુન્યાધિકં ભવેત્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ— ઘરની પછીતનો જે ઓરડો, તેનાથી આગળ પરશાળ તુન્ય કરવી, ને પરશાળથી છુટપરશાળ તુન્ય કરવી. તે રીતે તુન્ય કરતાં આગળના બારણા સુધી જવું. ગમે તેટલા અલીદ્ધ (બિલાગ) કરો. ૨૫.

.સમુળ ધર વિશે.

कर्णाधिकं च हिंस्य प्रद्वग्रहं तद्रशं भवेत् ।

समुलं च तद्रिजानियात् हन्यते सुत बांधवा ॥ २६ ॥

અર્થ—જે ઘરના ઓરડાનો કરો લાંબો હોય, ને પછીત ટુંકો હોય તો તે સમુળ ધર કહેવાય. તેના ધરમાં રહેનારનાં પરીવારનો ક્ષય થાય, માટે ઓરડો પોહોળો રાખવો ને લાંબાણમાં થોડો કરવો. ૨૬

પ્રતિકાર ધર વિશે.

प्रष्टबोहु समं मृत्यु द्वास्वस्तु यदा भवेत् ।

प्रतिकार्यतन्नविद्या निवेशतं न कार्ति ॥ २७ ॥

અર્થ—ઘરની પછીતે બારણું હોય કે ઓરડાને કરે બારણું હોય, તે ઘરને પ્રતિકાર કહીએ, તે ઘરને વિશે પ્રવેશ ન કરવો, ને તેમાં પ્રવેશ કરે તો મૃત્યુ ઉપજે. ૨૭

એક ઘરનાં બે ઘર કરવા વિશે.

युग्मग्रहं भवेत् तत्र वेदमध्यमितस्थितं ।

द्रव्यहानि भवेतव्यं मृत्युरेव न संशय ॥ २८ ॥

અર્થ—વાસ્તુધરની મધ્યમાં ભીત નાંખી બે ઘર કરે, ને તે ભીત આગળના દ્વારના મધ્યમાં પડે, તો તે બંને ઘર દ્રવ્યની હાનિ કરનાર ને ધરધણીનું મૃત્યુ કરે એમાં સંશય નહીં.

માટે તેમ કરવાની જરૂર હોય તો સળંગ ભીત નાંખી ઘરની મોવાળે બે બારણાં કરવાં ને ઘરનું રૂપ બદલવું તો દોષ થોડો. ૨૮

એક વાસ્તુના બે ઘરનો વેધ.

वामे जेष्ट भवेत्तत्र दक्षिणे च कनिष्ठक ।

.आंतकांत भवेतद्वैस्म हन्यतो कुलसंपदा ॥ २९ ॥

અર્થ—વાસ્તુધરનાં બે ઘર કરેલાં હોય, તેમાં ડાબીકેર ઘર મોટું કરે, ને જમણી કેરનું ઘર નાનું કરે તો તે ઘર અંતક કહેવાય તે બંને-ઘર કુળની લક્ષ્મીનો નાશ કરે માટે બે સરખાં કરવાં વા જમણું મોટું કરવું કે મોટું ઘર હોય તે મોટા લાંબને આપવું, તો દોષ નથી. ૨૯

પછીત વિધી.

શુચીમૂલ્ય ભવેત્છીદ્રં પ્રષ્ટે યદા કરોતિ ચ ।

પ્રાસાદે ન ભવેત્ પુજા ગૃહે ક્રિઙ્ઙતિ રાક્ષસા ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—ઘરની પછીતે સોયના અથ્થા જોટલું પણ છીદ્ર મુકવું નહીં, ને જો છીદ્ર મૂકે તો તે ઘરમાં રાક્ષસો કીડા કરે, અર્થાત્ તે ઘરમાં રાક્ષસનો વાસ થાય, અને પ્રાસાદની પૃષ્ઠે છીદ્ર હોય તો તે પ્રાસાદના અધિષ્ઠાતા દેવ અપૂજ્ય રહે. ૩૦

ઘર નીશેધ વિધી.

દ્રષ્ટી રુદ્રકરાલં ચ મિષ્ણૌરૌદ્રજાનિચ ।

વર્જયેત્ ગૃહશ્ચૈવ શ્રેયોસ્તથ ન વિચ્યતે ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—જે ઘરની દ્રષ્ટી બીડામણી હોય એટલે આગળનો ભાગ વિકાલ દેખાય, જે દેખીને ભય ઉપજે, તેવા ઘરને તતકાળ ત્યાગ કરવું, અને તેમાં વાસ કરે તેની લક્ષ્મિનો નાશ થાય, ને તેનું શ્રેય પણ ન થાય.

ઘરમાં ચિત્ર વિધી.

ગ્રધ્ર કાક કપોતાશ્ચ પતિસંગ્રામમિષ્ણ ।

પિમાન્ના રાક્ષસા કુરા ગૃહેષુ પરિવર્જયેત્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—ગીધ, પક્ષી, કાગડા, હોલા, ઇત્યાદિ કુર પક્ષીઓ, વળી માંહોમાંહે ચુદ્ધ કરનાર પક્ષીઓ, વળી પિશાચનો રૂપ, રાક્ષસરૂપ, ને કુરરૂપ ઇત્યાદિ ઘરને વિષે ચિત્ર કે રૂપ કરવાં નહીં ને કરે તો હાનિ કરતી છે.

વળી અર્થાતરે એમ પણ કહ્યું છે, કે જે એવાં કુર પક્ષીનો વાસ કે માળો ઘરની આસપાસ ન લેખે. ૩૨

વાસ્તુભંગ ન કરવા વિશે

અચલા ચ લયદ્રાસ્તુ પુર પ્રાસાદ મંદિરં ।

પતિતં નર્કધોરે યાવત્ ચંદ્ર દિવાકરં ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—જે ઘર તથા દેહેરૂં અથવા મંદિર અને પુર અગળ જે જીર્ણ થયું ન હોય ને એની મેળે પડે, તેમ પણ ન હોય, અને એને પાડે તો પાડનારને પગાવનાર અને જળી, જ્યાં સુધી સૂર્ય ચંદ્ર તપે ત્યાં સુધી ઘર નર્કને દિશે પડે. ૩૩

દીશા લોપ.

દિશિલોપં પદલોપં ગર્ભલોપં તથૈવચ ॥

ઉભૌ નર્કે ચ યાંતિ છાન્-પશ્ચાંપકૌસંચનમ્ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—ઘરની દિશાનો લોપ કરે કે પદનો લોપ કરે, વળી ગર્ભનો લોપ કરે તો સુત્રધાર અને ઘરધણી જર્ને જણા ધાર નર્કમાં પડે અને જીવે ત્યાં સુધી ધણું દુઃખ લોગવે. ૩૪

ગુણ દોષ ત્રિંધી.

ગુણાં ચ બંહવો.યત્ર દોષ મેકં મવેદ્યદિ ।

ગુણધિકં ચાલ્પદોષં કરતવ્યં નાત્ર સંશય ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—ઘર, પ્રાસાદ કે મઠ ઇત્યાદિ શીલ્પનાં જે જે કામ કરવાનાં છે તેમાં ગણા ગુણ હોય ને એક દોષ કદાપિ આવે તો તે કામ કરવામાં કાંઈ બાધ લાગે નહીં માટે થોડો દોષ ને ઘણા ગુણવાળું કામ કરવું એવું શ્રી વિશ્વકર્માનું વચન છે. ૩૫

ઘર ઊંચું કરવા વિશે.

પશ્યાં મિતોક્તાં પૂર્વો તસ્મૈનૈવ તથોપરે ।

દ્વારં દ્વારસ્ય કથિતં ઉપર્યુપરિ ભૂમિષુ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—જે ઘરની ભીંત પેહેલી કરી હોય તેના ઉપર સીંચી ગમે તેટલી ઉંચી કરવી અને બારપાત ઉપર ગમે તેટલા બારપાત મેલવાં ને માળ ઉપર બીજા માળ ગમે તેટલા કરવા તેમાં બાધ નથી. ૩૬

માનહિનં ન કર્તવ્યં માનધિકં ન કારયેત્ ।

શિલ્પિનાં ક્ષયાં યાંતા માનહિનં ક્રતેઃગૃહે ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—એ પ્રમાણે ઘરને ઉંચું વધારવું, પણ તેમાં કંઈ પણ વીધય માનહીન કરવું, તેમ માનથી અધિક પણ ન કરવું ને જો કરે તો શીલ્પીનો નાશ થાય પણ ધણીનું કહ્યું કારીગર માને નહીં ને આપમતે કરે તો તે ધણી જ્ઞાઇએ કરાવે તો ધણીનો નાશ. ૩૭

ત્રિકોણં પંચ કોણં ચ સ્થાકારે તથૈવંચં ।

સ્વાતારા નાડિવેધો વંશછેદન કરે વિમ્નઃ ॥ ૩૮ ॥

ધરના ખુણાવેધ.

અર્થ—ધરના ત્રણ ખુણા પડે, વા પાંચ ખુણા પડે તેવું કરે, અથવા સુપડીના કે રથના આકારે (પાછળ પોઢોળું આગળ સાંકડું) કે રેખાનો વેધ, નાડીવેધ એવા દોષવાળુ ધર કરે તો કરાવનારના વંશનો છેદન થાય. ૩૮

રાહુનાં દ્વાર મુકવી વિશે.

સન્મુખો રાહુ પૃથ્વો સ્થાપયેત્ દ્વાર બુદ્ધિમાન્ ।

સૂર્યાગુલ શલાકાદ્ય વિસ્તારં ગુલમેવચ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—સન્મુખ રાહુ હોય કે પછવાડે રાહુનું દ્વાર હોય, ને તે સમયમાં ધરનું બારણું બેસાડવાને અવશ્ય હોય તો બુદ્ધિમાન પુરૂષો તે વખતે બારણાની નીચે બાર આંગળ લાંબી ને એક આંગળ બહોળી સલાકા (સળી ત્રાંબાની) કરી મૂકે છે. ૩૯

શલાકા દ્વય કોણસ્યા તામ્ર શુદ્ધાય તત્રવૈ

સ્થાપિતં વદનં દ્ધિમાન્ અંતરિક્ષ પ્રજાયતે ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—તેવી સલાકાઓ બે શુદ્ધ ત્રાંબાની કરાવી બારણા તળે બે ખુણે બે મૂકી પછી બારણું મૂકવું. તે વખતે બારણાનો વિધિ ન કરતાં એમને એમ મૂકી કામ ચાલતું કરવું. તે બારણું અંતરીક્ષ કહેવાય, એ બુદ્ધિમાન પુરૂષોનું વચન છે. ૪૦

પુનઃ શુદ્ધદિશા જાતે તિર્યક્ક્ષેશુશોભને ।

દ્વારચક્રં શુભસ્થાને બલિપુજા વિધાનકૈ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—તે બારણું કયાં સુધી રાખવું કે જ્યારે રાહુ શુભ દિશાને વિષે આવે ત્યારે રૂડું મહુરત બેરાવીએ, નક્ષત્ર તિર્યક્ સુખ હોય તે દિનમાન ચોખો હોય તે દહાડે પેલી શલાકાઓ કાઢીએ. તે વખતે દ્વારનું બળીદાન (પુજા) વિધિ કરી. દ્વારનું સ્થાપન કરવું. ॥ ૪૧ ॥

ષાદયેત્ કુદ્ધીતં દ્વારં મિતિકાસ્થાપયેત્તદા ।

તત્ર શિલ્પિ બુદ્ધિદાશ્ચૈવ ઇતિ દ્વારસ્થાપનવિધિ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—પણ જે દહાડે શલાકાઓ કાઢવી હોય તે દહાડે બુદ્ધિવાન શિલ્પી-એ દ્વાર ઉપર કોચી ઇંટો કાઢી બાકુ પ્રથમ પાડવું, ને પછી શલાકાઓ કાઢી દ્વાર સ્થાપન કરવું, એ સ્થાપનવિધિ કહી. ૪૨

દ્વાર મુકવાનું અંગ.

પૃથે ગવાક્ષં ન કત્તવ્યં વામાંગે પરિવર્જયેત્ ।

અગ્રતો ચ ભવેત્ શ્રેષ્ઠ જયમાનં સદાજયં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—ધરની પેઢીતે ખારણું કે ખારી મુકવાં નહીં, અને ડાબી ખાતુએ પણ મુકવું નહીં, પણ ધરની મોવાળ આગળ મધ્યમાં ખારણું મુકવું, તેજ શ્રેષ્ઠ છે, ને સદા જય આપનાર છે. ॥ ૪૩ ॥

યદા પૃથે નં કત્તવ્યં વામાંગે પરિવર્જયેત્ ।

તત્તગૃહં અશુભં જ્ઞેયં પુત્ર પતિ ધન ક્ષયં ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—જો પાછળ અને ધરની ડાબી ખાતુએ ખારણું હોય, તો તે ઘણું અશુભ છે. તેમાં રહેનાર ઘણીનું મૃત્યુ થાય છે, પુત્ર અને ધનનો નાશ થાય. ૪૪

ધરના માનનો લોપ ન કરવા વિશે.

દ્વાર સર્વે ગૃહાણાં તલમાનં ન લોપયેત્ ।

અગ્રતો પૃષ્ઠીતશ્ચેવ સમસુત્રં ચ કારયેત્ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—ધરમાં જેટલાં ખારણાં મુકવાં, તે તમામના માનનો લોપ તદ્દમાત્ર પણ કરવો નહીં. તે તમામનો આગળનો ને પાછળનો ભાગ સમસુત્ર રાખવો. ॥ ૪૫ ॥

જે ખારણાંના વેધ.

દ્વાર સ્તંભં ગવાક્ષંતુ મજંકોણં ચ કોણયેત્ ।

મુખ મંડપ સમાયુક્તં શ્રેણીભંગં ન કારયેત્ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—ધરના ખારણાના સ્થંભ, અને ખડકીના ખારણાના સ્થંભ, એ બેનો વેધ થવો ન જોઈએ. અથર્થ એ બે ખારણામાં દોઢ પડવી ન જોઈએ. એક-સુત્ર મુકવાં. વળી ધરનું ખારણું, આગળનો મંડપ ને ખડકીનું ખારણું, એઓ-ની શ્રેણીનો ભંગ કરવો નહીં. ૪૬

પદ ભંગ વિશે.

મંજિતા લોપિતા યંત બ્રહ્મદોષં મહાભવેત્ ।

શિલ્પિનાંતુ કુલયાંતુ સ્વામિ સર્વ ધનક્ષયં ॥ ૪૭ ॥

અર્થ—જો કદાપી શીલ્પી ધરના પદનો ભંગ કરે, વા દીશાલોપ કરે કે શ્રેણી ભંગ કરે, કે મુખ અલણ સુત્રધાર હોય ને ધરમાં વેધ મુકે, તો તે શીલ્પી-ના કુળનો ક્ષય થાય અને ઘર ઘણીની લક્ષ્મી નાશ પામે. માટે મુખ પાસે કાર્ય કરાવવું નહીં. ॥ ૪૭ ॥

માન ભંગ વિશે.

સ્થંભિકા કુંભિકા સર્વે તલમાનં ન લોપયેત્ ।

અગ્રતુષ્ટી તથા શ્રૈવ સમસુત્રં ચ કારયેત્ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—ધરના થાંભલા તથા કુંભી એ સર્વેના માનનો તલમાત્ર પણ લોપ કરવો નહીં. સર્વેનો આગળ ને પાછળનો ભાગ સમસૂત્ર કરવો, તેજ ધર ઉત્તમ ક્ષણને આપે. ॥ ૪૮ ॥

ધરના સુખ વિશે.

આશાસં મંદિરં કૃત્વા પ્રજા રાજા ગૃહં ભવેત્ ।

છીંદ્રીપૃષ્ઠી ન કર્ત્તવ્યં ધ્રુવાદિ ગ્રહષોડશ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ—ધ્રુવાદિક સોળ જાતીનાં ઘર રાજા તથા પ્રજા સર્વે મનુષ્ય પોતાના સુખની આશાએ કરે છે. માટે બુદ્ધિવાન શિલ્પીએ ઘર વિશે છીંદ્રી પૃષ્ઠી, ઇત્યાદિ કોઇ પ્રકારના દોષ સુકવા નહીં ॥ ૪૯ ॥

નળહીન ઘર વિશે.

નલહીનં તદ્વીજાનિયાત્ સ્વામિ સર્વ ધનક્ષયં ।

વિધિહિનં ન કર્ત્તવ્યં સર્વદોષો વિવર્જયેત્ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ—જો ઘરની પછીત ઓછી હોય ને કરે લાંબો હોય, ઓરડાનો તે તે નળહીન કહેવાય. તે ઘરમાં વાસ કરે તે સ્વામીનો ને ધનનો નાશ થાય. અને જો એક પછીતે એ ઘર કરે તે તે સમલાકાર કહેવાય તેવાં ઘરમાં વાસ કરવો નહીં. માટે દોષરહીત ઘર કરવું. ॥ ૫૦ ॥

તત્ત્વપરથી હરેક કામનો આયુષ્ય.

ગુણયદષ્ટભિઃ ક્ષેત્રફલં ષષ્ટિ વિભાજિતમ્ ।

લબ્ધં દશ ગણં જીવેચ્છેષં ભૂતસમાહૃતમ્ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—ક્ષેત્રક્ષણને આઠે ગુણી, સાઠે ભાગ દેતાં, જે અંક આવે, તે અંકને દશે ગુણુવા. તેનો જે અંક આવે, તેટલો તે ઘરનો આયુષ્ય કહેવાય. પેલો જે સાઠનો ભાગ દેતાં જે અંક આવે, તેને પાંચે ભાગતાં જે અંક શેષ રહેશે, તે તત્ત્વ જાણવું. જે તત્ત્વ આવે તે પ્રમાણે ઘરનો વિનાશ જાણવો. ૫૧

પ્રથિવ્યાપસ્તથાતેજો વાયુરાકાશમેવ ચ ।

પંચતત્ત્વાનિ જાનિયાદંત્તકાલે પ્રભેદને ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—તે તત્ત્વનાં નામ પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, ને અકાશ, એ પાંચ

તત્ત્વ છે. તે પાંચ તત્ત્વથી ધરના અંતઃકાળનો ભેદ. પણ ધર આગર પ્રાસાદના આયુષ્ય વિશે શશિસ્વ તંત્ર નામના ગ્રંથ વિશે ઉપરના કરતાં વિશેષ સમજણ જણાવેલી છે. તે નીચે પ્રમાણે. ॥ ૫૨ ॥

ફલંનાગયુણંષ્ટા હતાલબ્ધં ફલંભવેત્ ।

મૃન્મયેશ્કરણયુક્તે ગૃહેઝીવઃ સુનિશ્ચલઃ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—ક્ષેત્રફળને આઠ ઘણું કરવું, અને સાઠે ભાગતાં જે અંક આવે તેજ ફળ કહ્યું. તે ફળ કાંકરી ને માટીથી બનેલા ધરનું સ્થિર આયુષ્ય હોય છે. ૫૩

તદ્દશાન્નં ભવેદાયું રિષ્ટીકામૃત્સ ધામયે ।

ચુર્ણપાષાણજેત્રિંજ્ઞત્ત્વે ફલેસ્થિતિરુત્તમા ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—એ ફળને દશઘણું કરીએ, તો ઇંટ મટી ચુનાથી બનેલા ધરને આયુષ્ય આવે છે, એમ જાણવું. ૫૪

નવતિન્નેફલેનાગૈર્યુક્તે પાષાણજેગૃહે ।

ધાતુજેભવનૈન્નાદ્રિ લોચનન્નેફલેભવેત્ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—અને જો એ ફળને નેવું ઘણું કરીએ, તો ઇંટ પથ્થર અને સી. સાથી બનેલા ધરનું આયુષ્ય થાય છે. તેમજ તે ફળને એકસોને સીતેર ઘણું કરીએ તો ધાતુ (ત્રાંબુ, લોહ, સોનું વિગેરે) થી બનેલા ધરનું આયુષ્ય બંધાય છે. ॥ ૫૫ ॥

પરાયુઃ પંચધાપ્રોક્તં શેષં ભૂતસમાહતમ્ ।

પૃથિવ્યાપસ્તથા તેજો વાયુરાકાશમેવ ચ ।

इत्येतानि विजानियात्तत्त्वानि सद्मनाशते ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—એ પરમ આયુષ્ય ધર અગર પ્રાસાદનું પાંચ પ્રકારનું કહ્યું છે. અને લખ્યાંક (ફળ) નિકળ્યા પછી જે શેષ રહે, તેને પાંચે ભાગતાં જે શેષ રહે, તે અનુક્રમે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ ઇત્યાદિ પાંચ તત્ત્વ છે. તે ગ્રહાદિના અંતકાળનાં ચિન્હ છે, એટલે એનાથી નાશ થાય છે. ૫૬

એ લખ્યાંકનો અર્થ એવો છે કે, એક રકમને બીજી રકમે ભાગતાં, શેષ રહે. તેનું નામ લખ્યાંક જેમકે ૭. આમાં ૪ નો અંક છે તે ૪. લખ્યાંક

• અથ તત્ત્વનું ફળ :

લખી આગ્યા પછી જે શેષ રહે, તેને પાંચનો ભાગ આપવો. ભાગતાં ૧, વધે તો પૃથ્વી તત્ત્વ જાણવું. એ તત્ત્વવાળા ધરમાં, ધન ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય,

અને પૂર્ણ આયુષ્ય લોગવી જીર્ણ થઈને પડે. અને જો પાંચે ભાગતાં ૨, વધે તો જળતત્ત્વ જાણવું. તે તત્ત્વવાળું ઘર પાણીથી રચી પચી પડે. ને જો ૩, વધે તો અગ્નિતત્ત્વ જાણવું, તે તત્ત્વવાળું ઘર અગ્નિથી બળે. અને જો ૪ વધે તો વાયુતત્ત્વ જાણવું, તે તત્ત્વવાળું ઘર વાયુની ક્રોધથી પડે. ને જો ૦) વધે તો તે આકાશતત્ત્વ જાણવું, એ તત્ત્વવાળું ઘરને અકસ્માતથી પડી જવાનો ભય રહે છે. વળી એ ઘરમાં વસ્તી ન હોય, શુન્ય રહે, ને જો વાસ પુરે તો સંતતીનો નાશ થાય.

ઉપરના કહેવા પ્રમાણે કોઈપણ ઘર અથવા માસાદનું ગણીતકામ કર્યા પછી પાંચે ભાગવાનું મોહુરત કરીને કામ શરૂ કરવામાં આવે, તે દિવસથી આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે જેટલાં વર્ષ, માસ, દિવસ, વિગેરે આવે તેટલું તેનું આયુષ્ય જાણવું, કેમકે એ ગણીત ઉપરથી આયુષ્ય કટપેલું છે માટે ગણીતનો ઉપયોગ થાય ત્યાંથી તેનું આયુષ્ય જાણવું."

ઉદાહરણ.

હવે કોઈ એક ઘર અગર પ્રાસાદ ૭ ગજને ૧૫) આંગળ લાંબુ છે, ને ૪ ગજને ૩ આંગળ પોહોળું છે. તેનું આયુષ્ય કેટલું? તે ક્ષેત્રની પોહોળાઈ અને લંબાઈના ગજના આંગળ કરી ક્ષેત્રફળ લાવવું. ૭ ગજને ૧૫ આંગળના ૧૮૩ આંગળ થયા ને ૪ ગજને ૩ આંગળના ૯૬ આંગળ તે બંનેનો ગુણાકાર કર્યો તો ૧૮૧૧૭ આંગળ ક્ષેત્રફળ થયું. તેને ૮ નો ગુણાકાર કર્યો, એટલે ૧૪૪૯૩૬ આંગળ થયા. માટે તેટલી ઘડીયોનું, માટી અને કાંકરીથી બનેલા ઘરનું આયુષ્ય થયું. તે આયુષ્યની ઘડીયોને ૫, થી ભાગવી એટલે શેષ ૧ બક્યો માટે તેનું પૃથ્વી તત્ત્વ થયું માટે તે ધન ધાન્યથી વૃદ્ધિવાળું થયું.

હવે તે ફળને ૬૦ નો ભાગ દીધો એટલે ૨૪૧૫ દિવસ ને ૨૬ ઘડીનું આયુષ્ય તે લખ્યાંકને ૩૦ નો ભાગ દીધો એટલે ૮૦ માસ ૧૫ દિવસને ૩૬ ઘડી આયુષ્ય તે લખ્યાંકને ૧૨ નો ભાગ દીધો એટલે ૬ વરસ ૮ માસ ૧૫ દિવસને ૩૬ ઘડીનો આયુષ્ય માટી કાંકરીના ઘરનો થયો, હવે તે આયુષ્યને ૧૦ નો ગુણાકાર કર્યો, એટલે ૬ વરસ ૧૩ માસને ૬ દિવસનો માટી ચુનો ને ઇંટના ઘરનો આયુષ્ય થયો. હવે તે લખ્યાંકને ૩૦ નો ગુણાકાર કર્યો એટલે ૨૦૧ વર્ષ ૩ માસ ને ૧૮ દિવસના પથ્થરને ચુનાથી બનેલા ઘરનો આયુષ્ય થયો.

હવે તે લખ્યાંકને ૬૦ નો ગુણાકાર કર્યો, એટલે ૬૨૭ વર્ષ ૭ માસ ને ૨૪ દિવસ પથ્થર ને સીસાથી બનેલા ઘરનો આયુષ્ય જાણવો. વળી તે લખ્યાંકને ૧૭૦ નો ગુણાકાર કર્યો, એટલે ૧૧૪૦ વર્ષ ૮ માસ ને ૧૨ દિવસ લોહું,

• હવે કાંબીડીનું પ્રમાણ જેટલા ગજ ઘર લાંબું હોય તેટલા ગજને નવે ભાગવા ને ભાગનાં જે ભાગ આવે તેટલા ગજની કાંબીડી કરવી, જેમકે કોઈ ઘર ૨૩ ગજને ૬ આંગળ લાંબું છે ને ૭ ગજને ૨૩ આંગળ પોહોળું છે,

તો તેનું ૧૨ મું ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્ર મનુષ્યગણનું થયું ને દક્ષિણ દિશામાં પડ્યું. માટે તે ઘર પૂર્વ ને પશ્ચિમ બે દિશાનું થયું. હવે તેની કેટલી કાંબડી થઈ ? ૨૩ ગજ ૯ આંગળને ૯ નો ભાગ દેતાં ૨૫ ગજ ૨૫ આંગળ ને ૧ દોરાની કાંબડી થઈ એમ જાણવું.

ઘરનો મકરો.

૧	ગજ આં. ૫-૯	
૨		
૩	૧૫ આં. X	
૪	ગ. આં. ૪-૧૭	
૫	૧૫ આં. X	+
૬	ગ. આં. ૨-૧	X
૭	૧૧ આં.	
૮	ગ. આં. ૩-૧	X
૯	૧૫ આં. X	X
૧૦	ગ. આં. ૫-૧૭	
૧૧		
૧૨	X	

કાંબડીની રેખા વિધાન.

હવે ૫ ગજને ૬ આંગળનો ઓરડો છે તેની બે કાંબડી થઈ એટલે ૫ ગજને ૪૫૫ આંગળ ઉપર રેખા છુટી, ને ૪૫ આંગળ રેખા ને ઓસાર વચ્ચે છુટ રહી ને ૧૫ આંગળનો ભડાનો ઓસાર મળી ૬ ગજ ઓરડાના ઓસારની બહારની ફરક સુધી થયું. હવે ૪ ગજને ૧૭ આંગળથી પરશાળ, તેમાં બે કાંબડી થઈ તેમાં ૪ ગજને ૬૫૫ આંગળ ઉપર કાંબડીની રેખા છુટી એટલે રેખાને પરશાળના ઓસાર વચ્ચે ૭ આંગળ છુટ રહી, ને તેનો ૧૫ આંગળનો ઓસાર એટલે ૫ ગજને ૮ આંગળ પરશાળના ઓસારની બહારની ફરક સુધી થયું.

હવે ૨ ગજને ૧ આંગળની માંડવી, તેમાં એક કાંબડી પડી તે કાંબડીની રેખા, ૧ ગજ ને ૧૫ આંગળ ઉપર છુટી ને ૬ આંગળ માંડવીની ઘેર વચ્ચે છુટ રહી ને ૧૫ નો ઓસાર મળી, ૨ ગજને ૧૬ આંગળ માંડવીની ઘેરની બહારની ફરક સુધી થયું.

હવે ૩ ગજ ને ૧ આંગળનો ચોક, તેમાં બે કાંબડી પડી તેની રેખા ચોકના ગરબે છુટી. એ રીતે કાંબડીની રેખા સમજવાનું છે. તેવી રીતે ગમે તે ઘરની રેખાઓ છોડવી, પણ લાંબાઈનું પ્રમાણ બેઠ ઓછી વધતી કાંબડી કરવી. જેવી કાંબડી તે પ્રમાણે રેખા છુટે. ઘરની તથા ઓરડા પરશાળ ઇત્યાદિની આય એક કલ્પવી બેઠએ.

ઇતિશ્રી વાસ્તુશાસ્ત્રે શિલ્પદિપક ગ્રંથે પ્રકરણ ૪ થું સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૫ મું.

અથોનૃપાણાંભવનાનિવક્ષ્યે ત્વેકાતપત્રાવાનિપાલકસ્ય ।

શતંચહસ્તાષ્ટસમન્વિતંચ વ્યાસંગૃહંચોત્તમમેવતસ્ય ॥ ૧ ॥

અર્થ—ચકવર્તિ રાજેન્દ્રના પ્રાસાદનો વિસ્તાર એકસોઆઠ હાથનો રાખવો બેઠએ. ૧

પેદાપરેભૂમિભૂજોબભૂવુઃ તેષાંગૃહંહસ્તશતાંદિહીન્નં ।

તત્ત્ર્યંશભૂમીશ્વરકોનૃનાથઃ ત્વષ્ટાધિકાશીતિકરંમૃહંસ્યાત્ ॥ ૨ ॥

અર્થ—દ્વાપરમાં જે રાજાઓ હતા તેના પ્રાસાદો ૬૮ હાથનાં હતાં અને તે રાજાઓના તાબામાં રહેતી જમીનનાં એક તૃત્યાંશ જમીનનાં અધિપતીઓનાં મકાનો અઠ્યાંશી હાથનાં હતાં. ૨

ગ્રામૈકલક્ષદ્વયમસ્તિયસ્ય પ્રોક્તોમહામંડલિકોનરેદ્રઃ ।

અશીતિહસ્તંદિકરેણહીનં કુર્યાદ્ગૃહંશોભનમેવતસ્ય ॥ ૩ ॥

અર્થ—એક કે બે ગામવાળા મહામંડલીક કહેવાય છે. અને તેનું ઘર ૭૮ હાથનું કરવું. ૩

પંચાયુતેશોનૃપમંડલીકો ભવેદ્ગૃહંતસ્યકરાષ્ટ્રાષ્ટિઃ ।

સામંતમુખ્યોદ્વયયુતાધિપોસૌ તદ્ગેહમષ્ટેષુકરપ્રમાણં ॥ ૪ ॥

અર્થ—૫૦૦૦૦ ગામવાળા ધણી મંડલીક કહેવાય, અને તેનો મહેલ ૬૮ હાથનો કરવો. ૨૦૦૦૦ ગામવાળો સામંત કહેવાય, તેનું ઘર ૫૮ હાથનું હોવું જોઈએ. ૪

સામંતસંજ્ઞાયુતનાથેવ તદ્દેશમપંચાશદપિદ્વિહીનં ।

તથાતૃતીયોપિતતોર્ધહીન સ્ત્રિંશત્કરાષ્ટ્રાધિકમેવગેહં ॥ ૫ ॥

અર્થ—૧૦૦૦૦ ગામવાળો સામંત હોય તેનું ૪૮ હાથનું કરવું અને ૫૦૦૦ ગામવાળા સામંતનું ૩૨ હાથનું કરવું. ૫

પ્રોક્તઃપ્રવીણૈશ્ચતુરાસિકોસૌ ગ્રામાહિયસ્યૈવસહસ્રમેકં ।

અષ્ટાધિકંવિંશતિહસ્તહર્મ્ય સિદ્ધયૈસમસ્તાનિયથોદિતાનિ ॥ ૬ ॥

અર્થ—એક હજારનો ધણી ચોર્યાશીનો ધણી હોય, અને તેનું ઘર ૨૮ હાથનું કરવું. શાસ્ત્ર રીતી મુજબ ઘર કરવાથી સિદ્ધતા પામે. પણ વીપરીત રીતોથી હાણુ થાય. ૬

ગ્રામાધિપાયેતુશતાધિપાશ્ચ તેસ્વલ્પરાષ્ટ્રાપિસૈન્યપાશ્ચ ।

તેષાંગૃહાઅષ્ટદશાધિકૈશ્ચ કરૈઃસમાનામુનિર્નિર્મિતાશ્ચ ॥ ૭ ॥

અર્થ—સો ગામનો ધણી નહાનો કહેવાય, તેનું અને મહારાજાના સેનાપતીનું ઘર સરખાં કરવાં અને તે ૧૮ હાથનાં હોવાં જોઈએ. ૭

ભૂપાલયાર્ધેનચમંત્રિગેહં યથાધિકારેણભવંતિહીન ।

વ્યાસાદ્દશાંશાધિકમેવદૈર્ઘ્યં કુર્યાદથોપંચમભાગમિદં ॥ ૮ ॥

અર્થ—રાજા કરતાં પ્રધાનનું અરધું અને તેથી ઉતરતા કામદારોનાં ઘર કમ વા અર્ધ અર્ધ ભાગમાં કરવાં ઘરની પહોળાઈથી દશમો ભાગ વધારી લંબાઈ કરવી. નહીંતો પહોળાઈનો પાંચમો ભાગ લંબાઈમાં ઉમેરી દેવો. ૮

ગૃહંચતુર્હસ્તમિતંકરાદિ વૃદ્ધ્યાદિરામાંતમિતિપ્રમાણં ।

તતઃપરંભૂપતિમંદિરાણિ યાવચ્છતંચાષ્ટકરાભિયુક્ત ॥ ૯ ॥

અર્થ—સાધરણ માણસનું ઘર ૩૨ હાથનું અને તે ઉપરાંત રાજા વિગે-
રેનાં ઘર એકસો આઠ હાથનાં હોવાં જોઈએ. ૯

સ્યાદ્ભૂમિરેકાવસુહસ્તગેહે દશાભિવૃદ્ધ્યાચપુનર્દિતીયા ।

પ્રાસાદપ્વામરમપયોશ્ચ હમ્યાણિલોકેમુનિનોદિતાનિ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—આઠ હાથવાળા ઘરની એક લોમ રાખવી, અઠારની બે કરવી, કેવ
કે રાજાનાં ઘરોને, પ્રાસાદ અને માણસનાં ઘરોને હમ્યા કહેવાય. ૧૦

શાલાયાનવધોચપંચકરતોમાનંચવિશ્વાંતકં

ભિત્તેરેવચતુર્દશાંગુલમિતંયાવત્સપાદંકરં ।

આગારસ્યચષોડશાંશરહિતોપ્યર્દ્ધેનહીજોત્થવા

ભિત્તેર્માનમિદંત્રિધાવિરચિતંકલ્પ્યંયથાયોગ્યતઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—પાંચથી તેર હાથસુધીની શાળા હોય તો પાયાની પહોળાઈ ૧૪
આંગળ અથવા ઘરના વિસ્તારથી સોળમો કે સાડાપંદરમો ઓસાર રાખવો એ
પ્રમાણે ભીંતનું માન છે. ૧૧

દૈર્ઘ્યેચંદ્રકલાંગુલોત્તમશિલામધ્યાંગુલોનાંતિમા

વ્યાસોદિમવ ભૂમૃદુચ્છિત્તિરપિત્ર્યંશેનવિસ્તારતઃ ।

હસ્તાદે શ્ચિકરોદયંનવવિઘંપીઠંગૃહેસર્વતઃ ।

વિપ્રાદેરસભૂતવેદગુણકાઃસ્યુઃપીઠકેમેશ્વલાઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—૧૬ આંગળ લાંબો પથ્થર ઉત્તમ, ૧૫ મધ્યમ. ૧૪ કનિષ્ઠ હોય.
૧૬ લાંબી ૧૦ પહોળી શીલ ઉત્તમ, ૧૫ લાંબી ૯ પહોળી મધ્યમ, ૧૪ લાંબી
૭ પહોળી કનિષ્ઠ. પથ્થરની પહોળાઈથી ત્રીજા ભાગે તે જડો હોવો જોઈએ.
શાળાની પીઠી એકથી ત્રણ હાથ સુધીની હોવી જોઈએ. ૧૨

ષઢ્યાવાથશતાર્ધસપ્તતિયુતૈર્વ્યાસસ્યહસ્તાંગુલૈઃ

દ્વારસ્યોદયકોભવેન્નભવનેમધ્યઃકનિષ્ઠોત્તમૌ ।

દૈર્ઘ્યાર્દ્ધેનચવિસ્તરઃશશિકલાભાગોધિકઃશસ્યંતે ।

દૈર્ઘ્યાત્ર્યંશાવિહીનમર્ધરહિતંમધ્યંકનિષ્ઠંક્રમાત ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—ઘરની પહોળાઈના હાથ જેટલા આંગળમાં ૬૦ ઉમેરી તેટલો દ્વારનો ઉદય બનાવવો તે મધ્યમ છે. ૫૦ ઉમેરી ખારણાની ઉલણી મુકેતો કનિષ્ઠ કહેવાય. અને ૭૦ ઉમેરી ઉલણી કરે તો ઉત્તમ છે. ૧૩

જ્યેષ્ઠાપ્રતોલીતિથિહસ્તસંખ્યા પ્રોક્તોદયેવિશ્વકરાચમધ્યા ।

કનિષ્ઠિકારુદ્ધકરાક્રમેણ વ્યાસેષ્ટસમૈવચરાગસંખ્યા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—દરવાજાની ઉલણી ૧૫ હોય તો ઉત્તમ, ૧૩ હોય તો મધ્યમ, ૧૧ હોય તો કનિષ્ઠ કહેવાય. અને વ્યાસ ૮ હાથ હોય તો ઉત્તમ ૭ હોય તો મધ્યમ અને ૬ હોય તો કનિષ્ઠ જાણવો. ૧૪

ગેહોદયંતુવિભજેન્નવધાષડંશ સ્તંભોર્દ્ધભાગસમંકંભરણંશિરશ્ચ ।

કુંભિહ્યુદંબરસમૈકાવિભાગતુલ્યા પટ્ટશ્ચતંત્રિકયુતઃસમમાનઐવ ૧૫

અર્થ—લોંચતળીએથી પાટડા સુધી ઉલણીના ૬ ભાગ કરવા, તેમાંથી છ ભાગનો થાંભલો અને અડધા ભાગનું ભરણું, અડધા ભાગનું શરૂ, એક ભાગની કુંભી ઉંખરાના મથાળા ખરોખર કરવી અને એક ભાગમાં કનેરી સહીત પાટડો કરવો. ૧૫

દીપાલયોદક્ષિણાદિગ્વિભાગે સદાવિધેયોર્ગલયાસમાનઃ ।

વામેચમધ્યેનશુભાયગેહે સુરાલયેવામદિશીષ્ટસિદ્ધયૈ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—ગોખલો અથવા આળિયાં જમણા અંગે રાખવાં, આલયની ખરોખર રાખવાં, ડાબે કે મધ્યે ન કરવાં, દેવમંદીરમાં ડાબીકોર હોયતો હરકત નહી. ૧૬

દ્વાપ્રેક્ષટકીમુખંચતદધોદ્વાઃષોડશાંશાધિકં

સર્વવાશુભમિચ્છતાચસતતંકાર્યંતુપટ્ટાદયઃ ।

તન્નૂનંનશુભંતુલાતલગતંકુક્ષૌતથાપૃષ્ઠં

કાષ્ટંપંચકણ્વનીતમહિતંયન્મૂલપૂર્વોત્તરં ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—ઘરના ખારણા આગળ ખડકી મુકવી. ખારણાની ઉલણીને સોળમે ભાગ ખડકીમાં ઉમેરી તેટલી ઉલણી વાળી ખડકી કરવી. ૧૭

દ્વારોર્દ્ધેયદ્વારમસ્યપ્રમાણં સંકીર્ણવાશોભનંનાધિકંતત્ ।

હસ્વદ્વારાણ્યેવ્યાન્નિપ્રથાનિ તેષાંશીર્ષાણ્યેકસૂત્રાણિકુર્યાત્ ॥૧૮॥

અર્થ—ખારણામાં ખારણું મુકવામાં આવે તેનું પ્રમાણ એ કે અંદરના ખારણાથી બહારનું ખારણું સાંકડું ન કરવું અને મુંદીર બનાવવું, ઉભણી ન વધારવી. નીચે ઉપરનાં ખારણાંનાં મથાળાં એકસુત્ર રાખવાં. ૧૮

સર્વદ્વારંચીયમાનંરુજાથૈ યદ્વાહસ્વંતત્કરોત્યર્થનાશં ।

ગેહાદ્યંતર્પૂર્વવાસ્તુસ્વરૂપં.તેષાંભંગાન્નૈવસૌખ્યંકદાધિત્ ॥૧૯॥

અર્થ—કોઈપણ તૈયાર ખારણું ચણીલેવામાં આવે તો ઘરનાં માણસમાં રોગ થાય. અને નાનું મોટું કરવામાં આવેતો ધન નાશ થાય. પ્રથમ વાસ્તુ કરેલ ઘરનો ભંગ કરવામાં આવેતો ઘરઘણી સુખ ન પામે. ૧૯

દૈર્ઘ્યેસાર્ધશતાંગુલંચંદશભિર્દીનંચતુર્ધાવધિઃ

પ્રોક્તંચાંથશતંત્વશીતિસહિતંયુક્તંનવત્યાશતં ।

તદ્વદ્શોઢશભિઃ શતંચનંવભિયુક્તતથાશીતિકં

દ્વારંમત્સ્યમતાનુસારિદશકંયોગ્યંવિધેયંબુધૈઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—મત્સ્ય પુરાણ પ્રમાણે ખારણાની ઉભણી ૧૫૦-આંગળના પ્રમાણમાં કરવી, તેમજ ૧૪૦-૧૩૦-૧૨૦-૧૧૦-૧૮૦-૧૬૦-૧૧૬-૧૦૬-૮૦ એવા પ્રમાણમાં પણ ક વી. ૨૦

સ્વયમપિચકપાટોદ્ઘાટનંવાપિધાનં

મયદમધિકહીનંશાખયોર્વાવિચાલે ।

પુરુષયુવતિનાશંસ્તંભશાખાવિહીનં

મયદમશિલકાષ્ટાગ્રંયદાધઃસ્થિતંસ્યાત્ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—ખારણાં પોતાની મેળે બંધ થાય અનેઉઘટે, અને શાખો એક તરફ પહોળી અને બીજી તરફ સાંકડી હોયતો ભય પેદા થાય. થાંભણો, અને શાખા બિનાતું દ્વાર હોયતો સ્ત્રી પુરૂષનો નાશ કરે. લોકડાની થડ ટોચનો વિચાર કરી ઉપર નીચે ખારશાખ મુકાયતો ભય કરે. ૨૧

દેવાલયંવામ્બવનંમઠશ્ચ માનોઃકરૈર્વાયુભિરેવમિન્નં ।

તત્મૂલભૂમૌપારિર્જનીયં છાયાગતાયસ્યગૃહસ્યકૂપે ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—મંદીર, મઠ કે ઘરના પ્રથમ ભાગમાં વાયુ કે સૂર્ય ન આવવો જોઈએ. અને જે ઘરની છાયા ત્રીજા કે બીજા પહોરે ક્વામાં ઉતરે તો ઘર ઉત્તમ ન કહેવાય. ૨૨

નૈકોલધુર્વામદિશાવિભાગે મધ્યોદ્ધિપદ્ધારુનવર્ણગેહં ।

સ્તંભાસનંહીનમપિક્ષયાય યદાધિકંરોગકરંતદાસ્યાત્ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—એક અલીંદ ઘરની ડાબી બાજુ હોય તે સારું નહીં. શાળા કે ઘરમાં એક પાટડો સારો નહીં. કુંભી પણ પ્રમાણ કરતાં ઓછી વધતી હોય તે ક્ષય કરે કે રોગ કરે. ૨૩

સ્તંભોષ્ટાસસુવૃત્તભદ્રસહિતોરૂપેણચાલંકૃતઃ

યુક્તઃપલ્લવકૈસ્તથાભરણકંચત્પલ્લવેનાદૃતં ।

કુંભીભદ્રયુતાકુમારસહિતંશીર્ષતથાકિન્નરાઃ

પત્રંચેત્તિગૃહેનશોભનભિદંપ્રાસાદકેશસ્યતે ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—ઘરમાં આઠ હાંસવાળો, ગોળ ખાંચાવાળો, મુર્તીવાળો, પાંદડાવાળો, કોતરેલા ભરણાવાળો, કુંભીમાં ભદ્ર હોય તેવો, સ્થંભશરામાં કીચકવાળો, કીન્ન-
રવાળો, પત્ર કોતરેલો એવા થાંભલા સારા નહીં તેતો મહેલમાંજ શોભાય. ૨૪

સ્તંભોદ્વયોર્મધ્યગતોનશસ્તઃ શુભંકરૌપદ્મયુગાંશતોદ્વૌ ।

ગૃહેપ્રશસ્તાશ્ચતુરસ્રકાસ્તે સ્તંભાનકંદેનવિનાપ્રશસ્તાઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—એક થાંભલો બે ઘરવચે હોય તે નહારું પણ ભારવટ કે લગ એમ ચાર હોય તે સારા પણ તે ચોખંડા હોવા જાઇએ. થાંભલો કુંભી વિના સારો નહીં. ૨૫

ઉચ્છ્રાયાર્દ્ધવિનિર્ગતંશરયુગાંશેનાધિકંશસ્યતે

છાદ્યંપદ્મસમાનકંસુખકરંનાશાયનિમ્નોન્નતં ।

તત્કાકસ્યચપક્ષવચ્ચકુમુદાભંસૌર્ષિકાલાપકં

પ્રાલંબંચકરાલકંહિવિબુધૈઃપ્રૌક્તંચતત્ષડ્વિધં ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—કરાની ભણીથી અડધ કરાની ટોચમાં ઉમેરી જેટલી ઉંચાઈ થાય તેટલો કરો કરવો. છાપરાને વધારે ઢાળ રાખવો હોય તે કરાની ઉભણીનું અડધ ઉમેરું હોય તે પણ મુળ કરાનો ચોથોભાગ ઉમેરી ઉભણી કરવી. ઢાળ પાટડાથી નીચો કે ઉંચો રાખવો નહીં. ૨૬

ભૂમ્યારોહણમુદ્ધતસ્તદુપરિપ્રાગ્દક્ષિણંશસ્યતે

દ્વારંતૂર્દ્ધભવંચભૂમિરપરાહસ્વાર્કિભાગૈઃક્રમાત્ ।

પ્રાસાદેચમઠેનરેંદ્રભવનેશૈલઃશુભોનોગૃહે .

તસ્મિન્મીત્તિષુબ્રાહ્મકાસુશુભદઃ પ્રાગ્ભૂમિકુંભ્યાંતથા ॥ ૨૭ ॥

અર્થઃ—પહેલાં બારણામાં ગયા પછી જમણા હાથ તરફ મેડીપર જવાની નીસરણી હોય તે સારી. નિચલા બારણા કરતાં મેડીનું બારણું બારમે અંશે ઘટતું કરવું, મેડીની ઉભણી પણ બાર અંશે ઓછી કરવી. ૨૭

પૃષ્ઠક્ષેણાનંતરમેવબ્રાહ્મ્યાત્ ગૃહમ્વેશોનશુભંકરોસૌ ।

ગૃહસ્યપૃષ્ઠેયદિરાજમાર્ગસ્તદાદિંભૂમેર્નાહિપૃષ્ઠમક્ષિયં ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—બહારથી ઘરની પ્રથમ પછીત નજરે પડતાં અંદર જવાય તો તે નહાડું. પછીતે રાજમાર્ગ હોય તો સાડું. પણ મેડી નિચેના ભાગની પછીત જોવાય અને અંદર જવાય તો પણ સાડું નહીં અને રાજમાર્ગ હોય તો દોશડપ છે. ૨૮

जीर्णगेहंभित्तिभमंविशीर्णं तत्पातव्यंस्वर्णनागस्यदंतैः ।

गोशृंगैर्वाशिल्पिनानिश्चयेन पुजांकृत्वावास्तुदोषोनतस्य ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—જે ઘર જુનું થયું હોય, ભીંત પડી હોય, વેરાન હોય, તેને પાડી ફરી ચણાવવું હોય તો સુવર્ણ હાથીદાંત તથા સુવર્ણ ગાયના શીંગડાથી ઘર પાડવું અને પાડ્યા પહેલાં વાસ્તુપૂજા કરવી. ૨૯

हर्म्यस्यापिसमृद्धितोगृहपतिर्वृद्धियदापीहते

सर्वाशासुविवर्धनंचफलदंदुष्टंतदेकत्रच

प्राग्मित्रैरपिवૈરमुत्तरदिशाभागेमनस्तापकृत

पश्चादर्थविनाશिदक्षिणदिशःशत्रोर्भयंवर्द्धते ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—પૈસાદાર માણસનું ઘર કરવું હોય તો જમીન ઘરમાં વધારવી, પૂર્વની એકમ વધેતો મિત્રમાં વેર વધે. પશ્ચિમની વધેતો ઘર નાશ થાય, ઉત્તરની વધેતો સંતાપ થાય, દક્ષિણની વધેતો શત્રુભય થાય. થોડી થોડી ચારે બાજુએ વધારવી. ૩૦

वामांगोधनवस्त्रदेवभवनंधातुश्रियोर्वाजिनः .

नार्यास्त्वोषधभोजनस्यभवनंस्याद्वाटिकावामतः

वह्नेर्गोर्जलदंतिશસ્ત્રસદનંસ્ત્રીણાંતથાદક્ષિણે :

સ્થાનંમહિષમાજમૌર્ણિકમિદંયામ્યામિમધ્યેશુભં ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—ધન, વસ્ત્ર, દેવ, લક્ષ્મી, ધાતુ, રાણી, ઘોડો, ઔષધ, વાઘ, ભોજન વગેરેનું સ્થાનક રાજાએ મહેલથી ડાંખી બાબતું કરવું. અગ્નિ, ગાય, જળ, હાથી, શસ્ત્ર, સ્ત્રીઓનાં રહેઠાણો જમણી બાબતું કરવાં. હેંશ, બકરાં ગાડરોનાં દક્ષિણ તથા અગ્નિ કોણે કરવાં. ૩૧

સુગ્રીવેવરુણેસુરેગણવરેસ્યાદ્ઘોટકાનાંગૃહં

દ્વાસ્થેયુદ્ધગૃહંચનૃત્યરમણગંધર્વદેવાશ્રિતં ।

રાજ્ઞોમાતૃગૃહંજયેંદ્રજયકેરુદ્રેમહિષ્યાગૃહં

સત્યધર્મગૃહંસ્વોવ્યયગૃહંપ્રોક્તંજયેશ્રીગૃહં

॥ ૩૨ ॥

અર્થ—સુગ્રીવ, “વરુણ, અસુર,” પુષ્પદંત, એના સ્થાનકે ઘોડાશાળા કરવી. નંદીના સ્થાનકે યુદ્ધગૃહ કરવું. ગંધર્વ સ્થાને નાટ્યશાળા. જય ઇંદ્રજયને ઠેકાણે રાજમાતાનું ગૃહ કરવું. રુદ્રસ્થાને પાટરાણીનું ઘર કરવું. સત્યસ્થાને ધર્મશાળા, સૂર્યસ્થાને વ્યયશાળા કે તીર્થેરી અને જય સ્થાનકે લક્ષ્મીનું સ્થાન કરવું. ૩૨

ઈશપ્રાચ્યોરંતરેગર્દભાનામુષ્ટ્રાણાંવાસ્થાનમેવાત્રકાર્યં ।

ધાન્યાગારંસ્યાચ્ચવાયવ્યકોણે મુંશેપ્યેવંશંભુકોણેશિવાર્ચા ॥૩૩॥

અર્થ—ઈશાને પૂર્વે મધ્યમાં ગધેડાનું સ્થાનક કરવું. અને ઉંટનું કરવું. વાવ્ય કોણે ભૂશસ્થાને કોઠાર કરવો, ઇશાને શંકર દેવળ કરવું. ૩૩

પ્રાક્પશ્ચિમેમારુતવહ્નિકોણે પ્રોક્તાપ્રવીણૈરપિનૃત્યશાલા ।

વર્ષોગૃહંશત્રિચરસ્યકોણે સ્યાત્પશ્ચિમેભોજનશાલિકાચ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—પૂર્વે, પશ્ચિમે, વાયવ્યે અને અગ્નિ કોણે નાટકશાળા કરવી, નૈ-રૂત્યે પાયબાનું અને પશ્ચિમે ભોજનગૃહ કરવું. ૩૪

પ્રાક્શોભાનૃપમંદિરેચપુરતઃસ્થાનંતથાપૌત્રકં

વામાંગેનૃપતેસ્તથાયુધધરાઃકૃષ્ણાતનુત્રાણિચ ।

છત્રંચામસ્તાંપસાઃસ્વગુરવસ્તાંબૂલધૃક્દક્ષિણે

મેહાધીશર્યદ્દ્વચ્છયાંચશયનંસર્વાસુભૂમીષુચ

॥ ૩૫ ॥

અર્થ—મહેલમાં સારો મંડપ બનાવવો. અને તેની ખાસે કુમારોનો મહેલ

કરવો. ડાબી બાજુ, યોદ્ધા અને બખતરોનું ઠેકાણું કરવું. જમણી બાજુ છત્ર ધરનાર, ચામર ઢાળનાર, ગુરૂનું, તંબોળીનું રહેઠાણ કરવું. શયનગૃહ તો મરજી મુજબ કરવું. ૩૪

વિવસ્વદાસ્યેધ્યયનેપ્રસિદ્ધવાદિત્રગેહંસવિતુર્વિધેયં ।

પૂષાશ્રિતંભોજનમંદિરંચમંદ્યાનસંવહિદિશાવિભાગે ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—પાઠશાળા, વિવસ્તના સ્થાને કરવી, સવિતાના સ્થાને વાજાંત્રશાળા અને પુષના સ્થાને લોજનગૃહ અને અગ્નિ કોણે રસોડું એમ કરવું. ૩૬

માહેંદ્રાસ્યેગોપુરંદ્વિત્રિભૂમં ભાનોઃસંસ્થ્યાતસ્યમધ્યેવિધેયા ।

ઉક્તાનુક્તંમંદિરાદૌનિવેશે ત્વષ્ટ્રાકાર્યંચાજ્ઞયાભૂપતીનાં ॥૩૭॥

અર્થ—ઇંદ્રસ્થાને બે કે ત્રણ ભૂમિ જાળો દરવાજો કરવો તેમાં સૂર્યની ગતિની સંજ્ઞા ગણવાનું ચંદ્ર રાખવું. આ સિવાય જે જણવિદ નથી તે પણ રાજા આજ્ઞા કરે તો તે પણ કરવું. ૩૭

વિક્ષાલાંતંહ્યેકશાલાદિગેહં જ્યેષ્ઠામધ્યાકન્યસાદક્ષિણાંગાત્ ।

શાલાકાર્યાલાકગેહેયુવાંતા ત્રિદ્રયેકાઃસ્યુર્ભૂમયસ્તેષુનૂનં ॥૩૮॥

અર્થ—એકથી માંડી દશશાળા સુધી ઘરો બનાવવાં, તેમાં ઉત્તમ મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એવા ત્રણ પ્રકારો છે, પણ લોકો વાસ્તે એકથી ચારશાળા સુધી ઘરો કરવાનાં છે. તે એક, બે, કે ત્રણ માળ સુધી કરવાં કહ્યાં છે. ૩૮

પ્રકરણ ૬ ટું.

ગામમાં વાસ કરવાનો વિચાર.

યદ્ગંધ્યંકસુતેશદિહનીતમસૌગ્રામઃશુભોનામમા ।

ત્સંવર્ગદ્વિગુણંવિધાયપરવર્ગાદયંગજૈઃશેષિતમ્ ॥

કાકિણ્યસ્ત્વર્નયોશ્ચતદિવરતો યસ્યાધિકાઃસોઽર્થદો ।

ઽથદ્વારંદ્વિજ વૈશ્યશુદ્રનૃપરાશિનાંહિતંપૂર્વતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે પોતાના નામની રાશીથી ગામની રાશી ૨, ૯, ૫, ૧૦, મી હોયતો એ ગામમાં રહેવું તે શુભ છે.

વળી પોતાના નામનો જે પહેલો અક્ષર હોય તે પોતાનાં વર્ગે જાણવો. તે વર્ગને જમણે કરવો ને પછી ગામના વર્ગને જોડવો. મંછી ગામના વર્ગને બ-

મણી કરી પોતાનો વર્ગ જોડવો. તે બે વર્ગને જુદા જુદા રાખી ૮) નો લાગ દેવો. લાગ દેતાં બે ખંચે તે કાકિણી સંજ્ઞા કહેવાય, બેમાંથી જેની કાકિણી વધે તે લાભ આપે ને જેની ઘટે તે લેણદાર.

પ્રાક્ષણ, વૈશ્ય, શુદ્ર, ક્ષત્રી ચારે વર્ણની રાશી વાળાઓને કમથી. પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમને ઉત્તર દિશાનાં દ્વાર રાખવાં એ શુભ છે.

ઉદાહરણ.

કોઈ એક માણસનું નામ ધનંજય છે ને ગામનું નામ ત્રિશ્વનગર છે. હવે ધનંજયનો ૫) મો વર્ગ થયો ને ગામનો વર્ગ ૭) મો થયો તો પાંચને બમણા કર્યા તો ૧૦) થયા તેમાં ગામનો વર્ગ મેળવતાં ૧૭) થયા, તેને આઠે લાગતાં ૧) વધ્યો તે માણસની કાકિણી.

હવે ગામનો વર્ગ ૭) છે તેને બમણા કર્યા એટલે ૧૪) થયા ને તેમાં ધણીનો વર્ગ ૫ મો મેળવ્યો એટલે ૧૯ ની સંજ્ઞા થઈ તેને આઠે (૮) લાગ દેતાં ૩) વધ્યા તે ગામની કાકિણી થઈ. તેમાં મનુષ્યની કરતાં ગામની કાકિણી વધી માટે મનુષ્ય પાસે ગામ માગે તે ઠીક નહીં. ૧

ગામમાં વસવા વિશે.

ગાસિહનક્રમિથુનં નિવસેન્નમધ્યે ।

ગ્રામસ્યપુર્વકકુમ્ભોઽલિજ્ઞપાંગનાશ્ચ ॥

કર્કોધનુસ્તુલભમેષઘટાશ્ચતદ્ ।

દ્વર્ગાઃસ્વપંચમપરાબલિનઃસ્યુરૈંદ્રયાઃ

॥ ૨ ॥

અર્થ—વૃષભ, સિંહ, મકર, મીથુન એ રાશીવાળાને ગામની મધ્યમમાં ન વસવું, ને વૃશ્ચિક રાશીવાળાને, ગામની પૂર્વે ન વસવું, ને મીન રાશીવાળાને અગ્નિ કોણે ને કન્યા રાશીવાળાને દક્ષિણે ને કર્ક રાશીવાળાને નૈરૂત્યે, ને ધન રાશીવાળાને પશ્ચિમે, ને તુળારાશીવાળાને વાવ્યકોણે, એને મેષરાશી વાળાને ઉત્તરે, ને કુંભ રાશીવાળાને ઈશાન કોણમાં વસવું નહીં, પોતાના વર્ગથી પાંચમો વર્ગ શત્રુ છે માટે પૂર્વાદી જે આઠ દીશાયો તેમાં સમવર્ગ જોઈ વસવું તો બળવાન છે. ૨

આયપૂરથી ઘરનાં દ્વાર મુકવાની રીત.

દ્વર્ગાદિકાઃસર્વદિશિદ્વજેમુખે ।

કાર્યં હસૈ પૂર્વયમોત્તરેતંથા

પ્રાચ્યાં વૃષે પ્રાગ્યમયોર્ગજેઽથવા ।

પશ્ચાદુદક્યર્વયમે દિજાદિતઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—જે ઘરની ધ્વજ આય હોયતો ઘરનું દ્વાર સર્વે દિશાઓમાં રાખવું અને સિંહાય હોય તો ઘરનું પૂર્વ, દક્ષિણ, ઉત્તર ત્રણ દીશામાં સુખ રાખવું, વૃષાય હોય તો પૂર્વમાં દ્વાર કરવું, ને ગન્ય હોય તો પૂર્વ ને દક્ષિણમાં દ્વાર કરવું અથવા પ્રાક્ષણને આદી લેઇ ચારે વર્ણને ક્રમથી પશ્ચિમ, ઉત્તર, પૂર્વ, દક્ષિણ દીશામાં દ્વાર શુભ છે. ૩

ઘરમાં વાસ કરવાનાં નિષેધ ગ્રહ.

ગૃહેશં તત્ત્સ્ત્રીસુખં વિક્ત નાશૌ

ઽર્કે દ્વીજ્ય શુક્રે વિબલેઽસ્તનીચે ।

કર્તુઃસ્થિતિર્નોવિધુ વાસ્તુનોર્મે

પુરસ્થિતે પૃથ ગતે સ્વનિશ્ચાત્ ॥ ૪ ॥

અર્થ—ઘરના સ્વામીની જન્મરાશિથી જો સૂર્ય, ચંદ્ર, બૃહસ્પતિ અને શુક્ર નિર્બલ હોય, અથવા અસ્ત હોય અથવા નીચ રાશિપર હોય તો ક્રમથી, સ્વામી, સ્ત્રી, સુખ, ને વિક્ત [લક્ષ્મી] નો નાશ કરે છે. વળી ચંદ્રનું નક્ષત્ર અને વાસ્તુનું નક્ષત્ર એ જ સનસુખ હોય તો ઘરના સ્વામીનો એ ઘરમાં વાસ ન હોય અને જો વાસ પાછળથી હોય તો તે ઘર ચોરથી ખોદાય. ૪

કઇ તીથીમાં ઘરનું દ્વાર ન મૂકવું તે વિષે.

પુર્ણેદુતઃ પ્રાગ્વદનં નવમ્યાદિષૂત્તરાસ્યં ત્વથ પશ્ચિમાસ્યમ્ ।

દર્શાદિતઃ શુલ્કદલે નવમ્યા દૌદક્ષિણાસ્યં ન શુભંવદંતિ ॥૫॥

અર્થ—પૂર્ણિમાથી તે કબ્જપક્ષની આઠમ સુધી પૂર્વના સુખવાળું ઘર ન કરવું. ને નૌમીથી તે ચૌદશસુધી ઉત્તરસુખનું ન કરવું. ને અમાવાસ્યાથી શુકલપક્ષની આઠમ સુધી પશ્ચિમ સુખનું ન કરવું. ને શુકલ પક્ષની નૌમથી તે ચૌદશ સુધી દક્ષિણના સુખનું ઘર ન કરવું. ૫

ઘર કરવાનાં વાર ને લગ્ન.

ભોમાર્ક રિક્તા માતુને ચરોનેગોવિ પંચર્કે ।

ઞ્વષ્ટાંત્પંથૈઃ શુભૈર્ગૈર્હારંભ સ્ત્ર્યાયારિગૈઃ સ્વલૈઃ ॥ ૬ ॥

અર્થ—મુંગળવાર, રવીવાર, રીકતાતીથી, અમાવાસ્યા, અષ્ટમીને ચરલગ્ન, પંચક, એટલાને સ્ત્ર્યાગીને ૧૨, ૮ મે લગ્ને શુભગ્રહ હોય અને ૩, ૬, ૧૧, મે

લગ્ને પાપગ્રહ હોય તો ઘર કરવાનો આરંભ કરવો. ૬
 ઘરમાં કુવો કરવાની દીશા જોવાનું.

કૂપે વાસ્તોર્મધ્યદેશેઽર્થનાસા
 સ્વૈશાન્યાદૌ પુષ્ટી રેશ્વર્યવૃદ્ધિ ।
 મૂનોર્નાશઃ સ્ત્રીવિનાશ સૃતિશ્ચ
 સંપત્ પીઠા શત્રુઃ સ્યાન્ન સૌખ્યમ્ ॥ ૭ ॥

અર્થ—ઘરના મધ્ય ભાગમાં કુવો કરે તો ધનહાની થાય, ને ઇશાન્ય કોણમાં કરે તો પુષ્ટી કરે, પૂર્વ દીશાએ કરે તો ઐશ્વર્ય વૃદ્ધી કરે, તથા અગ્નિ કોણે કરે તો પુત્ર નાશ કરે ને દક્ષિણ દિશામાં કરે તો સ્ત્રીનો નાશ કરે, અને નૈરૂત્ય કોણમાં કરે તો ઘરધણીનું મૃત્યુ થાય, પશ્ચિમે કરે તો શુભ છે, વાઘ્યકોણમાં કરે તો શત્રુની પીડા થાય, ને ઉત્તર દીશામાં કુવો કરે તો સુખ ઉપજે. એ રીતે કુવો કરવાની દીશાઓ સમજવી. ૭

ઘરના આવરદા જાણવાની રીત.

જીવાર્ક પિચ્છુક શૈશ્વરેષુ
 લમારિજા મિત્ર સુખ ત્રિગેષુ ।
 સ્થિતિઃ શતંસ્યા ચ્છરદાં સિતર્કા
 રજ્યેતનુત્ર્યંગ સુતે શતેદ્રે ॥ ૮ ॥

અર્થ—ઘરનો આરંભ કરતી વખતેજ જો (૧) લગ્નમાં ગુરુ, (૨) સૂર્ય, (૩) મામાં શુક્ર, (૪) તથા લગ્નમાં બુધ ને (૩) જામાં શની હોય તો ઘર ૧૦૦) વર્ષ સુધી કાયમ રહે. (૨) અને જો શુક્ર લગ્નમાં ને (૩) જો સૂર્ય ને (૬) કે મંગળ ને (૫) મે ગુરુ એ રીતે ગ્રહ હોય તો ઘર ૨૦૦) વર્ષ સુધી આબાદ રહે. ૮

લમાંબરાયેષુ મૃગુજ્ઞમાનુભિઃ
 કેંદ્રેગુરૌવર્ષશતાયુરાલયમ્ ।
 બંધોગુરૂર્યોમ્નિશશીકુજાર્કજૌ
 લાભેતદાશિતિ સમાયુરાલયમ્ ॥ ૯ ॥

અર્થ—(૧) ગ્રહારંભની વખતે લગ્નમાં શુક્ર ને ૧૦) મે બુધ ને ૧૧) મે સૂર્ય અને લગ્ન રહીત કેંદ્રસ્થાનમાં પ્રહરપતી હોય તો વે ઘરનો ૧૦૦) વર્ષનો આવરદા હોય. (૨) જો લગ્ન પ્રહરપતી; ને ૧૦) મે ચંદ્ર, મંગળને શની ૧૧) મે સ્થાને હોય તો જો ઘરનો આવરદા ૮૦) વર્ષનો હોય.

લક્ષ્મીયુક્ત ધરનો યોગ.

સ્વોચ્છેશુક્રેલમ્ભગેવા ગુરોવૈશ્વમ્ભગત્તેજ્યવા ।

શનોસ્વોચ્છેલામ્ભગેવા લક્ષ્મ્યાયુક્તંચિરગૃહમ્ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—ગ્રહારંભ વખતે લગ્નમાં શુક્ર ઉત્થનો હોય, વા કર્કનો પ્રહર્યપતિ ૪) થે હોય, વા તુળાનો શની ૧૧) મે' હોય, તો ઘણા કાળ સુધી તે ઘર લક્ષ્મી યુક્ત રહે., ૧૦

ધર ખીજા ધણી પાસે જવાના યોગ.

દ્યુનાંબેર યદૈકોઽપિપરાંશસ્થોગૃહોગૃહમ્ ।

અબ્દાંતઃપરહસ્તસ્થં કુર્યાન્નદ્રર્ણપાજ્વલઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જ્યારે એકપણ ગૃહશત્રુના નવાંશકમાં પ્રાપ્ત થઈને ૭ મે વા ૧૦ મા સ્થાનમાં હોય અને વરણનો સ્વામી નિર્બળ હોય, તો એક વર્ષમાં તે ઘર ખીજે ઠેકાણે વેચાઈ જાય ને જો વરણનો સ્વામી બળવાન હોયતો તે ન જાય. ૧૧

ધરના આરંભમાં નક્ષત્ર વારનાં વિશેષ ફળ જોવાનું.

પુષ્યધ્રુવેંદુહરિસર્પજલૈઃસર્જીવૈ

સ્તદ્વાસરેણચક્રતં સુતરાજદંસ્યાત્

દ્વિશાશ્વિતક્ષવસુ પાસિશિવૈઃસશુક્રે ।

વૌરેસિતસ્યચગૃહં ધનધાન્યદંસ્યાત્ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—પુષ્ય ધ્રુવસંજક, મૃગશીર, શ્રવણ, અશ્વિષા, પુર્વાશાદા એ નક્ષત્રોમાં જેનાપર પ્રહર્યપતિ હોય, એ નક્ષત્રમાં અને પ્રહર્યપત વારમાં જો ગ્રહારંભ હોય તો તે ઘર પુત્ર પરીવારવાળું અને રાજ સંપત્તી મળે તેવું થાય, અને વિશાખા, અશ્વિની, ચીત્રા, ધનીષ્ઠા, શતભીષા, આર્દ્રા એ નક્ષત્રોમાં જેના ઉપર શુક્ર હોય ને શુક્રવારમાં ગૃહારંભ કરવામાં આવે તો તે ઘર ધનધાન્યની વૃદ્ધી કરે તેવું થાય. ૧૨

સારેઃકરેજ્યાંત્પમર્ધાંબુમૂલૈઃ

ઋજેઽલ્હિવેશ્મામિસુતાર્તિદંસ્યાત્ ।

સઘૈઃકદાસ્રાર્યમતક્ષહસ્તૈ

જ્ઞસ્યૈવવારેસુત્રપુત્રદંસ્યાત્ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હસ્ત, પુષ્ય, રેવતી, મંઘા, પુર્વાષાદા, મૂર્ગશિર, એ નક્ષત્રોમાં કોઈ

નક્ષત્રપર મંગળ હોય, ને તે દિવસે મંગળવાર હોય ને ઘરનો આરંભ કરવામાં આવે તો તે ઘરમાં અગ્નિનો લય અગર પુત્રની પીડા હોય. વળી રોહણી, અશ્વિની, ઉત્તરાશ્વિની, ચીત્રા, હસ્ત, એ નક્ષત્રોમાં કોઈ નક્ષત્રપર બુધ હોય ને બુધવારમાં ઘરનો આરંભ કરવામાં આવે તો તે ઘરમાં સુખ અને પુત્ર દાયક હોય. ૧૩

અજૈકપદહિર્બુધ્ન્ય શુક્રમિત્રાનિલાંતકૈઃ ।

સમંદૈર્મદવારે સ્યાદક્ષોભૂતયુતંગૃહમ્ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—પુર્વાભાદ્ર, ઉત્તરાભાદ્ર, જેષ્ઠા, અનુરાધા, રેવતી, સ્વાતી, ભરણી, એ નક્ષત્રોમાં કોઈ નક્ષત્ર ઉપર શની હોય, વળી શનીવાર હોય ને ઘરનો આરંભ કરવામાં આવે તો તે ઘરમાં ભુતનો વાસ થાય. ૧૪

સૂર્ય, ચંદ્ર, યુક્ત નક્ષત્ર અને વારન લખ્યા તે ઉપર વશીષ્ઠીનું વચન છે કે

અમિનક્ષત્રગેસુર્યે ચંદ્રેવાસંસ્થિતેયદી ।

નિર્મિતંમન્દિરનૂન મમિનાદહ્યતેચિરાત્ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—સૂર્ય, ચંદ્ર, જ્યારે કૃતિકા ઉપર હોય તે નક્ષત્રમાં ને રવી ને સોમ-વાદમાં ઘરનો આરંભ થાય તો અગ્નિલય હોય, પણ અહીંમાં એક શંકા છે. કેમકે કૃતિકા નક્ષત્ર તો સ્વયંબ્રહ્મ નથી ને કેમ લખ્યું. એના લીધે એ શ્લોકનું એ પ્રયોજન છે કે વિહાત નક્ષત્ર ન મળવામાં કદાચીત્ એના વિશે ન કરી લે, એટલા માટે એ વાક્ય નિષેધાર્થ અને અત્યંત દુષીત છે. ૧૫

અથદ્વારચક્રની સમજણ.

સૂર્યર્શાદ્યુગમૈઃ શિરસ્યધફલં લક્ષ્મીસ્તતઃકોણમૈ

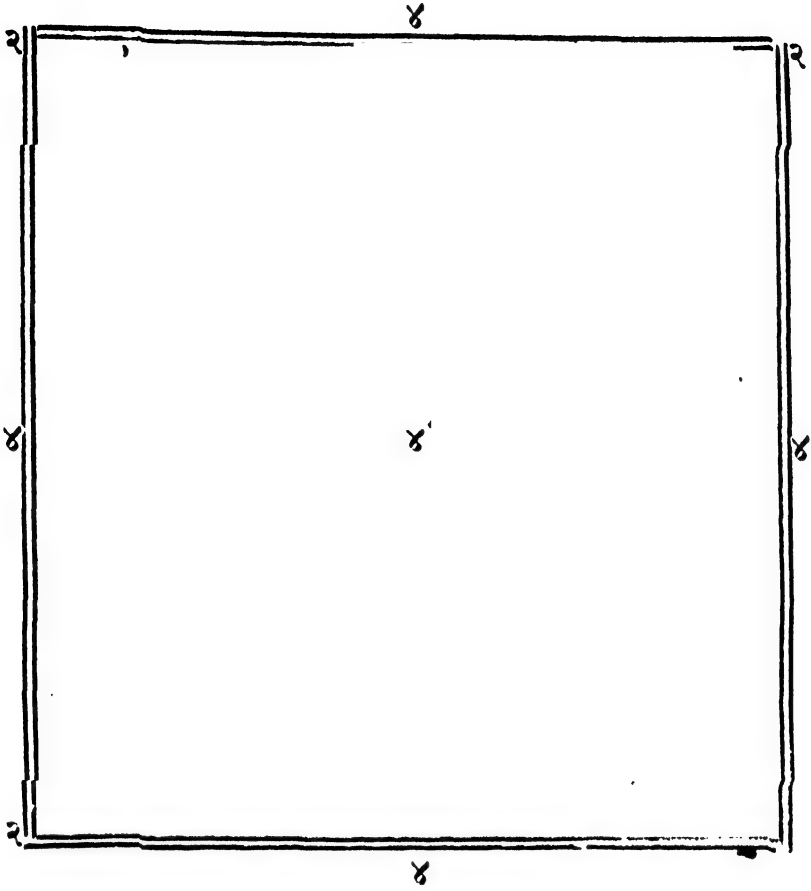
નાગૈરુદ્ધસનંતતોગજમિતેઃ શાખાસુસૌખ્યંભવેત્ ।

દેહેલ્યાંગુણમૈર્મૃતિર્ગૃહપતૈર્મધ્યસ્થિતૈર્વેદમૈઃ

સૌખ્યંચક્રમિદં વિલોક્યસુધિયા દ્વારંવિધેયંશુભમ્ ॥૧૬॥

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ૪) નક્ષત્ર દ્વારના શારે મુકવાં તેનું ફળ એ છે કે લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ કરે, પછી ૮) ચારે કોણમાં (દરેક કોણે બન્ને) મુકવાં તેનું ફળ નેષ્ટ છે તે મૌહુરતમાં દ્વાર મુકે તો તે ઘરમાં મનુષ્યનો વાસ થાય નહીં અર્થાથ શુન્ય રહે. પછી ૮ નક્ષત્ર બે બાજુની બે શાખાએ ચાર ચાર મુકવાં તેનું ફળ સુખ આપે. પછી ૩) નક્ષત્ર ને અભીજીતગણી મુકે તો ૪) નક્ષત્ર દેહેલી (ઉંબરે) મુકવાં તેનું ફળ ઘરધણીનું મૃત્યુ થાય, પછી ૪) મધ્યમાં મુકવાં તેનું ફળ સુખ સંપત્તિ આપે તેનું છે એ પ્રમાણે જોઈને પડીતોએ દ્વારનું મૌહુરત આમંત્રુ. ૧૬.

દ્વાર ચક્ર.

એ દ્વારચક્રની એવી સમજણ છે કે સૂર્યના નક્ષત્રથી દીનીયા નક્ષત્ર સુધી નક્ષત્ર ગણવાં; ગણતાં જે અંક આવે તેમાંથી ચાર બારણાના સીરે મુકવાં; તે પુર્વ સમજવું, પછી શ્રેષ્ઠી માર્ગે અગ્નિકોણે બે મુકવાં; પછી દક્ષીણસાગે ૪ મુકવાં પછી નૈરૂત્યે ૨) મુકવાં પછી તલઘટે ૪) મુકવાં પછી વાવ્યકોણે ૨) મુકવાં પછી ઉત્તરે ૪) મુકવાં પછી ઇશાન્યકોણે ૨) મુકવાં તે પછી મધ્યમાં ૪) મુકવાં એવી રીતે દ્વાર મૌહુરત આપવું.

અથ ઘરમાં વાસ પુરવાનાં મૌહુરત.

સૌમ્યાયનજ્યેષ્ઠતપોજ્યમાધવે

યાત્રાનિવૃત્તૌનૃપતેર્નવેગૃહે ।

સ્યાદ્દેશનંદ્રાસ્થમૃદુધ્રુવોઢુભિ

ર્જનમર્ક્ષલમો પચયોદયેસ્થિરે ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—ઉત્તરાયણના સૂર્ય, જેઠ, ફાગણ, વૈશાખમાસ દ્વારના. તથા મૃદુ-
શંક, ધ્રુવસંજ્ઞક નક્ષત્ર અને જન્મનીરાશી અથવા જન્મલગ્નમાં ઉપચય,
(૩, ૬, ૧૦, ૧૧) તથા સ્થીર લગ્ન હોય એ સમયમાં રાજ્યએ યાત્રા (મુસા-
ફરી)થી આવી નવિન ઘરમાં પ્રવેશ કરે તો શુભ છે. ૧૭

અથ અર્ધ ઘરમાં પ્રવેશનાં મૈાદુરત.

जीर्णेगृहेऽग्न्यादिभयान्नवैऽपि ।

मार्गोर्जयोः श्रावणिकेऽपिसत्स्यात् ॥

वेशोऽबुपेज्योनिलवासवेषू ।

नावश्यमस्तादिवित्तारणाऽत्र ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—અર્ધ તથા અગ્નિથી બળેલું, વર્ષાદથી પડેલું વા કોઈ પ્રકારના
ભયથી નવિન (અર્ધ ઉદ્ધાર) કરેલા ઘરમાં ઘર પ્રવેશ કરવો હોય તો કાર્તિક,
માર્ગશીર, શ્રાવણમાસ શંતભીષા, પુષ્ય, સ્વાતી, ધનીષ્ઠા, નક્ષત્ર શ્રેષ્ઠ છે. અને
એ કામમાં ગુરૂ કે શુકના અસ્તનો પણ હોય નથી. ૧૮.

ઘર પ્રવેશ પહેલાં વાસ્તુશાંતી લગ્ન વારાદી.

मृदुध्रुवक्षिप्रचरेषुमूलमे ।

वास्त्वर्चनंभूतबलिंचकारयेत् ।

त्रिकोणकेंद्रायधनत्रिगैःशुभे ॥

ર્લમેત્રિષ્ઠાયગતૈશ્ચપાપકૈ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—ધ્રુવ, મૃદુ, ક્ષિપ્ર, ચળ, મુળ, નક્ષત્રોમાં તથા કેદ્ર, ત્રિકોણ સ્થાનમાં
૧૧, ૨, ૩, શુભગૃહ અને ૩, ૬, ૧૧ માં પાપગૃહ હોય એવા લગ્નમાં વાસ્તુ-
પુજન અને ભૂતબળી કરવી જોઈએ. ૧૯

કળસ મુકવાનું મૈાદુરત.

शुद्धांबुरंध्रे विजनुर्भमृत्यौ

व्यकाररक्तिगचरदर्शचैत्रै ॥

अग्रैऽबुपुर्ण कलशांदिजांश्च ।

कृत्वाविशेद्रेष्म भकूटशुद्धम् ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—ચોથો ને આઠમો ભાગ શુદ્ધ હોય, જન્મ લગ્ન ને જન્મરાશીથી

આઠમું લગ્ન ન હોય તથા રવી, મંગળવાર રીક્તાતીથિ, ચરણન, અમાવાસ્યા, ચૈત્રમાસ ઇત્યાદી ત્યાગ કરી, શુદ્ધ લકુટમાં જળપૂર્ણ કળસ તથા ગ્રાહણોને આગળ કરી ગ્રહપ્રવેશ કરવો. ૨૦

વામ રવિનો વિચાર.

વામોરવિર્મૃત્યુસુતાર્થલાભતો.

ૐપંચમેપ્રાગ્વદનાદિમંદિરે

પુર્ણેતિથૌપ્રાગ્વદનોગૈદેશુભો

નંદાદિકે અમ્યજલોત્તરામને ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—જો સૂર્ય લગ્નથી ૮, ૫, ૨, ૧૧ એ સ્થાનોથી (ચાર સ્થાનો) પછી ૫) સ્થાનોમાં સૂર્ય હોય, તો ક્રમથી પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ઉત્તરવાળા ઘરમાં ઘર પ્રવેશ કરનારને વામ રવી હોય. અને પુર્વ દ્વાર ઘર હોય તો પૂર્ણ તિથીમાં પ્રવેશ સારો, દક્ષિણદ્વાર ઘર હોય તો નંદાતીથીમાં પ્રવેશ સારો અને પશ્ચિમ દ્વાર ઘર હોય તો લદ્રા તીથીમાં પ્રવેશ સારો ને ઉત્તર દ્વાર ઘર હોય તો જ્યા તીથીમાં ઘર પ્રવેશ સારો ને શુભ કરતા છે. ૨૧

અથ કળસ ચક્ર.

વક્રંભૂરવિભાત્પ્રવેશસમયે કુંભેમિદાહઃ કૃતાઃ

પ્રાચ્યામુદ્રસનંકૃતા યમગતાલાભઃકૃતાઃપશ્ચિમે ।

શ્રીવેદાઃકલિરુત્તરે યુગમિતાગર્ભેવિનાશોગુદે

રામાઃસ્થૈર્યમતઃસ્થિરત્વમનલાઃ કંઠેભવેત્સર્વદા ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણવું, પછી ૧ નક્ષત્ર કળસના મુખમાં મુકવું. ત્યાં મૌહુરત હોય તો અગ્નિદાહ હોય, પછી ૪) પૂર્વમાં તેનું ફળ મૌહુરત કરે તો તે વાસસ્થાય થાય, પછી ૪) દક્ષિણમાં તે મૌહુરત શુભ છે, પછી ૪) પશ્ચિમમાં તેનું ફળ લાભ થાય, પછી ૪) ઉત્તરમાં તેનું ફળ કલેશ કરે. પછી, ૪ ગર્ભમાં તેનું ફળ વિનાશ, પછી ૩ તળે તેનું ફળ સ્થિતી કરાવે પછી કળસના કંઠમાં તેનું ફળ ઘરધણીની ચીર સ્થિતી (ઉદ્દેગ) વાળી સ્થિતી કરાવે. ૨૨

ઘર પ્રવેશ કર્યા પછી કરવાની વીધિ.

एवंसुलभंस्वगृहप्रवेश्य वितानपुष्पश्रुतिघोषयुक्तम् ।

शिल्पज्ञदिवज्ञविधिज्ञपौराच्च राजार्चयेद् भूमिहिरण्यवस्त्रैः ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—રાજા ઇત્યાદી ચારે વર્ણને શુભ લગ્નમાં વિતાન, પૃષ્ઠ, વેદધ્વની ઇત્યાદી શુભ ઉપચારોથી ઘરને વિશે પ્રવેશ કરી પછી શીલ્પી (સુતાર) જોષીને આચાર્ય વીગેરે પુરવાશીઓને ભૂમી, સુવર્ણ, વસાદીથી, પુજન કરવું જોઈએ. ૨૩.

૨૬ નક્ષત્રનાં નામ.

અશ્વની, ભરણી, કતીકા, રોહિણી, મૃગશીર, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, મઘા, પુર્વાશ્વિની, ઉત્તરાર્દ્રાશ્વિની, હસ્ત, ચીત્રા, સ્વાતી, વીશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, પુર્વાષાઢા, ઉત્તરાર્ષાઢા, અભીજીત, શ્રવણ, ધનેષ્ટા, શતભીષા, પુર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરભાદ્રપદ, રેવતી, એ અઠાવીશ નક્ષત્ર જાણવાં.

નક્ષત્ર ઉપરથી રાશીચંદ્ર જોવાનું ડોષ્ટક.

પાયા.	નક્ષત્ર.	રાશીચંદ્ર	પાયા.	નક્ષત્ર.	રાશીચંદ્ર	પાયા.	નક્ષત્ર.	રાશીચંદ્ર
૧	અશ્વની.		૧	મઘા.		૧	મૂળ.	
૧	ભરણી.	મેષ.	૧	પુર્વા ડા.	સિંહ	૧	પુર્વાશાઢા.	ધનના
૦૧	કતીકા.	નાચંદ્ર.	૦૧	ઉત્તરાર્દ્રા.	નાચંદ્ર.	૦૧	ઉત્તરાર્ષાઢા.	ચંદ્ર.
૦૧૧	કતીકા.		૦૧૧	ઉત્તરાર્દ્રા.		૦૧૧	ઉત્તરાર્ષાઢા.	
૧	રોહિણી.	વૃષભ.	૧	હસ્ત.	કન્યા.	૧	શ્રવણ.	મકરના
૦૧	મૃગશીર.	નાચંદ્ર.	૦૧	ચીત્રા.	નાચંદ્ર.	૦૧	ધનેષ્ટા.	ચંદ્ર
૦૧૧	મૃગશીર.		૦૧૧	ચીત્રા.		૦૧૧	ધનેષ્ટા.	
૧	આર્દ્રા.	મિથુન.	૧	સ્વાતી.	તુળા.	૧	શતભીષા.	કુંભના
૦૧૧	પુનર્વસુ.	નાચંદ્ર.	૦૧૧	વિશાખા.	નાચંદ્ર.	૦૧૧	પુર્વાભાદ્ર.	ચંદ્ર.
૦૧	પુનર્વસુ.		૦૧	વિશાખા.		૦૧	પુર્વાભાદ્ર.	
૧	પુષ્ય.	કર્કના.	૧	અનુરાધા.	વૃશ્ચિક	૧	ઉત્તરભા.	મીનના
૧	અશ્લેષા.	ચંદ્ર.	૧	જ્યેષ્ઠા.	નાચંદ્ર.	૧	રેવતી.	ચંદ્ર.

ચારે દીશાઓમાં ચંદ્રનું ઘર જોવાનું.

મેષેષુસિંહેઘનપૂર્વભાગે વૃષેષુકન્યામકરેતુયામ્યામ્ ।

મિથુનેતુલૈવૈઘટપશ્ચિમાયાં કર્કેષુમીનેઅલીઉત્તરાયે ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—મેષ, સિંહ, ધન આ ત્રણ રાશિના ચંદ્ર હોય તો પૂર્વ દિશામાં ચંદ્રમાનું ઘર હોય. વૃષભ, કન્યા, મકર, આ ત્રણ રાશિનાં ચંદ્ર હોયતો દક્ષિણ દિશામાં ચંદ્રમાનું ઘર હોય, મિથુન, તુળા ને કુંભના ચંદ્ર હોય તો પશ્ચિમ દિશામાં ચંદ્રનું ઘર હોય, અને કર્ક, મીન, ને વૃશ્ચિકના ચંદ્ર હોય તો ઉત્તર દિશામાં ચંદ્રનું ઘર જાણવું. ૨૪

ચારે દીશાના ચંદ્રનાં ફળ.

સન્ભૂલો અર્થલાભાય દક્ષિણતોસુખસંપદા ।

પશ્ચંતોમર્ણચૈવ વામેચંદ્ર ઘનક્ષયમ્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—જો સન્મુખ ચંદ્રમાનું ઘર હોય તો અર્થ લાભ કરે અને જમણા હાથની તરફ ચંદ્રમાનું ઘર હોય તો સુખ ને લક્ષ્મીની વૃદ્ધી કરે. ને જો પુઠે ચંદ્રમાનું ઘર હોય તો મરણ કરે ને ડાબા હાથકોર ચંદ્રમાનું ઘર હોય તો ધનનો ક્ષય કરે. એ રીતે ચંદ્રની દીક્ષાઓ ગામ જવાને ગ્રહપ્રવેશમાં, વધુ પ્રવેશ ઇત્યાદી શુભ કામમાં લેવાની છે. ૨૫

• ધ્રુવ નક્ષત્ર ને તેના વિશે કામ.

ઉત્તસત્રયરોહિણ્યો ભાસ્કરસ્યશ્ચધ્રુવંસ્થિરમ્ ।

તત્રસ્થિરંબ્રીજગેંહશાં ત્યારામપ્તદિસિદ્ધયે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, અને રવીવાર એની ધ્રુવ અને સ્થિર સંજ્ઞા છે. એના વિશે જેટલાં સ્થિર કર્મ બીજા વાવવું, ઘર બનાવવું, ગણપતી આદીની શાન્તી, ગૃહપ્રવેશ બગીચો કરવો ઇત્યાદિ સ્થિર કાર્ય કરવાં ૨૬

ચરગણ નક્ષત્ર ને તેના વિશે કામ.

સ્વાત્યાદિત્યેશ્રુતેસ્ત્રિણી ચંદ્રશ્રાપિચરંચલમ્ ।

તસ્મિન્ગજાદિકારોહો વાટિકાગમનાદિકમ્ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—સ્વાતિ, ધનેષ્ટા, પુનર્વસુ, શ્રવણ, શતભીષા અને સોમવાર એની ચર ને ચલ સંજ્ઞા છે. એમાં હાથી વાહને ચઢવું અને વાડી બનાવવી ઇત્યાદિ કાર્ય કરવાં. ૨૭

ઉગ્રગણ અને તેના વિશે કામ.

પૂર્વાત્રયંયામ્યમધ્યે ઉગ્રકુરંકુજસ્તથા ।

તસ્મિન્ઘાતામિશાઢ્યાની વિષશસ્ત્રાદિસિધ્યતિ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—ત્રણ પૂર્વા, ભરણી, મઘા, મંગળવારની ઉગ્ર અને કુર સંજ્ઞા છે એમ ઘાત કરવાનું. અગ્નિ સંબંધી કામ, શઠતા, વીષ, શસ્ત્રઆદીકનાં કામ કરવાને સિદ્ધિ આપે છે. ૨૮

• મીશ્રગણ અને તેના વિશે કામ.

વિશારંવામેયમેસૌમ્યો મિશ્રમંસાધારણંસ્મૃતમ્ ।

તત્રામિકાર્યમિશ્રંચ વૃષોત્સર્ગાદિસિધ્યાન્તિ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—વિશાખા, કૃતિકા અને બુધવાર એની મિશ્ર અને સાધારણ સંજ્ઞા છે. એના વિશે ભટ્ટી આદી અગ્ની કામ કરવાં અને મળેલાં કામ અને વૃષોત્સર્ગાદિ કામ કરવાની સીદ્ધી થાય. ૨૯

લઘુગણ અને તેના વિશે કામ.

હસ્તાશ્વિપુષ્યામિજીતઃ ક્ષિપ્રંલઘુગુસ્તથા ।

તસ્મિન્યપ્યરતિજ્ઞાન મુષાશિલ્પ કલાદિકમ્ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—હસ્ત, અશ્વિની, પુષ્ય, અભીજીત ને પ્રહરપતવાર એની લઘુ અને ક્ષીપ્ર સંજ્ઞા છે. માટે એના ક્ષેત્રે હુકાનનું કામ, રતીકામ, જ્ઞાન, આભુષણ, શિલ્પકર્મ અને ચોસેઠકળા આદી કામ સીદ્ધ થાય. ૩૦

મૃદુગણ અને તેના વિશે કામ.

મૃગાંત્યચિત્રામિત્રર્ક્ષ મૃદુમૈત્રંમૃગુસ્તથા ।

તત્રગીતાંબરક્રીડા મિત્રકાર્યવિમુષણમ્ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—મૃગશીર, રેવતી, ચીત્રા અનુરાધા અને શુક્રવારની મૃદુ અને મીત્ર સંજ્ઞા છે. એમાં ગીત, વસ્ત્ર, ક્રીડા મીત્રનું કામ, અને આભુષણાદી પેહેરવાનાં કાર્ય સીદ્ધ થાય. ૩૧

તીક્ષણ ગણ અને તેના વિશે કામ.

મૂલેંદ્રાર્દ્રાહિમંસૌરિ સ્તીક્ષ્ણંદારુણસંજ્ઞકમ્ ।

તત્રાભિચારઘાતોઞ્ર મેદાપશુદમાદિકમ્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—મુળ, જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, અશ્લેષા અને શનીવાર એની તીક્ષણ અને દારુણ સંજ્ઞા છે. એમાં અભીચાર, ઘાત, મીત્રોમાં કવેશ અને પશુઓને શીક્ષા બંધન ઇત્યાદી કાર્ય સિદ્ધ થાય. ૩૨

૨૭ યોગનાં નામ.

વિષ્કુંભ, પ્રિતી, આયુષ્યમાન, સૌભાગ્ય, શૌભન, અતિગંજ, શુક્રમા, ધૃતિ, શ્રુજ, ગંજ, વૃદ્ધી, વ્યાધાત, હર્ષણ, વજ્ર, સિધી, વ્યતિપાત, વરિયાણ, પૂરીધ, શિવ, સિધી, સાધ્ય, શુભ, શુકલ, પ્રહ્લા, આંદ્ર, વધધૃત, એ સત્યાવીશ યોગ છે.

તેમાં વ્યતિપાત ને વધધૃત એ બે શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવા અને પરીધને અરધો આર.સૌ ભાગ શુભ કામમાં ત્યાગ કરવો. શુભ યોગની આદની ૫ ધરી. ગંજ, અતિગંજની ૫ ધરી, વ્યાધાત યોગની પ્રથમની ૬ ધરી ત્યાગ કરવી.

उदयभाग १

पाटडो १ भाग

सक ११ भाग
मरु ११ भाग

मध्यभागमा उदय

उदय ११ भाग

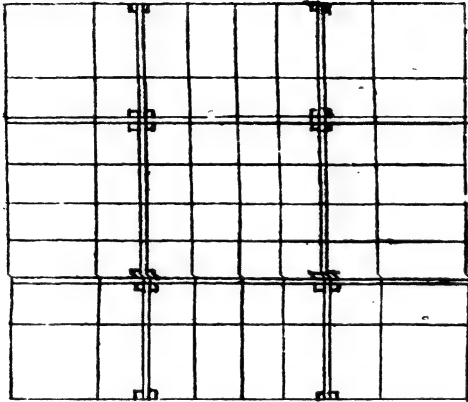
कुमी १ भाग

व्यास ११ भाग

उदय कर्षी छे. ग)

अर्धोदय स्केल ११ भाग. २ भाग

११ भाग.

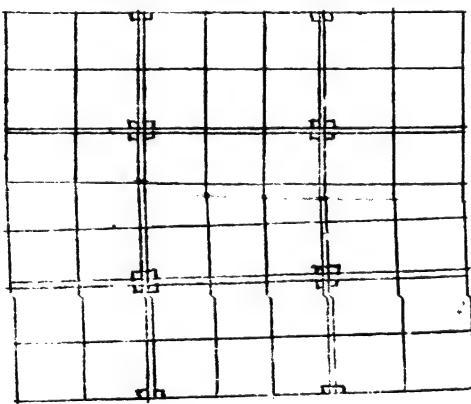
अलिंद.

२ भाग

१ भाग

२ भाग

शाखा भाग ७

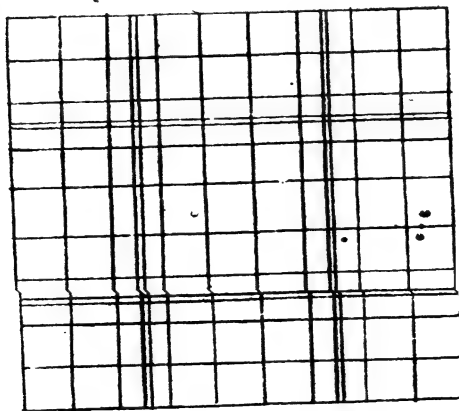
अलिंद.

२११

४

२११

शाखा भाग ९

अलिंद.

યમઘંટ યોગ સમજવાનું.

મઘાર્કવારેશશિનેવિશાખા આરુદ્ધાકુજેઈદુસુતશ્રમુલ ।

ગુરુજક્રેતિકામૃગુરોહિણીચ શનિજહસ્તેયમઘંટયોગ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—રવીવાર ને મઘા નક્ષત્ર હોય તો યમઘંટ યોગ થાય, અને સોમવાર ને વિશાખા નક્ષત્ર ને મંગળવાર ને આરુદ્ધા નક્ષત્ર, બુધવાર ને મૂળ નક્ષત્ર, ગુરુવાર ને કૃત્તિકા નક્ષત્ર, શુક્રવાર ને રોહિણી નક્ષત્ર, અને શનીવાર ને હસ્ત નક્ષત્ર એ ઉપર લગ્નેશ વારને નક્ષત્ર મળે તો યમઘંટ યોગ થાય છે. ૩૩

યમઘંટનાં ફળ.

યમઘંટેગતેમૃત્યુ કુરુક્ષેતકમૃદ્ધે ।

ક્રત્યમૃત્યુપ્રતિષ્ઠાચ શીશુર્જાતિનજીવતી ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—જો યમઘંટને વીશે. કોઈ ગામ જાય તો ગએલો પાછો ન આવે મરણ પામે, ને ઘર કરે તો પડી જાય; અને દેવ પ્રતિષ્ઠા કે ગૃહ પ્રવેશ કરે તો તે કરનાર ધણીનું મૃત્યુ થાય. વળી બાળકનો જન્મ યમઘંટમાં થાય તો તે પણ જીવે નહીં. માટે યમઘંટ યોગ હોય ત્યારે કોઈપણ શુભ કામ કે પ્રવાસ કરવો નહીં. ૩૪

દીશાકાળની સમજણ.

સ્વેઉત્તરેવાવ્યદિશાચશોમે ભોમેપ્રતિશ્રાવધનૈઋતસ્ય ।

યામ્યાંગુરુવન્હિદિશાચ શુક્રેશનિજપુર્વેપ્રવદંતિકાલ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—રવીવારને દીવશે ઉત્તર દીશામાં કાળ રહે છે, ને સોમવારે વાવ્યકોણમાં કાળ રહે છે. મંગળવારે પશ્ચિમ દીશાએ કાળ રહે છે. બુધવારે નઈઋત્ય કોણમાં કાળ રહે છે. ગુરુવારે દક્ષિણ દીશામાં કાળ રહે છે. શુક્રવારે અગ્નિ કોણમાં કાળ રહે છે. શનીવારે પૂર્વ દીશામાં કાળ રહે છે. એ રીતે કાળ સાલવારોમાં સાત દીશાએ ફરે છે. ઇશાન કોણમાં કોઈ દહાડો કાળ નહીં, માટે જે દીશામાં કાળ હોય તે દીશાનું ઘરનું બારણું ન મૂકવું, ઘરપ્રવેશ ન કરવો. કાળ સરો ગામ પણ ન જવું, ને સામા કાળે કોઈ શુભ કામ કરવું નહીં. ૩૫

જેગણીનું ઘર જેવાનું;

નવભૂમ્યઃશિવવન્હયોઽક્ષવિશ્વે

ર્જકૃતાઃશક્રરસાસ્તુરંગતિથ્યઃ ।

દ્વિદિશોમાવસવશ્રપુર્વતઃસ્યુ

સ્થિતયઃસંમુખવામગાનશસ્તા ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—૬, ૧, ને દીવશે યોગણીનું ઘર પૂર્વ દીશામાં હોય છે.

૩, ૧, ને દીવશે યોગણીનું ઘર અગ્ની કોણમાં હોય છે.

૫, ને ૧૩, ને દિવશે દક્ષિણ દીશામાં યોગણીનું ઘર હોય છે.

૪, ને ૧૨, ને દીવશે યોગણીનું ઘર નૈરૂત્ય કોણમાં હોય છે.

૬ ને ૧૪, ને દીવશે યોગણીનું ઘર પશ્ચિમ દીશામાં હોય છે.

૭, ને ૧૫, ને દીવશે યોગણીનું ઘર વાવ્ય કોણમાં હોય છે.

૨, ને ૧૦ ને દીવશે યોગણીનું ઘર ઉત્તર દીશામાં હોય છે.

૮, ને ૩૦, ને દીવસે યોગણીનું ઘર ધશાન કોણમાં હોય છે.

એ યોગણીઓ સમુખ ડાબી હોય તે. તે દીવસે શુભ કામ કે પ્રવાસ કરવો નહીં. ને જમણીને પછવાડાની સારી છે. ૩૬

વારનાં અનુક્રમે રાહુનું મુખ જોવાનું.

રવીવારને દીવશે નૈરૂત્ય કોણમાં રાહુ રહે છે, ને સોમવારે ઉત્તર દીશામાં રાહુ હોય છે, ને મંગળવારે અગ્નીકોણે રાહુ હોય છે, અને બુધવારે પશ્ચિમે રાહુ હોય છે, તથા શુક્રવારે ધશાન્યકોણમાં રાહુ હોય છે, શુક્રવારે દક્ષિણદિશામાં રાહુ હોય છે, અને શનીવારે વાવ્યકોણે રાહુ હોય છે, એ રીતે પુર્વ દીશાને ત્યાગ કરીને વીક્રમ ગતીએ રાહુ ફરે છે, માટે જ્યાં રાહુ હોય તે દિશામાં શુભ કામ વા પ્રવાસ ન કરવો.

માસ પ્રમાણે રાહુ જોવાનું.

માર્ગશીર્ષ, પૌષ ને માઘ, એ ત્રણ માસમાં પુર્વ દીશામાં રાહુ રહે છે, ફાગણ, ચૈત્ર ને વૈશાખ, એ ત્રણ માસમાં દક્ષીણે રાહુ રહે છે. જેષ્ઠ, અષાઢ ને શ્રાવણ, એ ત્રણ માસમાં પશ્ચિમ દીશામાં રાહુ હોય છે, ભાદરવો, આસો ને કાર્તિક, એ ત્રણ માસમાં ઉત્તર દીશામાં રાહુ હોય છે. માટે જે દીશામાં રાહુ હોય તે દીશાનું શુભ કામ કોઈપણ કરવું નહીં.

વાર તથા નક્ષત્ર શુળ.

નપુર્વદિશિશક્રમેનવિધુશૌરીવારેતથા

નવાજપદમેગુરૌયમદિશીનદૈત્યેજ્યયોઃ ।

નપાશિદિશીધાત્મૈકુજબુધૈર્યમર્ક્ષેતથા

નસૌમ્યકકુભિવ્રજેત્સ્વજયજિવિતાર્થીબુધઃ ॥ ૩૭ ॥

[illegible]

गज आद्यतथा नक्षत्र गणवानु कोष्टक.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80																				

અર્થ—જેહા નક્ષત્ર ને શનીવાર તથા સોમવારે પુર્વ દીશામાં વાર શુળ જાણવું. પૂર્વાભાદ્રપદ નક્ષત્રને ગુરુવારે દક્ષિણ દીશામાં વાર શુળ હોય છે. રોહીણી નક્ષત્ર ને શુક્રવાર તથા રવીવારે પશ્ચીમ દીશામાં વાર શુળ હોય છે. ઉત્તરાશ્વિની નક્ષત્ર ને મંગળવારે તથા બુધવારે ઉત્તર દિશામાં વાર શુળ હોય છે. જે દીશામાં એ વાર શુળ હોય તે દીવસે તે દીશામાં ગાન, જવું નહીં તથા કોઈ પણ શુભ કામ કરવું નહીં. ૩૭ ॥

અથ ધાત ચક્ર.

રાશી.	પુરુષ, ધાત ચંદ્ર.	ધાત વાર.	ધાત તીર્થી.	ધાત નક્ષત્ર.	ધાત લગ્ન.	ધાત યોગ.	ધાત દિશા.	ધાત માસ.	સીના ધાત ચંદ્ર.
મેષ.	૧	રવી.	નંદા.	મધા.	૧	વિંકુભ.	દક્ષિણ.	કાર્તિક	૧
વૃષભ.	૫	શની.	પુર્ણા.	હરેત.	૨	પ્રિતી.	પશ્ચીમ.	માર્ગશીર	૮
મિથુન.	૯	સોમ.	ભદ્રા.	સ્વાતી.	૪	આયુષ્માન	ઉત્તર.	પૌષ.	૭
કર્ક.	૨	બુધ.	ભદ્રા.	અનુરાધા	૭	સોમ	દક્ષિણ.	જ્યેષ્ઠ.	૯
સિંહ.	૬	શની.	જયા.	મૂળ.	૧૦	વૃ.	પૂર્વ.	આવણ.	૬
કન્યા.	૧૦	શની.	પુર્ણા.	અવણ.	૧૨	વ્યતોપાત.	પશ્ચીમ.	ભાદરવો.	૩
તુળા.	૩	ગુરુ.	રીક્તા	શતભી.	૬	ધૃતી.	પશ્ચીમ.	માઘ.	૪
વૃશ્ચિક.	૭	શુક્ર.	નંદા	રેવતી	૮	હર્ષણ.	દક્ષિણ.	આસો.	૨
ધન.	૪	શુક્ર.	જયા.	ભરણી.	૯	સિ.	ઉત્તર.	આવણ.	૧૦
મકર.	૮	મંગળ.	રીક્તા	રોહણી.	૧૧	ગંજ.	પૂર્વ.	વૈશાખ.	૧૧
કુંભ.	૧૧	ગુરુ.	જયા.	આરદ્રા	૩	શુળ.	દક્ષિણ.	ચૈત્ર.	૫
મીન.	૧૨	શુક્ર.	પુર્ણા.	અશ્લેષા	૫	વૃ.	પૂર્વ.	ફાગણ.	૧૨

એ ઉપરનું જે ધાત ચક્રનું કોષ્ટક છે તેમાં દરેક રાશિવાજાને જોતાના કાટાની સીધી લીટીએ જે જે ધાત વિષય છે તે જોઈ લેવો તે ધાતાંદીક વીથ.

યમાં કાંઈ શુભ કાર્ય વા પરદેશગમન ન કરવું અને પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીનો સ્ત્રી પુરૂષને પશ્ચ ધાતચંદ્ર ઉલટો છે તે કોષ્ટકના છેલા પદમાં લઈ લેવો.

અથ દીવસનાં ચોઘડીયાં.

રવિ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.	લાભ.	અમૃત.	કાળ.	શુભ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.
સોમ.	અમૃત.	કાળ.	શુભ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.	લાભ.	અમૃત.
મંગળ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.	લાભ.	અમૃત.	કાળ.	શુભ.	રોગ.
બુધ.	લાભ.	અમૃત.	કાળ.	શુભ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.	લાભ.
ગુરુ.	શુભ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.	લાભ.	અમૃત.	કાળ.	શુભ.
શુક્ર.	ચળ.	લાભ.	અમૃત.	કાળ.	શુભ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.
શનિ.	કાળ.	શુભ.	રોગ.	ઉદ્દેગ.	ચળ.	લાભ.	અમૃત.	કાળ.

અથ રાત્રિનાં ચોઘડીયાં.

રવિ.	શુભ.	અમૃત.	ચળ.	રોગ.	કાળ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.
સોમ.	ચળ.	રોગ.	કાળ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.	અમૃત.	ચળ.
મંગળ.	કાળ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.	અમૃત.	ચળ.	રોગ.	કાળ.
બુધ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.	અમૃત.	ચળ.	રોગ.	કાળ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.
ગુરુ.	અમૃત.	ચળ.	રોગ.	કાળ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.	અમૃત.
શુક્ર.	રોગ.	કાળ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.	અમૃત.	ચળ.	રોગ.
શનિ.	લાભ.	ઉદ્દેગ.	શુભ.	અમૃત.	ચળ.	રોગ.	કાળ.	લાભ.

એ ઉપરના એ કોષ્ટકમાં દીવસ અને રાતનાં ચોઘડીયાં મૂકેલાં છે તે ચોઘડીયાં દીવસે ૮ ને રાત્રીમાં આઠ એ રીતે ભોગવે છે તેમાં દરેક ચોઘડીયું ઘડી ૩ ને પણ ૪૫ (૧૫ કલાક) ભોગવે છે તે પ્રમાણે ગણતરી કરી સમજી લેવાં.

અથ શુભ શુકન.

વિપ્રાશ્વેનફલન્નદુર્ગદાધેગોસિધાર્થપદ્માંબરં ।

વેશ્યાવાદ્યમંયુર જાષ્ણકુલાવદૈકપશ્વામિષમ્ ॥

સદાક્યંકુશુમેશુપુર્ણ કલશચ્છત્રાણિમૃત્કન્યકાં ।

રત્નોષ્ણીષસિતોક્ષમદ્ય સસુતસ્ત્રીદિસવિશ્વાનરાઃ ॥૩૮॥

અર્થ—જે વખતે ગામ જવું હોય તે વખતે મળે નીકળતાં ઘણા પ્રાદાણુ, ઘોડા, હાથી, ફળ, ચણ, દુધ, દહી, ગાય, ઘોળોસારસ, કમળ, લુગડાં વેચનાર વેશ્યા, વાળાં, મોર, ચાપપક્ષી, નકુલ, (નોળવો) ખાંધેલાં પશુ, માંસ, રૂડીવાળી, પુષ્પ, પૂરણુ ભરેલો કળશ, અથવા બેડું ભરેલું શોભાશર્ણુ સ્ત્રીને માંથે, છત્ર વા છત્રી, ગોરમટિ મૃતિકા, કુંવારી છોડી, રત્ન, પાદ્મી, ઘોળોખળધ, ફાફ, પુત્ર કેડે તેડેલી સ્ત્રી, સળગતો અગ્ની ઇત્યાદિસામાં મળે તે સારા શુકન બાણુવા. ૩૮

આદર્શાજનધૌતસ્વરજ્જકામિન્યજ્યસિંહાસનં ।

શાવંસેદનવર્જિતં ધ્વજમધુચ્છ્વાગાસ્ત્રગોરોચનમ્ ॥

ભારદ્વાજેનૃયાનવેદનિનદા માંગલ્યગિત્રાંકુશત્ ॥

દૃષ્ટાઃસત્ફલદાઃપ્રયાણસમયેસ્તિઘટઃસ્વાનુગઃ ॥૩૯॥

અને વળી દર્પણુ, અંજન, ધોએલા વસ્ત્ર લેઇને આવતો ધોળી, માછલાં. ધી, સિંહાસન, રોમાવિના લેઈ જતાં મુડડુ, પૂતાકા સહત, ખકરાં, હથિયાર, ગોર-ચંદન, ભારદ્વાજ નામનું પક્ષી, પાલખી, વેદભણુતા પ્રાદાણુ, ગાયન, અંકુશ, એટલાં વાનાં ગામ જતાં આગળ દેખાય અથવા આવે તો શુભ શુકન છે. એ વીના ખીબા અશુભ શુકન જોવાના છે. ૩૯

ગામ જતાં અપશુકન.

વંધ્યાચર્મતુષાસ્થિસર્પલવણાંગારેંધનક્લિબવિદ્ ॥

તૈલોન્મત્તવસૌષધારી જટિલપ્રવ્રાટતૃણવ્યાધિતાઃ ॥

નમામ્યત્કવિમુક્તકેશવપતિતાવ્યંગશુધાર્તાઅમૃદ્ ॥

સ્ત્રીપુષ્યંસસ્રઃસ્વગેહદહનં માર્જારયુદ્ધં ક્ષુતંમ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—વાંઝણી સ્ત્રી, ચામડું, ડાંગેરનાં ફેતરાં, કાળાંહાંઘાં, સર્પ, મીઠં, અંગારા, ઈંધણું, નપુંશક, વીળ્ટા, તેલ, ઉન્મત્ત (ગાંડોમાણસ) ચર્ખિં, ઔષધી, શત્રુ, જુટાંવાળો સૂચ્યાસી, તૃણ (ઘાસ), રોગી, અગોખાણુસ, આંધળાં વાળમાં કાંઈ ચોપડેલું ને છુટા, વળી વીખરાએલા કેશવાળાં મનુષ્ય, નીચમતી માણુસ, અંગવિનાનો (જોડો, લુલો ઇત્યાદી), ભુખ્યો, રૂધીરશુતો, રંજરંવળી સ્ત્રી, કાચડો,

પોતાનું ઘર બળતું દેખે, લડતાં બીલાડાં ને છીક. એટલાં વાનાં ગામ જતાં મળે
તો અશુભ જાણવા. ૪૫

કાષાયીગુહતક્રપંકવિધદા કુલ્જાઃકુટુંબેકલિ ।

વસ્ત્રાદેઃસ્વલનંભુલાયસમરં કૃષ્ણનિવાન્યનિત્ત ॥

કાર્પાસંવમનંચગર્દભરવો દક્ષત્તિરુદ્રગર્ભિણી ।

મુંઢાર્દાવરદુર્ચોઽધવધિરોદક્યોનદૃષ્ટાઃશુભાઃ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—ગેફથી રંગેલાં વસ્ત્રવાળાં મનુષ્ય; ગોગ, છાશ, કીચડ, વિધવા સ્ત્રી, કુબડા, કુટુંબમાં લડતાં, પડતાં વસ્ત્ર, કાલુ અનાજ (અડદો), કપાસ, વમન થતુ મનુષ્ય, જમણાપાસે ગધેડાનો શબ્દ, ઘણા કોધવાળો મનુષ્ય, ગર્ભિણી સ્ત્રી, મુડાએલો, ધોએલાં લીલાંવસ પેઢને આપતો મનુષ્ય, દુષ્ટવચન, આધળો, બેહેરો ઇત્યાદી ગામ જતાં સનમૂખ આવે તો અશુભ શુકન જાણવા.

ગામ જતાં અપશુકનનો પરિહાર.

આદ્યેઽપશુકનેસ્થિત્વા પ્રાણાનેકાદશવ્રજેત ।

દ્વિતિયેશોઢષ પ્રાણાં સ્તૃતિયેન કચિદ્વ્રજેત્ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—જો ગામ જતાં અપશુકન થાય તો અગીયાર સ્વાસ ભરીને પછી ચાલવું, વળી પાછા અપશુકન થાયતો ત્યાં ઉભા રહીને શોળસ્વાસ ભરીને ચાલવું, વળી પાછા અપશુકન થાયતો ત્યાં ઉભારહીને શોળસ્વાસ ભરીને ચાલવું, તેમ ત્રીજીવાર અપશુકન થાયતો કદાપિકાળે ચાલવું નહીં ને જાયતો વિધન થાય. ॥ ૪૨ ॥

એ શીવાય ઘણા શુકન છે. જમણા લેવા, ડાબા લેવાના તે જગત. પ્રસીદ્ધ ચાલતા લોક વહેવાર હોય તે જોવા, બધા લખતાં ગ્રંથ વધી જાય માટે કીર્તીત લખ્યા છે.

ઇતિશ્રી શિલ્પદિપક ગ્રંથે પ્રકરણ ૬ કું

સંપૂર્ણમ્.

આ પ્રમાણે શિલ્પદિપક ગ્રંથ પુરાતનપર ગુજરાતી ટીકા કરી લોકોપકારને માટે છપાવી પ્રસીદ્ધ કર્યો છે તેમાં કોઈ વિષયમાં ભુલ હોય તો હમેશાં સુધારણે ને મારો અપુરાધ ક્ષમા કરજો એવી સર્વે પંડિતો પ્રતિ મારી વિનંતી છે.

